

«Gudsbespottelse og ytringsfrihet i Norge i
første halvdel av 1800-tallet»

*Grenser for den religiøse offentligheten – belyst
gjennom rettssaken mot lekpredikant Ole Olsen
Sørflaten*

Skrevet av: Vegard Ree Ytterbøe

Masteroppgave i religion og samfunn ved Det teologiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

07.05.2018

Gudsbespottelse og ytringsfrihet i Norge i første halvdel av 1800-tallet

Grenser for den religiøse offentligheten – belyst gjennom rettssaken mot lekpredikant Ole Olsen Sørflaten

Masteroppgave i Religion og samfunn ved Det teologiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vegard Ree Ytterbøe

Veileder: Professor Dag Thorkildsen

Mai 2018

© Vegard Ree Ytterbøe

2018

Gudsbespottelse og ytringsfrihet i Norge i første halvdel av 1800-tallet – *Grenser for den religiøse offentligheten, belyst gjennom rettssaken mot lekpredikant Ole Olsen Sørflaten*

Forfatter: Vegard Ree Ytterbøe

www.duo.uio.no

Trykk: Allkopi Høvik

Sammendrag

I denne oppgaven har jeg analysert rettssaken mot Ole Olsen Sørflaten, fra 1843. Sørflaten ble dømt for gudsbespottelse for sin religionsutøvelse. Lovene som forbyr gudsbespottelse fungerer som en regulering av den religiøse offentligheten, og dette kommer til syne i denne rettssaken, som fungerer som case i oppgaven. Sørflaten føyer seg inn i en rekke med lekpredikanter, som på denne tiden fulgte deres kall, men skiller seg ut ved å bli straffet for sitt virke.

Sørflaten, og Sørflatianismen, settes i denne oppgaven inn i en større religiøs, politisk og juridisk kontekst, for å bedre forstå hva som leder frem til hans virke, og for å forstå reguleringen av dette.

Forord

Jeg ble tipset om Ole Olsen Sørflaten av min veileder Dag Thorkildsen, da jeg hadde startet på masterløpet Religion og samfunn ved Det teologiske fakultet. Sørflatens historie er unik, men samtidig beskriver den samfunnet den er del av. Sørflaten fanget min interesse, og jeg bestemte meg derfor for å skrive om ham i min masteroppgave. For å presentere Sørflaten har jeg blitt utfordret på områder jeg tidligere har hatt lite kunnskap om, og denne prosessen har derfor vært svært lærerik. Jeg har i tillegg hatt glede av å være knyttet til et forskningsprosjekt underlagt UiO Norden, med undertittel «Offentlighet og ytringsfrihet i Norden, 1815-1900».

Jeg vil rette en stor takk til professor Dag Thorkildsen, som har bistått med veiledning underveis, og som tilbø veiledning også etter ordinær innleveringsfrist, ettersom det ble behov for å utsette innlevering. Veiledningen har ført til god læring for meg, og har hjulpet meg til å definere en vei for denne oppgaven.

Jeg vil også rette en stor takk til Bjørn Bækkelund, konservator ved Norsk skogmuseum i Elverum, som har bistått med transkribering av rettsdokumenter. Etter to lange dager i statsarkivet i Hamar traff jeg Bjørn ved Norsk skogmuseum, som viste interesse for oppgaven. Han tilbø seg å hjelpe til, noe jeg takket nei til i starten. Men etter å ha sett omfanget av det transkriberingsarbeidet som da lå foran meg, så takket jeg ja til hjelp.

En stor takk rettes også til familie for støtte. Spesielt til min kone Christina, som har vært tålmodig og støttende underveis.

Innhold

Sammendrag.....	5
Forord.....	7
Innledning	12
Forskningsspørsmål	14
Metode.....	15
Tværrdisiplinær tilnærming	15
Historie.....	15
Kilder	17
Primærkilder	19
Materiale fra Statsarkivet	19
Wergeland.....	20
Ole Larsson Kirkeberg	21
Anton Christian Bang	21
Halvard Gunleikson Heggveit.....	22
Lovtekster.....	23
Tillegglitteratur.....	23
Einar Molland.....	23
Sosialhistoriske bidrag	23
Hermeneutikk	24
Sentrale begreper	27
Gudsbespottelse	27
Ytringsfrihet	28
Offentlighet.....	28
Vekkelse	28
Hoveddel	30
Juridisk og politisk kontekst	30
Om edsavleggelse i 1843.....	32
Konventikkelplakaten	32
Opphevelsen av konventikkelplakaten	35
Utblick til Sverige og Danmark.....	37

Forbudslovgivning – for stat eller kirke?.....	38
Bøndene og religionsfrihet	38
Dissenterloven	40
Bondestandens underklasse	41
Religionshistorisk kontekst	41
Vekkelse.....	41
1700-talls pietisme som utgangspunkt.....	42
August Herman Francke og utviklingen av Halle-pietismen	42
Veien til Norge	43
Salmediktning og forordning om allmueskolen og konfirmasjonen.....	43
Den herrnhutiske brødremenigheten.....	47
Pietismens tredeling	49
Vekkelseskulturen i første halvdel av 1800-tallet.....	50
Hans Nielsen Hauge (1771–1824).....	51
Presentasjon av noen vekkelsesretninger i første halvdel av 1800-tallet	53
De sterktroende	54
Feigianismen	56
Religiøst «sværmeri» i Hallingdal og omegn.....	60
Kari Pedersdatter Heie.....	63
Helge Erichsen Hagen (1817–1879).....	65
Ole Olsen Sørflaten	68
Ole Sørflaten – en presentasjon	68
Rettsaken mot Ole Olsen Sørflaten.....	71
Vitnenes forklaringer	72
Dom.....	73
Sørflaten og religionen.....	76
Sørflatens følgere etter rettssaken.....	77
Sørflaten som case – avslutning	78
Litteratur	80
Vedlegg	86
Eksempel på side fra ekstraretsprotokollen.....	86
Lover	87

Kong Christian den femtes norske lov, 6 – 1 – 7:.....	87
Forordning som nærmere bestemmer Trykkefrihedens Grændser, 27. september 1799.....	87
Lov angaaende Forbrydelser af 20 ^{de} August 1842.....	87
Vedlegg: Rettsprosessens.....	88

Innledning

9. mai 1843 ble det avholdt forhør på lensmannsgården Wold i Sør-Aurdal, på bakgrunn av en klage fra et av Sør-Aurdal prestegjelds formannskap. Klagen var rettet mot en lekpredikant ved navn Ole Olsen Sørflaten, og forhøret fant sted for å innhente opplysninger om hans «Religions-Sværmeri». Tiltalen som ble reist var todelt, og inneholdt både anklager om gudsbespottelse og usedelighet. Et tredje tiltalepunkt, første gangs hor, ble reist underveis i rettssaken. Justissaken varte i flere måneder, og besto av forhør, og over hundre vitneforklaringer. Den 20. desember 1843 ble Sørflaten dømt til ett år og seks måneders straffearbeid, og til å betale saksomkostningene. I følge ekstraretsprotokollen ble han dømt for «Forhaanelse og Bespottelse mod Guds hellige Ord eller Sacramenter [...] hvorimod den mod ham instituerede Action for første Gangs Hoer, som justitssag afvises».

Året før, i 1842, ble konventikkelplakaten opphevet i Norge. Plakaten ble innført i 1741 for å kontrollere lekmannsforkynnelse, og fungerte som en begrensning av møtevirksomhet.

Opphevelsen av denne plakaten ble en årelang prosess, ettersom kongen valgte å benytte utsettende veto, en grunnlovsfestet rett, for å stoppe Stortingenes vedtak om avskaffelse i 1836 og 1839. I det samme året som konventikkelplakaten ble avskaffet, innføres det en straffelov i Norge. Denne straffeloven inneholdt et forbud mot gudsbespottelse, og ble benyttet i rettssaken mot Sørflaten.

Behovet for å regulere det religiøse landskapet i Norge i første halvdel av 1800-tallet, kommer tydelig frem i datidens lovverk, men er ikke et nytt fenomen. Til tross for at det vedtas flere nye lover i denne perioden, avløser disse lovverk med vesentlig høyere strafferamme. Denne prosessen kan sees i lys av de liberale strømningene på denne tiden, men det er likevel verdt å merke seg at disse reguleringene ikke forsvinner. Når 1814, og de geopolitiske endringene som knyttes til dette året, omtales, er det ofte snakk om utvikling av friheter. Et eksempel på en type frihet som knyttes til 1814, finner vi i grunnlovens § 100, som slår fast at «[t]rykkefrihet bør finde sted». Denne paragrafen er fremdeles gjeldende, til tross for at innholdet er vesentlig endret, og «trykkefrihet» er endret til «ytringsfrihet». I dagens formulering i § 100 er det få unntak for ytringsfriheten, men den opprinnelige lovteksten var vesentlig strengere enn det paragrafens første setning gir uttrykk for. Fra annen setning første komma, nevnes unntakene fra denne friheten:

[...] medmindre han forsettligen og aabenbar enten selv har viist, eller tilskyndet andre til Ulydighed mod Lovene, Ringeagt mod Religionen, Sædelighed eller de constitutionelle Magter, Modstand mod disses Befalinger, eller fremført falske og æreskrenkende Beskyldninger mod nogen. Frimodige Ytringer om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand ere Enhver tilladte.¹

De juridiske endringene i første halvdel av 1800-tallet som spesifikt regulerer religionsutøvelse, vil i denne oppgaven sees i lys av de politiske og religiøse endringene, for å undersøke sammenhengen mellom disse. Jeg vil deretter finne ut i hvilken grad dette er et uttrykk for kristendommen som samfunnslim i denne perioden. For å besvare dette spørsmålet vil jeg gå nærmere inn i rettsaken mot Ole Olsen Sørflaten, for å undersøke hvilke lovtekster som ble benyttet, vektlagte argumenter i dommen og hvordan kristendommen kommer til uttrykk i denne rettsprosessen.

¹ Grunnloven, § 100, historisk versjon 17. mai 1814.

Forsknings spørsmål

Gode forsknings spørsmål har som mål å bidra til ny kunnskap, ved å besvare disse, og dette vil føre til at oppgaven har samfunns nytte. Til denne oppgaven har jeg formulert forsknings spørsmål, som vil bli besvart i slutten av oppgaven. For å besvare disse, vil det i tillegg til en diskusjonsdel bli presentert religiøs, politisk og juridisk kontekst.

I denne oppgaven vil jeg svare på hva rettssaken mot Ole Olsen Sørflaten kan bidra med, som case for å forstå den politiske, religiøse og juridiske konteksten den er del av. For å besvare dette, vil det være nødvendig å undersøke i hvilken grad Sørflatens virke er representativt for en mulig trend i det religiøse liv i sin samtid, og på hvilken måte Sørflaten, og hans virke, ble regulert av staten.

Metode

Tværrdisiplinær tilnærming

For å kunne belyse denne oppgavens tema, og svare på dens problemstilling, er det nødvendig med en tværrdisiplinær tilnærming. Store deler av denne oppgavens kildemateriale er av historisk karakter, og må derfor behandles i tråd med deres alder. Kildenes sjangre er også av betydning for hvordan de leses; tekstene behandles ulikt ut fra hvilken sjanger de tilhører, for å få en riktigere fremstilling. Dette innebærer at lovttekster, tekster skrevet av religiøse aktører og rettsprotokoller leses ut fra deres funksjon og rolle. Til delen der rettssaken mot Ole Olsen Sørflaten presenteres, vil jeg presentere en konkret fremgangsmåte, som er blitt brukt for å analysere disse tekstene.

Historie

I arbeidet med arkiv og andre historiske kilder er det nødvendig med et metodisk metaperspektiv, for å forstå materialet ut fra nødvendige perspektiver. I tillegg til å gi en bedre forståelse av kildematerialet, gir den metodiske bevisstheten også et bedre utgangspunkt for å sette den historiske kilden i en kontekst.

Overordnet kan man skille mellom to historisk-metodiske tilnærminger til forskningsmaterialet: Positivistisk og hermeneutisk. Den positivistiske tilnærmingen, eller hypotetisk-deduktiv metode, søker å sette empiri i system, for å sitte igjen med en endelig teori, som er uavhengig av tid og rom. Filosofen Carl Hempel benyttet denne tilnærmingen til historien i boken *The Function of General Laws in History*, fra 1942, der målet er å finne en dekkende lov for ethvert fenomen. Denne måten å benytte hypotetisk-deduktiv metode på innen historiefaget har blitt, og blir, kritisert av blant andre fenomenologer og hermeneutikere. Den hermeneutiske tilnærmingen karakteriseres i mange tilfeller som motpolen til den positivistiske, og søker å finne ut av årsaken til et hendelsesforløp. Denne søken etter årsakssammenheng foregår ned til enkelthendelsesnivå, der hvert individuelle tilfelle må analyseres og forstås ut fra sin egen kontekst, og på egne

premisser. Ved å benytte denne tilnærmingen oppnår vi ikke å finne en endelig lov som forklarer alle hendelsesforløp, men kun årsakssammenhengen i det aktuelle tilfellet.²

I denne oppgaven ønsker jeg å se nærmere på et enkelttilfelle, for å sette det inn i en større historisk kontekst, med røde tråder som ytringsfrihet og religionsutøvelse. Ved bruk av positivistisk metode vil empirigrunnet være for lite til å danne en generell teori, og hvis det hadde foreligge en rekke lignende saker, ville empirien likevel begrenset seg selv ved at sakene er avhengig av det gjeldende nasjonale eller internasjonale lovverk, som igjen er avhengig av tid og rom. Dette betyr at en ren positivistisk tilnærming ikke vil være hensiktsmessig for å svare på problemstillingen. En av de kjente kritikerne av positivismen, som den norske historikeren Knut Kjeldstadli legger fokus på, er historikeren og filosofen Robin George Collingwood (1889-1943). Collingwood definerer positivismen slik: «Positivism may be defined as philosophy acting in the service of natural science, as in the Middle Ages philosophy acted in the service of theology.»³ Definisjonen er tydelig farget av Collingwoods utgangspunkt; den hermeneutiske tilnærmingen. Collingwood refererer til Georg W. F. Hegel (1770–1831), som setter et tydelig skille mellom fenomener i naturen, der alt gjentar seg, som i en syklus, og historie, som aldri gjentar seg, men beveger seg som en spiral, der linjen aldri krysser et tidligere punkt. Selv om Collingwood benytter Hegels ideer om historien, tar han avstand fra Hegels benektelse av Darwins evolusjonsteori.

Collingwood hevder i tillegg at all historie er idehistorie, som følgelig høster kritikk for å være for idealistisk, fordi det avviser at mennesket har en kroppslig side⁴. Ved å benytte seg av en hermeneutisk tilnærming vil man ikke støte på disse utfordringene vi støter på med den positivistiske tilnærmingen, men det vil være andre utfordringer som historikerne må ta stilling til.⁵ Det vil for eksempel være vanskelig å forklare komplekse og sammensatte hengivenheter, som å undersøke religionens rolle i et gitt samfunn til en gitt tid, ved å studere enkelthendelser i detalj, uten å sette det i et større system.

² Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var*, 119-122.

³ Collingwood, *The idea of history*, 126.

⁴ Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var*, 124.

⁵ Collingwood, *The idea of history*, 113-122.

Historie som fag kommer til kort hvis man kun kan benytte hermeneutisk metode, og ikke hypotetisk-deduktiv. Det vil si at vi i mindre grad kan lære av historien, fordi den ikke er «overførbar» til andre eller fremtidige hendelser. Det vil heller ikke være mulig å kun benytte seg av positivistisk tilnærming, ettersom store deler av det empiriske grunnlaget ikke vil kunne forstås kun ut fra et større system, i form av historieteorier. En måte å unngå utfordringene som foreligger ved de to tilnærmingene, er å ta utgangspunkt i en hybrid mellom de to. Den tyske historikeren Jörn Rüsen er ifølge Kjeldstadli en av historikerne som mener historiefaget er et eksempel på den tredje tilnærmingen, altså en hybrid-variant. Rüsen påpeker at det i historiefaget er viet plass til tendensene og hovedstrømmene, men også til unntakene fra disse.

Hybrid-varianten vil ligge til grunn for denne oppgaven, også fordi de enkelte avsnitt krever ulik metodisk tilnærming. I oppgavedelen som omhandler rettsaken mot Sørflaten, vil det være nødvendig å gå hermeneutisk til verks, men i avsnitt der politiske og ideologiske strømninger omtales, vil den samme metodiske tilnærmingen komme til kort.

Kilder

Begrepet kilde er sentralt i all forskning, og forekommer i mange former og fasonger, og ofte uten et metaperspektiv på selve begrepet, og dets betydning. På grunn av det tverrdisiplinære utgangspunktet i denne oppgaven er det viktig å ta en gjennomgang av kildebegrepet, slik at det blir tydelig hva en kilde faktisk er, og for å identifisere kildene som benyttes i denne oppgaven.

Ottar Dahl, tidligere historiker og professor ved Universitetet i Oslo, utga i 1964 en bok med tittelen «innføring i historieforskningens metodelære», der han gir en vid definisjon av begrepet kilde:

En «kilde» er et konkret foreliggende datum⁶, oppfattet som en rest, et spor eller et produkt av en fortidig situasjon, som kan brukes til å prøve eller begrunne svar på historiske problemer.

⁶ Lat. «datum, egentlig gitt, det gitte.» <https://snl.no/datum>. Denne referansen må skrives riktig.

Dahl bruker begrepet kilde i sin definisjon, men innleder med å forberede leseren på en forklaring av uttrykket «historisk kilde». Hvorvidt det er mulig å sette et skille mellom disse, går han ikke videre inn på, men presenterer begrepet i en historieteoretisk kontekst. Ettersom denne definisjonen er vid, er det behov for videre presiseringer og inndelinger, for eksempel ved å rangere kilder med utgangspunkt i gitte premisser. Ved å rangere, og å forstå kildenes forhold til hverandre, får vi en bedre oversikt over kildenes rolle, og hvordan vi skal tolke dem for å finne informasjonen kilden gir. Dahl lister opp fem «hovedspørsmål» som er nødvendig for å vurdere kildens troverdighet, altså utøve kildekritikk: 1) Kildens forhold til det forhold vi søker informasjon om; kildens nærhet i tid og rom. 2) I hvilken grad opphavspersonen har vilje og evne til å være oppriktig og sannferdig, med andre ord opphavspersonens kvalifikasjoner. 3) Det tredje spørsmål omhandler grad av ytre kontroll. En personlig dagbok vil være skrevet ut fra rammen denne sjangeren gir, i motsetning til blant annet rettsprotokoller, der det som skrives, enten det er vitneutsagn eller dommerens konklusjon, er regulert av en rekke formkrav og forventninger. 4) I hvilken grad en kilde samsvarer med andre kilder til samme undersøkelsesobjekt. 5) Det siste spørsmålet omhandler kildens indre sannsynlighet. Grad av troverdighet avhenger av om kilden er selvmotstridende, eller om kilden ikke stemmer overens med logikk og naturlige begrensninger.⁷ Ut fra disse spørsmålene vil kildens kvalitet og verdi være avhengig av problemstillingen som fremsettes, og den teoretiske konteksten.

I tillegg til kildekritikk er det hensiktsmessig å definere kildens egenskaper, ved blant annet å sette et skille mellom primær- og sekundærkilder. En primærkilde er ifølge Knut Kjeldstadli «[kilden som] ligger nærmest i tid og rom i forhold til det som skjedde, blant de kildene vi har til rådighet.»⁸ Alle andre kilder er sekundære. For denne oppgavens del vil det si at ekstraretsprotokollen og justisprotokollen er eksempler på primærkilder, til forskjell fra beretningene til sekundærkildeforfattere som Anton Christian Bang, Hans Evensen og Einar Molland. Det må likevel presiseres at kategoriseringen her følger forholdet som undersøkes, og at tekster som i denne sammenhengen er sekundærlitteratur, i andre sammenhenger regnes som primærkilde. Et eksempel på dette er nettopp Bang, som i enkelte tilfeller fungerer som sekundærlitteratur, men som under andre avsnitt behandles som primærkilde.

⁷ Dahl, *Innføring i historieforskningens metodelære*, 32-37.

⁸ Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var*, 177-178

Primærkilder

Materiale fra Statsarkivet

Noen av de mest sentrale kildene jeg benytter i denne oppgaven er hentet fra statsarkivet i Hamar og statsarkivet i Oslo. Disse arkivene inneholder blant annet ekstraretsprotokoll og justisprotokoll fra Valdres sorenskriverembete, der blant annet underrettens dom, vitneavhør og andre formaliteter vedrørende rettssaken mot Ole Olsen Sørflaten er arkivert. I tillegg inneholder arkivene fangeprotokollen fra Akershus festning. Dette kildematerialet foreligger i form av delvis utydelige håndskrevne protokoller fra 1843. Det har derfor vært behov for å bearbeide materialet før det kunne brukes. Dette arbeidet ble påstartet i lokalene til statsarkivet i Hamar, med å transkribere rettsprotokollene og justisprotokollen.

Ekstraretsprotokollen fremstår håndskrevet, i frakturskrift, og har hatt funksjon som referatbok under rettssaken. Boken inneholder diverse rettssaker fra 1838–1845, og er ordnet kronologisk. For å orientere seg i denne boken må man også ha justisprotokollen, som loggfører rettssakene. I justisprotokollen er sakene som er relevante for denne oppgaven ordnet under navnet på den tiltalte, Ole Olsen Sørflaten. Deretter presenteres datoene for rettssaken, slik at det er mulig å finne dem i ekstraretsprotokollen. Ettersom ekstraretsprotokollen inneholder vitneavhørene, har det også vært nødvendig å loggføre raskt nok til å få med seg vitneuttalelsene. Dette har dessverre gått på bekostning av lesbarheten av teksten. I startfasen av transkriberingsarbeidet gikk det svært sakte, og det var svært problematisk å tolke det som var skrevet. Etter to dager i Statsarkivet i Hamar kom jeg tilfeldigvis i kontakt med Bjørn Bækkelund, konservator og seksjonsleder ved Norsk Skogmuseum på Elverum, som viste interesse for oppgaven, og tilbød å transkribere rettssaken. Denne hjelpen ble avgjørende for å bruke rettssaken i denne oppgaven. Eksempel på en av sidene fra ekstraretsprotokollen er vedlagt denne oppgaven.

Statsarkivet i Oslo har fangeprotokollen for Akershus festning, der datoer og dom er registrert og loggført.

Wergeland

En av de mest omfattende kildene til Ole Olsen Sørflaten, er en artikkel skrevet av Henrik Wergeland i 1843. Wergeland ble født i 1808, og fyller dermed 35 år det året rettsaken pågår, som også er det året han skriver denne artikkelen. Denne teksten ble publisert i Wergelands eget tidsskrift «For Arbeiderklassen», et tidsskrift som ble utgitt fra 1839, frem til hans død i 1845. Til tross for at denne artikkelens troverdighet styrkes, ettersom den publiseres når rettssaken pågår, så må troverdigheten vike for Wergelands tydelige polemiske skrivestil. Et godt eksempel på dette er hans omtale av Sørflaten:

”Lyder ikke denne Beretning ligesom hentet fra et Dolhuus? Hvor Mangel paa Oplysning finder Sted i en Bygd, skal der ogsaa kun en Enkelt, som vil benytte sig deraf, til for at forvandle den til en stor Daarekiste. Og netop religiøst Galskab har det med sig, at det udbreder sig som en Smitsot.”⁹

Videre skriver Wergeland om viktigheten av god ”Kjendskab til Religionen”, og advarer mot omstreifende lekpredikanter. Hvis dette leses i lys av at artikkelen starter med å omtale opphevelsen av konventikkelplakaten, kan man stille spørsmål ved hensikten med artikkelen. Det er en eksplisitt hensikt å advare mot lekpredikanter, og det kan derfor tenkes at Wergeland var ambivalent i spørsmål om opphevelsen av konventikkelplakaten.

Som redaktør av tidsskriftet «For Arbeiderklassen», som ble utgitt fra 1839 til 1845, brukte Wergeland muligheten til å vie plass til folkeopplysning, og mottakergruppen var, som tittelen tilsier, arbeiderklassen. Han brukte mye tid på å fremme arbeiderklassens interesser i samfunnet, og dette kommer tydelig frem i tidsskriftet. En del av folkeopplysningen var Wergelands kamp mot alkoholbruken blant fattige, og besto av både opplysning, og formaning om å moderere alkoholinntak.¹⁰

Wergeland retter sterk kritikk mot Ole Sørflaten, og et forhold som fremheves flere ganger, er Sørflatens påståtte misbruk av alkohol, med påfølgende dårlig oppførsel. Dette kan tenkes å være

⁹ Wergeland, *Valders-profeten Ole Sørflaten*, 433.

¹⁰ Se for eksempel Wergeland, *Fordomme om brændeviin*, 14–15, 22–23; Wergeland, *Guds ord om drukkenskap*, 26–29; Wergeland, *Midler, der ere andvendte til fylderiets indskrænking og udryddelse*, 45–47. Tidsskriftartiklene er samlet og gjengitt i: Herman Jæger og Didrik Arup Seip (red.), *Avhandling. Oplysningsskrifter 1839–1843*, Bind 6, *Samlede skrifter: trykt og utrykt* og Herman Jæger og Didrik Arup Seip (red.), *Avhandling. Oplysningsskrifter 1844–1845*, Bind 7, *Samlede skrifter: trykt og utrykt*.

en av årsakene til at Sørflaten fremheves i tidsskriftet, og at Wergeland derfor anså Sørflaten som et hinder for arbeiderklassens utvikling.

Ole Larsson Kirkeberg

Ole Larsson Kirkeberg ble født i Valdres i 1849, fire år etter at Sørflaten ble løslatt fra Akershus festning. I 1871 reiste han til Danmark for å studere teologi, en utdanning han fullførte i 1874. Ferden gikk deretter videre til USA, der han arbeidet i ti år. I 1884 returnerte han til Norge, og startet opp en folkehøyskole i Sandsvær, Buskerud. I årene frem mot hans død i 1925, reiste han frem og tilbake mellom Norge og USA, men engasjementet for Valdres holdt han fast ved. I 1919 publiserte han en bok med tittel «Minder fra Valdres», der han skriver om personer og steder i Valdres. I denne boken vier han et kapittel til Ole Sørflaten, og et til Helge Hagen, som sto Sørflaten nær.¹¹

Til tross for at Kirkeberg ikke var født da rettsaken mot Sørflaten pågikk, hadde han direkte tilknytning til både Sørflaten, og samfunnet rundt. Gården som ble benyttet til vitneavhør var gården Kirkeberg, som Ole Kirkeberg ble født og oppvokst på. Han var også det han kaller for «lesekamerat hos presten» med en av sønnene til Sørflaten, og venn med hans øvrige barn. Det er ytterligere to faktorer som styrker denne kildens troverdighet. Den første er at Kirkeberg selv har møtt og pratet med Sørflaten, og det andre er at stedets sogneprest, sogneprest Barth har gjennomlest kapittelet om Sørflaten, og kommet med følgende tilbakemelding: «Skizzen av Ole Sørflaten er meget interessant og velskrevet. Den har kirkehistorisk værd og er den bedste skildring som, mig bekjendt, findes av manden og det milieu heroppe, han fremtraadte i. Jeg ved ingenting at udsætte.»

Anton Christian Bang

Anton Christian Bang (1840–1913) spilte en sentral rolle i akademia, norsk politikk og i Den norske kirke. Han var professor i kirkehistorie fra 1885, biskop i Kristiania i 1896–1912 og kirkestatsråd for Høyre fra 1893–1895, i Emil Stangs andre regjering. Allerede i 1874 utga han et

¹¹ Informasjon om Ole Kirkeberg er hentet fra 2. utgave av boken «Minder fra Valdres», utgitt av Sør-Aurdal Historielag i 1993, med et forord der Kirkebergs liv presenteres (side 7–8).

omfattende kirkehistorisk bidrag, som står som en av de mest sentrale kildene til Hans Nielsen Hauges liv og virke. Verket har tittelen «Hans Nielsen Hauge og hans samtid – en monografie», og har et omfang på omkring 550 sider. I tillegg til å være en kilde til Hauges liv og virke, omfatter det også andre vekkelsesretninger Bang setter i sammenheng med Haugianismen. Flere av retningene og personene som omtales, finner sted i Bangs levetid. Rettssaken mot Sørflaten pågår det året Bang fyller tre år. Omtalte hendelser som fant sted før Bang ble født, eller som fant sted når Bang ennå var for ung til selv å være vitne, må følgelig leses med denne bevisstheten. Det er også nødvendig å være bevisst Bangs forankring i Den norske kirke, og hans til dels konservative utgangspunkt. Dette kommer til uttrykk i hans tekster, for eksempel der enkelte lekpredikanter omtales som svermere, eller når enkelte retninger, som på enkelte punkter avviker fra den etablerte kirkes teologiske forståelse, omtales. Et eksempel på dette er Bangs omtale av Hans Kristoffersen Feigums mystiske retning som religiøst galskap.¹²

Halvard Gunleikson Heggtveit

Halvard Gunleikson Heggtveit (1859–1924) var klokker, lærer og kirkehistoriker, og ga blant annet ut boken «Illustreret kirkehistorie», som ble gjennomlest av Anton Christian Bang, og trebindsverket «Den Norske Kirke i det nittende Aarhundrede». I motsetning til Bang, var ikke Heggtveit verken professor eller biskop, men de kirkehistoriske verkene han skrev, utgjør likevel et omfattende bidrag til norsk kirkehistorie. To av bindene i det omfattende trebindsverket tar for seg tiden fra 1796 til 1850, som i undertittelen karakteriseres som «Haugianismens tid». I disse bindene nevnes kort Sørflaten, og lekpredikanter som Sørflaten har hatt tilknytning til, direkte eller indirekte.

Heggtveit levde i samme tid som Kirkeberg, men har ikke hatt direkte kontakt med Sørflaten, eller selv undersøkt det religiøse miljøet i Valdres. Han har heller ikke den faglige bakgrunnen som Bang har. Heggtveit er inkludert som kilde til hendelser og personer, men for å være på den sikre siden er ikke hans tolkninger brukt i denne oppgaven.

¹² Bang, *Hans Nielsen Hauge og hans samtid – en monografie*, 525.

Lovtekster

Alle lovtekster det refereres til, og siteres fra, i denne oppgaven, er hentet fra originaltekstene, så fremt disse foreligger. Disse tekstene er hentet fra Juridisk bibliotek, knyttet til Universitetet i Oslo, nasjonalbibliotekets digitaliserte boksamling og Lovdata.

Tillegglitteratur

I tillegg til de nevnte primærkildene, har jeg benyttet et utvalg av tilleggsilder. Noen av disse er presentert under, for å gi et innblikk i hvilke kilder som foreligger, og hvordan disse blir benyttet i denne oppgaven. Listen er ikke fullstendig, og har som formål å undersøke hvilke elementer ved kilden som gir den nytteverdi.

Einar Molland

Einar Molland (1908–1976) var professor i kirkehistorie ved Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo. I likhet med Bang, har Molland utgitt bidrag som er sentrale i norsk kirkehistorie. Tobindsverket «Norges kirkehistorie i det 19. århundre» gir blant annet en presentasjon av haugebevegelsen, og vekkelseskulturen på 1800-tallet. Forskjellen mellom Bang og Heggveit, og Molland, er i hovedsak tiden tekstene er skrevet i. Molland tilhører en nyere akademisk kultur. Dette innebærer at Mollands bidrag, til tross for at det her karakteriseres som sekundærlitteratur, er nødvendig for å forstå samfunnet som undersøkes.

Sosialhistoriske bidrag

For å sette Sørflaten inn i en kontekst, er det nødvendig å supplere bidragene fra teologi og kirkehistorie med bidrag fra sosialhistorie. Tore Pryser (1945–) er sentral i denne sammenheng, med sin bok «Gesellar, rebellar og svermarar: Om ‘farlege folk’ kring 1850», som ble utgitt i 1982. I denne boken undersøker Pryser, blant annet, noen av de religiøse bevegelsene ut fra økonomiske og politiske faktorer.

I samme kategori er cand.philol. Aage Skullerud (1936–), som skrev en hovedfagsoppgave i historie om bondeopposisjon og religionsfrihet i 1840-årene, i 1969. Den sosialhistoriske innfallsvinkelen er nyttig å ha med, ettersom Skullerud undersøker politiske eller økonomiske

årsaker til tilsynelatende teologiske uenigheter. Spesielt gjelder dette uenigheter mellom «De sterketroende», en menighet etter lekpredikant Knud Spødervold, og haugianerne. Det vil i denne oppgaven forsøkes å overføre denne innfallsvinkelen til Sørflaten. Det vil også bli referert til historikeren Jens Arup Seip (1905–1992), som blant annet er kjent for å undersøke vikarierende motiver i historien, og spesielt i den politiske historien på 1800-tallet.

Hermeneutikk

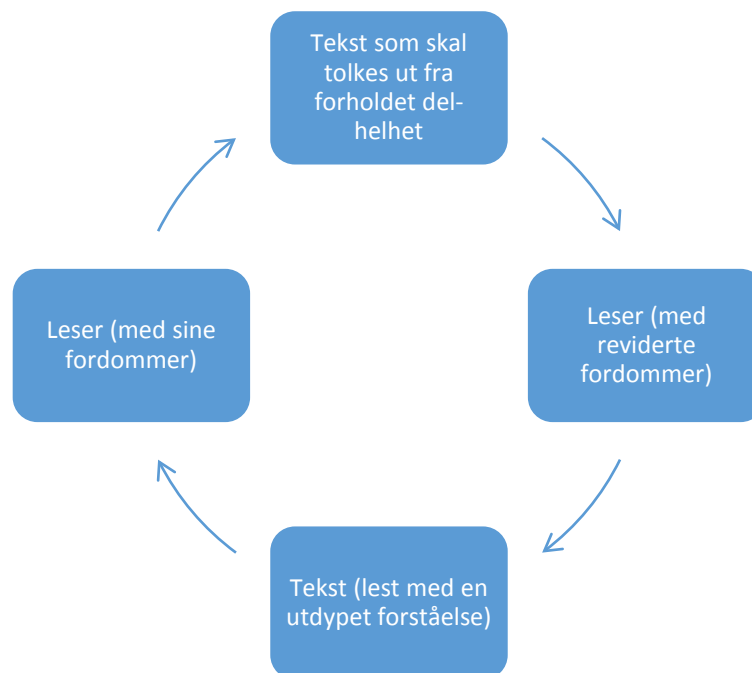
Å redusere hermeneutikk til å være en metode som står i motsetning til den hypotetisk-deduktive er en forenkling, som medfører et mangelfullt, og det enkelte vil hevde uriktig, bilde av metoden. Forenklingen byr på utfordringer på det helt grunnleggende nivå, som hvor vidt vi kan omtale hermeneutikk som metode i det hele tatt. Hans-Georg Gadamer (1900–2005) stiller spørsmålsteget ved denne kategoriseringen ved å presentere en innfallsvinkel der begrepet blir sett på som mer altomfattende; en generell filosofisk teori om hva forståelse er, mer enn en spesifikk metode.¹³ Hvordan kan man benytte dette begrepet i en vitenskapsteoretisk kontekst? Jeg vil ikke gi et entydig konkret svar på dette i denne oppgaven, men vil gå inn på forskjellige begrepsoppfatninger for å ha et bedre utgangspunkt for å kunne forstå historien. Til dette vil Gadamer oppfatning av hermeneutikk være utgangspunktet, ettersom hans verk, blant annet boken *Warheit und Methode*, står sentralt i hermeneutikken¹⁴. Forståelse er grunnelementet i Gadamer teori om hermeneutikk, der all forståelse regnes som historisk forståelse. Denne forståelsen av, eller definisjonen av, begrepet forståelse, fordrer at vi utvikler en forbindelse mellom samtiden og fortiden. Dette betyr at man ikke kan gjenoppleve fortiden, men man må forstå den, i den grad det er mulig, ut fra reviderte fordommer. Gadamer kritiserer med dette historismen på 1800-tallet fordi den ofte antok at det var mulig å gjenoppleve historiske begivenheter, og leve seg inn i de historiske subjekter. I stedet skulle man bruke forbindelsene for å tilnærme seg det historiske, og utvikle disse forbindelsene ut fra tidligere og reviderte fordommer¹⁵, som er en nøkkelfaktor for forståelse. Fordommer i denne sammenheng trenger ikke være negative eller feilaktige føroppfatninger, og de blir ikke forstått som statiske, men

¹³ Krogh, *Historie, forståelse og fortolkning*, 239.

¹⁴ Hvis det blir aktuelt, kan det her refereres til «sannhet og metode» side 302-314, om den hermeneutiske sirkel.

¹⁵ Gadamer benytter det tyske begrepet *vorverständnis* til det vi kaller fordom.

utvikler seg underveis. Utviklingen er positiv i den forstand at de reviderte fordommene gir et bedre grunnlag for forståelse av det historiske materialet, eller sagt på en annen måte: en bedre forbindelse mellom nåtid og fortid. Begrepets dynamiske aspekt gjør at det med fordel kan presenteres i en modell, kalt den hermeneutiske sirkel. Modellen er sirkulær, og består av fire punkter som gjenspeiler de to størrelsene leser og tekst i deres dynamiske forhold.¹⁶

Til tross for at modellen karakteriseres som sirkulær, og at jeg her fremstiller den som sirkelformet, fører denne fremstillingen med seg ulempe jeg mener bør nevnes for å gi en riktigere presentasjon av Gadamer's hermeneutikk. Ved å fremstille teorien som en todimensjonal modell, utelater man teoriens tredje dimensjon, som er utvikling. I en sirkulær fremstilling er det tilsynelatende slik at man alltid ender opp der man startet. For å unngå denne misoppfatningen bør vi omtale teorien som *den hermeneutiske spiral* i stedet for *den hermeneutiske sirkel*.

Et annet begrep Gadamer benytter i denne sammenheng, er horisont, og beskriver rekkevidden av det vi kan forstå med de fordommer vi har. Etter hvert som vi får økt forståelse for teksten

¹⁶ Krogh, *Historie*, 238-247.

utvides horisonten, og gir oss som lesere et bedre grunnlag for å forstå tekstens horisont. Denne prosessen kan føre til at de to horisontene møter hverandre, noe Gadamer kaller horisontsammensmelting, og som utgjør det endelige resultatet av den hermeneutiske sirkel.¹⁷

Hvordan kan en slik teori være til hjelp i akademisk skriving? Hvis vi tar utgangspunkt i Gadamers tanker, hvorfor skal vi vie plass til en fremgangsmåte som ikke karakteriseres som en egen metode? Prosessene som beskrives foregår i varierende grad, uavhengig av vår teoretiske bevissthet, eller ubevissthet, og refleksjon, jamfør Gadamers argument for hvorfor hermeneutikk ikke nødvendigvis er en metode. Ved å reflektere rundt, og være bevisst disse prosessene, endrer det måten vi tilnærmer oss teksten på, og gjør at vi kan lese mer målrettet. Et eksempel på dette, hentet fra denne oppgaven, er å gjøre seg kjent med det juridiske landskapet en rettsak er del av, for å forstå den. En del av rettsakens horisont er de lover, og den generelle juridiske kontekst, som ligger til grunn for domsavsigelse. Denne tilnærmingen til stoffet blir i seg selv en metode, ved å bevisst ta i bruk teorier om forståelse for å skyve leserens horisont nærmere tekstens.

I denne oppgaven har jeg benyttet en konkret fremgangsmåte for teksttolkning i møte med primærkilder, for å benytte disse på en best mulig måte. Denne fremgangsmåten er delt i tre hovedgrupper med spørsmål til teksten: bakgrunn, analyse og budskap. Spørsmålene som er stilt er som følger:

1 Bakgrunn

- Hvilken religion eller religiøs retning hører teksten hjemme i?
- Hvilken status har teksten i denne religionen, og hvordan mener tilhengerne av denne religionen at teksten er blitt til?
- Hvem har skrevet teksten? Hvor og når?
- Hvordan var det samfunnet teksten ble til i? Hvordan kan disse forholdene ha vært med på å forme teksten?

2 Analyse

- Hvilken litterær sjanger kan teksten plasseres i?
- Hvilken sammenheng står teksten i? Hva står like før, og hva følger like etter? Hvilken større tekstsammenheng opptrer teksten i?

¹⁷ Krogh, *Historie*, 248.

- Hvordan er teksten komponert? Hvilke deler består den av, og hvordan er disse delene satt sammen?
- Hva er de sentrale elementene i teksten? Finn viktige personer, bilder, symboler og begreper.

3 Budskap

- Hva er meningen med teksten som helhet?
- Hvordan kan budskapet forstås ut fra det samfunnet teksten ble til i?
- Hvordan kan teksten tolkes i dag?

Disse spørsmålene er ikke besvart eksplisitt, men har blitt benyttet som et verktøy for å tilnærme meg de forskjellige tekstene som er blitt benyttet. De forskjellige punktene vil ha varierende grad av relevanse til forskjellige tekster.

Sentrale begreper

Gudsbespottelse

Gudsbespottelse blir definert i grunnloven som «i ord eller handling offentlig å forhåne eller på en krenkende eller sårende måte vise ringeakt for noen trosbekjennelse hvis utøvelse er tillatt her i riket, eller for troslærdommer eller gudsdyrkelse i noe religionssamfunn som består lovlig her i landet.»¹⁸ Den etymologiske betydningen av ordet blasfemi er hentet fra gresk, og betyr «ond tale»¹⁹, der «ond» ikke må sees som inhuman, men som i motsetning til Gud. Disse begrepene, gudsbespottelse og blasfemi, defineres ulikt, og det er derfor viktig å være bevisst hvilket ord som benyttes. I denne oppgaven vil jeg benytte begrepet «gudsbespottelse», ettersom det benyttes i litteraturen jeg benytter, i lovverket, og i rettssaken mot Sørflaten. I straffeloven av 1842 defineres gudsbespottelse som «Forhaanelse og Bespottelse mod Guds hellige Ord eller Sacramenter».

¹⁸ Straffeloven, § 142, 1902. Straffeloven. Almindelig Borgelig Straffelov m.v. av 22. mai 1902 nr. 10.

¹⁹ Elden, John Christian. *Store Norske Leksikon*, s.v. «Blasfemi.» Oslo: Store Norske Leksikon, 2015. <https://snl.no/blasfemi> (lastet ned 6. Juni, 2016).

Ytringsfrihet

Ytringsfrihet er et sentralt begrep i gudsbespottelsesdiskursen. En vesentlig del av begrepet er rotordet «frihet». Er ytringsfrihet en frihet, eller har prinsippet som hensikt å regulere ytringer i forskjellige offentligheter? På starten av 1800-tallet forekommer begrepet trykkefrihet i lovverket, både i grunnlovens § 100, og i Forordning som nærmere bestemmer Trykkefrihedens Grænser, av 1799. I begge lovtekstene presenteres denne friheten med begrensninger, og fungerer derfor som en regulering av offentligheten.

Offentlighet

Forståelsen av offentlighet som fenomen kan ikke bare sees i lys av tidsdimensjon, men må også forstås i flertall, som offentligheter. Selv om man tar for seg et gitt punkt i historien, vil det forekomme en rekke offentligheter, der elementer som ytringsfrihet fungerer i svært varierende grad. Dette vil jeg ta høyde for i oppgaven. Både offentlighet og ytringsfrihet er sentrale begreper, ikke bare fordi gudsbespottelse må sees i lys av dette, men fordi det er koblingspunktet mellom denne oppgaven, og spørsmålet om ytringsfrihet som regulering av offentlighet.

Vekkelse

Et av de mer sentrale begrepene i denne oppgaven er begrepet «vekkelse». Vekkelse som begrep begrenser seg ikke til en religiøs prosess, men omfatter flere ulike former av en prosess. Professor i kirkehistorie ved Det teologiske fakultet, Dag Thorkildsen, definerer vekkelse som «... en type dyptgripende opplevelse som er identitetsskapende». Videre lister han opp tre aspekter, som kjennetegner alle former for nyere vekkelse: individuelt, sosialt og historisk aspekt. Thorkildsen påpeker en forbindelse både mellom ulike typer vekkelse, men også mellom vekkelse og modernitet.²⁰

Thorkildsens definisjon av vekkelse er bred. Dette går ikke ut over dens bruksverdi, men er heller en styrke, ettersom det åpner for å definere ulike typer vekkelse, som det i artikkelen påvises forbindelser mellom. Denne forbindelsen åpner for å forstå de religiøse

²⁰ Thorkildsen, *Vekkelse og modernisering i Norden på 1800-tallet*, 160–180.

vekkelsesretningene som del av en moderne trend, som i denne sammenheng kan være med på å forklare forholdet mellom de politiske og de religiøse utviklingene.

Sørflatens læres, sørflatianismens, tanker om omvendelse, vil her behandles som en type vekkelse, ettersom omvendelsen passer til Thorkildsens definisjon av vekkelse. I hvilken grad denne omvendelsen kan karakteriseres som moderne, kommer jeg tilbake til senere i oppgaven.

Hoveddel

For å forstå Sørflatens virke, er det nødvendig å se det i lys av dets kontekst. I denne oppgaven har jeg valgt å kategorisere tre typer kontekst: juridisk, politisk og religiøs. Disse vil i stor grad overlape hverandre.

Juridisk og politisk kontekst

Rettsaken mot Ole Sørflaten finner sted i en tid preget av lovendringer, og det er flere lover som regulerer eller forbyr gudsbespottelse, noe som også kommer frem i dommen i ekstraretsprotokollen.²¹ Her presenteres et utvalg lover som vil være relevante for å forstå dommen mot Sørflaten, og hvordan den er et resultat av tid og sted.

Grunnlovens § 100 trekkes her frem både fordi den er relevant for rettssakens juridiske kontekst, men også fordi det refereres til trykkefrihet i selve dommen mot Ole Sørflaten. Paragrafen omhandler trykkefrihet,²² men kan brukes analogt om muntlige ytringer, slik at den også er anvendbar i saken mot Sørflaten. Likevel benyttes ikke § 100 i rettsaken mot Sørflaten. I stedet benyttes § 5 i trykkefrihetsforordningen av 1799, andre ledd. Første ledd fastsetter en straff på 3-10 års landsforvisning for «Skrift, der sigter til at nedbryde Læren om Guds Tilværelse og den menneskelige Siæls Udødelighet, saa og de, der i trykte Skrifter, laste eller forhaane den christelige Religions Lære, ...»²³ Paragrafens andre ledd omhandler ikke spesifikt skrevne ytringer, men gir aksepterte trossamfunn rett til vern: «Og da Kongen vil, at ethvert andet Religions-Samfund, som taales i Hans Riger ogsaa skal nyde Beskiærmelse i deres Gudsyndyrkelse: saa befales, at dersom nogen søger at forarge saadanne Menigheter, ved at drive Spot med deres Troesbekiendelse eller Religion, skal den Skyldige, naar det paaklages, straffes med Fængsel paa Vand og Brød, fra 4 til 14 Dage.» Denne paragrafen er spesielt interessant i lys

²¹ Valdres sorenskriverembete, ekstraretsprotokoll nr. 7 (1838–1845), fol. 256a–258a

²² Ordlyden ble endret 30.09.2004 fra «Trykkefrihed» til «Ytringsfrihet».

²³ Schou, *Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger...*, 674-688.

av den juridiske konteksten, med, blant andre, grunnlovens § 100 og dens tanker om frihet i ettertiden, men også i lys av Kong Christian den femtes norske lov, fra 1687.²⁴

Til tross for at Kong Christian den femtes norske lov var mer enn 150 år gammel da rettsaken mot Sørflaten fant sted, ble den likevel benyttet i rettsprosessen, og referert til i straffeutmålingen. Selv om loven var gammel, er det kanskje enda viktigere å påpeke de store verdi- og kulturforskjellene som skiller 1687 fra 1843, som også kommer til uttrykk i lovverket. Dette kommer tydelig frem av straffeutmålingen gitt i lovene. Grunnlovens § 100 inneholder ikke straffebestemmelse, og andre lover må derfor sees i lys av denne, hvis den skal brukes i en straffesak. Trykkefrihetsforordningen fastsetter landsforvisning eller kort fengselsstraff i sin straffebestemmelse. Christian den femtes norske lov er strengere i sin straffebestemmelse, der den tiltalte risikerer tortur, etterfulgt av dødsstraff. Sjette bok, første kapittel, syvende paragraf²⁵ sier følgende: «Hvem som overbevises at have lastet Gud, eller bespottet hans hellige Navn, Ord og Sacramenter, hannem skal Tungen levendis af hans Mund udskæris, dernest hans Hoved afslais og tillige med Tungen sættes paa en Stage.»²⁶

Den neste loven som må nevnes, er Lov angaaende Forbrydelser af 20de August 1842, her spesielt åttende kapittel, § 1, med en straffebestemmelse på bøter eller fengsel for muntlig gudsbespottelse: «Hvo som forhaaner eller bespottet Guds hellige Ord eller Sakramenter, eller iøvrigt driver Spot med Statens offentlige Religion, ansees med Fængsel eller Bøder, men hvis det sker i trykt Skrift, med Fængsel eller Strafarbeide i femte Grad.»²⁷ Som en fotnote til begrepet «Statens offentlige Religion» refereres det til grunnlovens § 100, i tillegg til blant annet trykkefrihetsforordningen av 1799, og Christian den femtes norske lov. Til begrepet «trykt Skrift» refereres det også til grunnlovens § 100.

Hvis to eller flere lover er motstridende, eller overlapper, benyttes tre prinsipper for bestemmelse av hvilken lov som skal være gjeldende: *Lex superior*, *lex posterior* og *lex specialis*.²⁸ *Lex superior* fastslår at loven med høyest rang gjelder. Prinsippet tilsier her at lover som grunnloven vil være overordnet lover og reguleringer av lavere rang, som konventikkelplakaten. *Lex*

²⁴ *Kong Christian den femtes Norske Lov: 15de April 1687 : med Kongeloven 1665*, 235.

²⁵ Sjekk om paragraf er riktig betegnelse om bestemmelsen.

²⁶ *Kong Christian den femtes Norske Lov*, 6-1-7.

²⁷ *Mejlænder, Den norske Straffelov*, 28.

²⁸ *Andenæs, Rettskildelære*, 160-162.

posterior går ut på at i tilfeller der to lover av lik rang «kolliderer», vil den nyeste gjelde. Det siste prinsippet, *lex specialis*, går ut på at spesiallover overgår likeverdige lover av mer generell art.

Om edsavleggelse i 1843

Eden har en helt sentral plass i rettsaken mot Ole Sørflaten, som ved andre rettsaker basert på vitneutsagn. Eden vitnene pliktet å avlegge, var av særlig religiøs art, og det ble gitt bøter for å nekte å avlegge ed. Eden ble fastsatt i Christian den femtes norske lov, kapittel 13, åttende artikkel, og inneholder følgende religiøs straff for falskt vitneutsagn:

Om jeg svær falskelig, da straffe mig Gud Fader, Gud Søn og den Hellig Aand, at Guds den himmelske Faders Skabelse, der han skabte mig og alle Mennisker efter sit Billede, dertil med al hans faderlig Godhed, Naade og Barmhiertighed komme mig ikke til Gavn, men at jeg som en motvillig og haardnakket Overtræder og Synder bliver straffet ævindeligen udi Helvede.²⁹

Artikkelen inneholder lignende guddommelig straff for å nekte å avlegge ed, og den inneholder bestemmelser om bot i dette livet, pålydende ti lodd sølv til eventuell saksøker, og til kongen.

I rettsaken mot Sørflaten var det to personer som ble ilagt en bot for dette, på grunn av deres religiøse overbevisning. Det ble i første omgang referert til Sørflatens lære for å begrunne hvorfor enkelte vitner ikke ønsket å avlegge ed, men dette endret seg i løpet av rettsaken, også enkelte av vitnene som fortsatt fulgte Sørflatens lære, påsto at de hadde tillatelse til å avlegge ed, til tross for at det ikke var påbudt for dem.

Konventikkelplakaten

I 1842 oppheves konventikkelplakaten, etter over hundre års virketid. Isolert sett er ikke opphevelsen av plakaten et skille i norsk historie, men det føyer seg inn i rekken av flere endringer av den norske offentligheten, som i hovedsak handler om de demokratiske rettigheter,

²⁹ Christian den femtes norske lov, kapittel 13, artikkel 8.

som forsamlingsfrihet, religionsfrihet og ytringsfrihet. I en historisk kontekst skjer dette ni år før det i vår tid svært omdiskuterte jødeforbudet i grunnlovens § 2 blir fjernet, etter mye press fra blant andre Henrik Wergeland. I sammenheng med konventikkelplakaten nevnes ofte lekpredikanten Hans Nielsen Hauge, som flere ganger ble arrestert, og anklaget for brudd på plakaten bestemmelser.³⁰

Konventikkelplakaten er en forordning fra 13. januar 1741, og består av 17 artikler som regulerer forsamlings- og religionsfriheten. Forordningen regulerer, eller innskrenker, frihetene ved å begrense hvem som kan lede samlinger, når samlingene kan holdes, og hva disse samlingene skal kunne inneholde. Hvilke samlinger som reguleres kommer frem av forordningens tittel: «Forordning anlangende hvorvidt gudelige Forsamlinger, uden for den offentlige Guds Tieneste, til videre Opbyggelse og Gudfrygtigheds Øvelse, under vedkommende Læreres Opsyn, maa tillades, og hvilke derimod, som u-tilladelige, og mistænkelige, forbydes.»³¹

Det kommer frem av forordningens første artikler, at det i utgangspunktet er ønskelig at presten selv leder de «gudelige forsamlingene». Artikkel 1 fastsetter at det skal være «ordentlig kaldede Lærere» som kan predikere utenfor gudstjenesten. For å definere «ordentlig kaldede Lærere» er det nødvendig å ta utgangspunkt i rettspraksis, og grunnlaget for forordningens artikkel.

Grunnlaget for artikkel 1 må forstås som et resultat av en historisk kontekst, der flere elementer påvirker de juridiske tekstene. Et av dokumentene som har sin plass her, er Confessio Augustana av 1530. Denne bekjennelsen utdyper den lutherske kirkes syn på temaer som Jesus, arvesynd, treenigheten, dåp og lignende sentrale teologiske spørsmål. I denne sammenheng er det artikkel 14 som er av spesiell interesse, ettersom denne sier noe om hvem som kan forvalte sakramenter, og hvem som i kirken kan inneha en lærerrolle. Ordlyden i den norske oversettelsen fra Den norske kirke³² er nær ordlyden i konventikkelplakaten. Artikkel 14 lyder slik: «Art. XIV Om kirkeordningen – Om kirkeordningen lærer de at i kirken bør ingen lære offentlig eller forvalte sakramentene uten at han er rettelig kallet». Hvem som er rettelig kallet, eller som i konventikkelplakaten «ordentlig kaldede Lærere», var i praksis prestene, som hadde teologisk embetseksamen, og var ordinert. Dette kommer frem av blant annet rettsakene mot Hans Nielsen

³⁰ Supphellen, *Konventikkeplakatens historie*, 78.

³¹ Plakatens innhold er hentet fra gjengivelsen i: Supphellen, *Konventikkelplakatens historie*, 122-130.

³² Den norske kirke, *Den augsburgske bekjennelse av 1530*, 1-6.

Hauge, der plakaten ble benyttet, til tross for at den ikke inneholder noen straffebestemmelser. Et annet eksempel er Det teologiske fakultets argumentasjon i diskusjonen om hvor vidt konventikkelplakaten skulle oppheves i 1840. Fakultetet var imot fri lekmannsforkynnelse, ettersom de mente dette var i strid med artikkel 14 i den augsburgske bekjennelse.³³

Forbudet mot lekmannsforkynnelse er ikke absolutt. Konventikkelplakatens artikkel 2 åpner til en viss grad for at også lekforkynnere skal kunne forkynne i gudelige forsamlinger, men dette unntaket gjelder kun i tilfeller der presten selv er hindret i å delta. Det er også av betydning hva slags bakgrunn den som skal forkynne har, for om personen skal tillates å forkynne:

Art. 2

Udi saadan Samling bør Præsten, som har ordnet den, altid selv være tilstæde, og heller lade Samlingen være, naar han ey kand være nærværende; Men i Præstens paakommende Forfald, kand det en og anden gang være tilladt, at hans Catechet, eller hvor ingen er, nogen anden gudelig og vel-øved Studiosus, for hvilken Præsten dog selv skal være ansvarlig, paa hans Vegne er tilstæde, og tilseer, at alting gaaer ordentlig til, og intet u-ræt, eller til u-tidige Domme om andre, eller u-vedkommende Ting fremsættes.³⁴

Artikkel 8 gir også unntak fra forbudet, men stiller strenge krav til de gudelige samlingene. Det kreves at samlingene skal bestå av få personer, det skal foregå i stillhet og på kort tid, uten mat og drikke og at samlingene skal skje på dagtid. Det stilles også krav om at menn skal samles med menn, og at kvinner skal samles med kvinner, og at sistnevnte ikke tillates å samles uten en prest, kateket, eller annen gudelig og erfaren person utpekt av presten, tilstede. Presten skal også varsles om tid og sted, og han skal ofte delta, for å passe på at forsamlingene er i tråd med Guds ord, og at det ikke tales imot verken kirken eller staten. Varselskravet står også sentralt i artikkel 7.

Disse artiklene begrenser tydelig *hvem* som tillates å forkynne, men forordningen regulerer også *hvordan* forkynnelsen kan foregå. Artikkel 16 forbyr omreisende forkynnere, og oppfordrer folk i stedet å «[...] blive i det Kald han er kaldet til, leve stille, nære sig redelig, og æde sit eget Brød [...]».

³³ Molland, *Norges kirkehistorie i det 19. århundre. Bind I*, 173-174.

³⁴ Supphellen, *Konventikkelplakatens historie*, 123-124.

Begrensningsgruppen *hvem* regulerer ikke kun hvem som kan forkynne, og lede møter, men regulerer også hvem, i artikkel 6, som kan delta på møter. Denne artikkelen forbyr kvinner å delta, hvis mannen ikke tillater det; den forbyr barn å delta, hvis barnets foreldre ikke tillater det; og den forbyr tjenestefolk å delta, hvis deres husband tillater det. Den som etter artikkel 6 eventuelt blir nektet å delta på slike forsamlinger, skal, uavhengig av årsaken til at de nektes, være lydige overfor sine menn, foreldre eller husbonder. De oppfordres også til å, med flid, benytte seg av den offentlige gudstjenesten, lese Bibelen privat, holde andakter hjemme, og å søke råd og undervisning fra presten.

Den neste reguleringen er tid; når er det lov å holde gudelige forsamlinger? Forordningens artikkel 3 fastsetter at slike samlinger best skjer på søndager og helligdager, og at disse møtene ikke skal legges slik at de er til hinder for «den ordentlige Guds-Tieneste». Det skal heller ikke vare lengre enn til senest klokken åtte om kvelden.

Den siste reguleringen jeg skal trekke frem, er *innhold*. I tillegg til å regulere rammene for de gudelige forsamlingene, stilles det også krav til innholdet. Dette går blant annet ut på at presten skal formane deltakerne til å delta på den ordinære gudstjenesten. Dette kommer frem av artikkel 4, som videre forbyr alle deltakere å delta på forsamlingene, med mindre de «med Fliid og Andagt besøge den offentlige Guds-Tieneste i deres egen Meenighed». Det er også et forbud mot å lese tekster som ikke regnes som «[...] den hellige Skrift og andre gudelige ordentlig cencurerede Bøger, Bønner, og Psalmer [...]»³⁵.

Opphevelsen av konventikkelplakaten

Konventikkelplakaten ble opphevet i 1842, etter over hundre års virkningstid, og etter tre gangers vedtak om avskaffelse i Stortinget. Avskaffelsen av forordningen var en langvarig prosess, som er vanskelig å avgrense. For å få en bedre forståelse av prosessens kontekst, kan man trekke linjer tilbake nesten så langt man ønsker, men jeg vil her holde meg til årene før opphevelsen, med et lite tilbakeblikk til 1814.

³⁵ Tekstbegrensningene er gitt i konventikkelplakatens artikkel 15.

1814 er ikke bare året Norge gikk ut av unionen med Danmark og fikk en egen grunnlov, men det er også året Hans Nielsen Hauge får sin endelige dom fra overkriminalretten, ti år etter han ble pågrepet av lensmann Gram på Eiker, og satt i arrest i Hokksund, 25. oktober 1804.³⁶ Ett av tiltalepunktene var brudd på konventikkelplakatens artikkel 7 og 16. Dommen mot Hauge fikk stor oppmerksomhet i den norske offentligheten, noe som førte til at konventikkelplakaten fikk rykte på seg å være urettferdig og urimelig. I de liberale kretser ble det påstått at den var et resultat av et «afskyelig Aandstyranni».³⁷ I denne saken sto liberalistene og haugianerne på samme side, med ønske om å avskaffe konventikkelplakaten. Haugianerne var på denne tiden ingen ubetydelig gruppe, og besto av folk i alle samfunnslag, og over et stort geografisk område. I det politiske liv begynner man å se haugianere i sentrale verv fra 1814. De fikk verv blant annet i riksforsamlingen, og på stortinget.

Det skulle likevel ta 22 år før det, i 1836, kom et vedtak i stortinget om å avskaffe konventikkelplakaten, et vedtak også prestene på stortinget, og kirkekomitéen, stilte seg bak. Etter at Det teologiske fakultet, fire av biskopene og halvparten av amtmennene, uttrykte et ønske om å beholde forordningen, avslo kongen å sanksjonere stortingsvedtaket 18. januar 1839. Denne makten er hjemlet i grunnlovens § 78: «Billiger Kongen Beslutningen, forsyner han den med sin Underskrift, hvorved den vorder Lov. Billiger han den ikke, sender han den tilbake til Odelstinget, med den Erklæring, at han ikke fortiden finder det tjenligt at sanctionere Beslutningen.»³⁸

I 1839 kom det sammen et nytt Storting, som også vedtok å avskaffe konventikkelplakaten. Resultatet ble det samme: kongen avslo å sanksjonere stortingsvedtaket. Det var ikke før i 1841, ved tredje gangs vedtak, at vedtaket om å avskaffe forordningen av 1741 gikk igjennom. Dette på grunn av grunnlovens § 79, som slår fast at kongen ikke kan avslå tre ganger fra tre storting.

³⁶ Breistein, *Hans Nielsen Hauge*, 288.

³⁷ Molland, *Norges kirkehistorie i det 19. århundre. Bind I*, 170.

³⁸ Lovteksten er hentet fra november-grunnloven (1814), der ordlyden er den samme som i mai-grunnloven.

Utblick til Sverige og Danmark

Den norske konventikkelplakaten fungerte som en regulering av prinsippet om forsamlingsfriheten, men hvordan er denne reguleringen sammenlignet med lignende lovverk i Danmark og Sverige? I Danmark ble konventikkelplakaten videreført etter avståelsen av Norge, men opphevet i 1848 med den nye danske grunnloven.³⁹ I Sverige var situasjonen en ganske annen. I motsetning til Danmark og Norge, der plakaten i liten grad førte til sanksjoner, inneholdt den svenske konventikkelplakaten konkrete bestemmelser om straff for brudd. Straffen bestemmes ut fra antall ganger den tiltalte har brutt med bestemmelsene:

[...] Ty finna vi rådsamt att avskaffa och alldeles förbjuda slike Olovlige sammankomster, så att den, som sig understår dem att hålla och tillåta, skall första gången böta Två-hundrade daler Silv:mt, andra Fyrahundrade daler Silv:mt eller, i mangel av böter, plikta första gången med Fjorton dagars fangelse på vatten och bröd och andra gången med Tre veckors fångelse på vatten och bröd: Men kommer han Tredje gången igjen, skal han på Tvenne år riket förvisas.

Dette viser at den svenske plakaten var vesentlig strengere i sine bestemmelser enn den dansk-norske. I tillegg til å være strengere, hadde den også lengre virkningstid. Forordningen er av 1726, og ble ikke opphevet før i 1858, noe som tilsvarer en virkningstid på 132 år, mot 101 år i Norge, og 106 år i Danmark. Det er imidlertid ikke slutt på konventikkelreguleringer i Sverige etter 1858. 26. oktober markerer ikke bare slutten på 1726-forordningen, men markerer også starten på en ny forordning, som regulerer konventikler. Denne forordningen gjelder helt til 1951, men er vesentlig mer liberal enn sin forgjenger. Strafferammen er satt til «femtio till och med Tre-hundra Riksdaler Riksmünt [...] Saknar den botfalld tillgång till böterna, skole de förvandlast ill gångelse efter samma grunder, som gålla för förvandling av böter enligt Utsölnings-Balken».

³⁹ Supphellen, *Konventikkelplakatens historie*, 95-97.

Forbudslovgivning – for stat eller kirke?

Ut fra ordlyden i konventikkelplakaten, § 5 i trykkefrihetsforordningen av 1799, straffeloven av 1842⁴⁰ og kong Christian den femtes norske lov⁴¹, kan det virke som om disse lovene hadde som formål å forsvare kristen tro og kultur; hypotesen blir ytterligere styrket ved å ta kirkens sentrale maktposisjon i betraktning. I realiteten er det problematisk å sette et tydelig skille mellom stat og kirke, for forholdet mellom disse institusjonene har endret seg mye fra disse lovene ble til, til dagens situasjon. For å si noe om grunnlaget for lovendringene i første del av 1800-tallet er det nødvendig å først se på endringene i det politiske landskapet.

Bøndene og religionsfrihet

I tiden før opphevelsen av konventikkelplakaten skjedde det vesentlige endringer i bøndenes rolle i norsk politikk. Embetsmennene stilte sterkt i stortingene i 1827 og 1830, men måtte vike for en fremmarsj av bonderesrepresentanter etter valget høsten 1832. Det nye storting i 1833 blir i ettertid omtalt som «bondestortinget» på grunn av bøndenes styrkede stilling, med 45 av 95 representanter⁴², mot 20 representanter i 1830. Denne politiske endringen er tydelig også i valgdeltakelsen. Deltakelsen økte i bygdene, fra 43 % til 47 %, og sank fra 65 % til 59 % i byene⁴³. Valgstatistikken fra valget i 1832 vitner om økt politisk interesse blant bønder og bygdefolk, som førte til en endring i maktbalansen mellom embetsmenn og bønder.

Den fremste lederen for bonderesrepresentantene var Ole Gabriel Ueland (1799-1870), en bondesønn fra Skåland i Rogaland. Ueland satt på stortinget fra det første bondestorting i 1833, til 1869, og var ikke bare kjent som bonderesrepresentant, men også som haugianer, og som liberal. Disse tre karakteristikkene hadde på denne tiden mye med hverandre å gjøre, og Ueland er ikke kun et godt eksempel på dette, men også en ledende person for de tre, med noen unntak innen den liberale retning.

⁴⁰ Åttende kapittel § 1.

⁴¹ Sjetten bok, første kapittel § 7.

⁴² Bergsgård, *Ole Gabriel Ueland og bondepolitikken*. 1, 50-66; Dørum, Knut. *Store Norske Leksikon*, s.v. «Bondestortinget». Seip, *Utsikt over Norges historie*. Bind 1, 148-158; Skullerud, *Bondeopposisjonen og religionsfriheten i 1840 årene*, 14. Bergsgård, Skullerud og Dørum oppgir 45 bonderesrepresentanter. Seip oppgir 44.

⁴³ Seip, *Utsikt over Norges historie*, 149.

Hauges virke preget samfunnet på mange måter, og det har i etterkant blitt beskrevet som en religiøs vekkelser. Denne vekkelser påvirket hele Norge ved at Hauge både vandret rundt for å spre sitt budskap, og ved at Hauge distribuerte et stort antall tekster, i form av bøker og brev. Teksternes tilgjengelighet, og geografiske spredning, er to av nøkkelfaktorene for at vekkelser fant sted. Brevkorrespondansen Hauge hadde med sine venner⁴⁴ var omfattende, og innholdet appellerte i stor grad til bønder og bygdefolk. Selv om innholdet i hovedsak var av religiøs art, kommer det tydelig frem at Hauge har en politisk agenda. Denne politiske agendaen fremstår ikke som adskilt fra de religiøse betraktningene, men som begrunnet i hans kristendomsforståelse. I et brev adressert «Til vener» den 27. mars 1801, under et opphold i Bergen, oppfordrer Hauge til handelsvirksomhet og arbeid. Umiddelbart etter skriver han: «Og saa kunde vi efterhaanden stoppe de Riges Overdaad, der ei allene lever i Pragt og Vellyst og Fraadseri formedelst sine store Gevinster, men og ofte af sin Uretfærdighed og Næsten Undertrykkelse.»⁴⁵

Forbindelsen mellom bondepolitikk og den religiøse vekkelser er tydelig, men bør ikke sees isolert. I starten av 1800-tallet påvirkes Norge av ideologier og politiske doktriner. Professor i rettshistorie Dag Michalsen omtaler disse ideologiene og doktrinene i vid forstand, som «internasjonale mekanismer», og påpeker at disse mekanismene var avgjørende for bakgrunnen, forløpet og resultatet av 1814-historien i Norge.⁴⁶ Videre avgrenser han ikke ved å begrense mekanismene til å være noen få, men fremhever at disse er forskjellige, og fremhever dermed kompleksiteten ved den politiske situasjonen. Til tross for denne kompleksiteten, er det enkelte påvirkninger det er hensiktsmessig å trekke frem i denne sammenhengen, som liberalisme og nasjonalisme.

I prosessen med å avskaffe konventikkelplakaten, fremsto haugianerne og bondestanden som liberale, med sine ønsker om å avskaffe forordningen. Stortingsrepresentant Ueland er et godt eksempel på dette, som en tydelig forkjemper for avskaffelsen. Han var også tydelig liberal når det kom til saker som handel og håndverk. Historikeren Arne Bergsgård, som har skrevet en

⁴⁴ Ordet «vener» blir brukt som tittel og mottaker i brevene Hauge sendte, med unntak av brevene med spesifikke navngitte mottakere.

⁴⁵ Brevet (27.03.1801) er hentet fra følgende brevsamling: Kvamen, *Brev frå Hans Nielsen Hauge. Bind I*, 79-80.

⁴⁶ Michalsen, *Grunnloven fra mai til november i 1814: Internasjonale dimensjoner*, 17.

omfattende biografi om Ueland, skriver at ingen var mer liberal «når det galdt å løysa dei gamle banda på den frie næring, på handel og handverk».⁴⁷

Dissenterloven

Dissenterloven ble innført i juli 1845, og var gjeldende frem til «Lov om trdomssamfunn og ymist anna» ble vedtatt i 1969. Med dissenterloven fikk personer som bekjente seg til den «christelige Religion», men som ikke var del av Statskirken, retten til «... fri offentlig Religionsutøvelse inden Lovs og Ærbarheds Grændser, og kunne danne Menigheder under Ledelse af egne Præster eller Forstandere».⁴⁸ Til tross for at det fortsatt var en del begrensninger i religionsfriheten i denne loven, blant annet for ikke-kristelige trossamfunn, må den karakteriseres som liberal, i den forstand at den gir flere trossamfunn som tidligere ikke har hatt mulighet til å utøve sin religion, en lovhjemlet rett til dette.⁴⁹

Tore Pryser, professor i historie, utga i 1982 boken «Gesellar, rebellar og svermarar: Om ‘farlege folk’ rundt 1850», der han drøfter motivene som var gjeldende i enkelte politiske og religiøse saker i årene rundt 1850. Blant sakene som nevnes, er opphevelsen av konventikkelplakaten, og innføringen av dissenterloven. Til tross for at haugianerne sto for de mer liberale syn i saken om konventikkelplakaten, kommer det frem i saken om dissenterloven at de liberale idealene ikke sto øverst på listen over politiske hensikter. Opphevelsen av konventikkelplakaten tjente haugianere direkte, ved å lovliggjøre deres virksomhet, slik Hauge utførte den. Hauge selv skriver negativt om retninger han karakteriserer som «vantrø»⁵⁰, og denne brytningen med det liberale kommer klarere til syne når haugianerne tar til orde for å stoppe innføringen av dissenterloven. Dette vitner om liberalisme som vikarierende motiv i saken om opphevelsen av konventikkelplakaten.

⁴⁷ Bergsgård, *Ole Gabriel Ueland og bondepolitikken*. 1, 194.

⁴⁸ Dissenterloven, § 1, 1845.

⁴⁹ Rygnestad, *Dissentarspørsmålet i Noreg frå 1845 til 1891*, 13-16.

⁵⁰ Kvamen, *Brev frå Hans Nielsen Hauge*. Bind II, 189-190.

Bondestandens underklasse

Hans Nielsen Hauge kan med rette omtales som en forkjemper for, og et symbol på, bøndenes interesser og rettigheter, men det er også en påstand som må nyanseres. Hvem er bøndene? Og hvilke interesser og rettigheter er det snakk om? Svarene på disse spørsmålene vil gjøre den innledende påstanden mer nyansert, og vil være nødvendige for å forstå hvordan religionsfrihet og møtefrihet oppfattes i den norske offentligheten. Begrepet «bøndene», i denne sammenhengen, gir et inntrykk av en enhetlig og samstemt gruppe, med felles mål. Pryser skriver om Hauge at han, ved å føre med seg lekmannsforkynnelsen, påvirket bøndene til å «lære å tenke sjølve og på sjølvtilitt, ikkje berre lyde på presten og embetsstanden.»⁵¹ Til tross for at en ofte omtaler gruppen kun som «bønder», består dette gruppen av personer med svært ulik økonomisk og sosial status. Haugianerne er knyttet til det øverste laget av bondesamfunnet, og avskaffelsen av konventikkelplakaten er helt klart i deres favør. Dette kommer tydeligere frem ved å ta utgangspunkt i lekmannsforkynnelsen og vekkelsesretningene som blomstrer på denne tiden. Hadde de haugianske bonderepresentantene som stemte for avskaffelse av konventikkelplakaten også stemt for en liberal dissenterlov, hadde forankringen i bondesamfunnet vært mer helhetlig. Historikeren Aage Skullerud bruker også det generelle begrepet «bønder», og skriver om deres frykt for en «[...] ny og farlig tendens: *splittelse og oppløsning innen statskirken.*»⁵² Denne frykten, som Skullerud skriver at ligger til grunn for motstanden mot dissenterloven, fører til et ønske om å begrense andre «kristelige» trosretninger, blant annet vekkelsesretninger med røtter i de lavere deler av bondesamfunnet.

Religionshistorisk kontekst

Vekkelser

Fra slutten av 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet ser vi en oppblomstring av vekkelsesretninger i Norge. I denne utviklingen står Hans Nielsen Hauge sentralt, og flere av

⁵¹ Pryser, Norsk historie 1800–1840, 318.

⁵² Skullerud, Bondeopposisjonen og religionsfriheten i 1840 årene, 50.

retningene som oppstår på denne tiden har tilkoblinger dit. Å lage en fullstendig oversikt over vekkelseretninger på 1800-tallet vil ikke være mulig i en oppgave som denne, men jeg ønsker her å trekke frem enkelte retninger, for å finne en sammenheng mellom Hauges virke, og lekpredikanten Ole Olsen Sørflaten fra Sør-Aurdal. For å finne ut om det er noen sammenheng mellom disse, skal jeg her trekke frem Knut Kittelsen Spødervold, åndelig leder for «de sterktroende»; Hans Kristoffersen Feigum, grunnleggeren av feigianismen; Helge Erichsen Hagene, Ole Sørflatens venn; og «Menigheten Samfundet», eller «lomelendingene» etter grunnleggeren Bernt Lomeland. Jeg vil også trekke frem den kvinnelige lekpredikanten Kari Pedersdatter Heie, som spilte en stor rolle i Hagenes virke.

1700-talls pietisme som utgangspunkt

For å forstå vekkelsekulturen i første halvdel av 1800-tallet er det nødvendig å se den, eller dem, i lys av det foregående århundrets pietisme. Pietismen i Danmark-Norge på 1700-tallet hadde stor påvirkning på alle deler av samfunnet, som skoleverket, statsstyret og den kirkelige offentlighet. Ordet pietisme er avledet fra det latinske *pietas*, «fromhet»⁵³.

August Herman Francke og utviklingen av Halle-pietismen

Den pietistiske bevegelsen Spener la grunnlaget for, ble videreført i Halle, en by sørvest for Brussel i Belgia. Her tok August Herman Francke (1663–1727) i bruk midler fra kollekten til å finansiere en rekke institusjoner, som boktrykkeri, bokhandel, apotek, og ikke minst vaisenhus, som er den eldre betegnelse på barnehjem. Dette ble i samtiden et pietistisk sentrum, og utviklet seg til å bli det vi i dag kan karakterisere som Halle-pietismen, også kalt statspietisme, én av tre pietistiske hovedretninger. I tillegg til å bygge samfunnsinstitusjoner, fikk også den pietistiske retningen i Halle makt ved å gjøre sitt inntog i universitetet.⁵⁴

⁵³ Molland, «Pietisme.»

⁵⁴ Molland, «Pietisme.»; Neiiendam, *Erik Pontoppidan (1735–1764)*, bind 2, *Erik Pontoppidan: Studier og bidrag til pietismens historie*, 33–34; Heggveit, *Illustreret Kirkehistorie*, 648–651.

Veien til Norge

Pietismen fant veien til Danmark-Norge via Fredrik IV (1671–1730) ved århundreskiftet. På denne tiden var Danmark-Norge i besittelse av byen Tarangambadi, sørøst i India, som på den tiden ble kalt Trankebar. Fredrik IV ønsket å misjonere i områder med ikke-kristne, som blant eskimoer på Grønland og samer i Finnmark, men også i Trankebar. Til dette misjonsarbeidet ble han rådet av hoffprest Lützens å hente misjonærer fra Halle. Lützens, som Fredrik IV hadde innkalt fra Brandenburg i 1704, var i et «inderligt Venskabsforhold» med Spener, og han var dermed godt plantet i den Halle-pietistiske retning.

Zioniterne definerte seg etter hvert som utenfor statskirken, til tross for at det på denne tiden ikke var juridisk mulig for personer i Norge å melde seg ut av statskirken. De utførte i 1742 voksendåp i Drammenselven, og kom etter hvert på kant med den etablerte kirke. Dette førte til at flere av menighetens medlemmer ble dømt til tid i tukthus, blant annet Bølle selv. Motstanden menigheten ble møtt til resulterte i en utvandring av vesentlig omfang, til Altona i datidens Holstein, der det var større grad av religionsfrihet.⁵⁵

Salmediktning og forordning om allmueskolen og konfirmasjonen

Den dansk-norske offentligheten ble sterkt preget under og i etterkant av pietismens fremgang, og utdanning spesielt. 1730-årene førte med seg flere forordninger og forskrifter som la føringer for undervisning, og av disse står to helt sentralt: Forordning om konfirmasjon i 1736⁵⁶, og forordning om allmueskolen i 1739⁵⁷. I forordningen angående konfirmasjonen kommer det pietistiske utgangspunktet tydelig frem. I forordningens innledning står det om ungdommen i konfermasjonen: «[...] saavel som med Eftertryk opvække dem til bestandig Troeskab i den Naade, som de have annammet i Daaben, men endeel og, at man kunde erindre de fuldvorne om den Pagt, de ere traadne i mod GUD udi Daaben [...]»⁵⁸. Forordningens artikkel 2 understreker viktigheten av «at kiende GUD», og artikkel 4 trekker frem viktigheten av å lære den rette tro:

⁵⁵ Sørensen, *Zioniterne: En religiøs Bevægelse i Drammen og Omegn i Midten af det 18de Aarh.*, 30–96, 172–174.

⁵⁶ Originaltittel: "Forordning Angaaende den tilvoxende Ungdoms Confirmation og Bekræftelse udi deres Daabes Naade som gengivet i Kong Christian den Siettes Allernaadigste Forordninger og Aabne Breve for Aar 1736."

⁵⁷ Originaltittel: "Skolerne paa Landet i Norge, Og hvad Klokkerne og Skoleholderne derfor maa nyde."

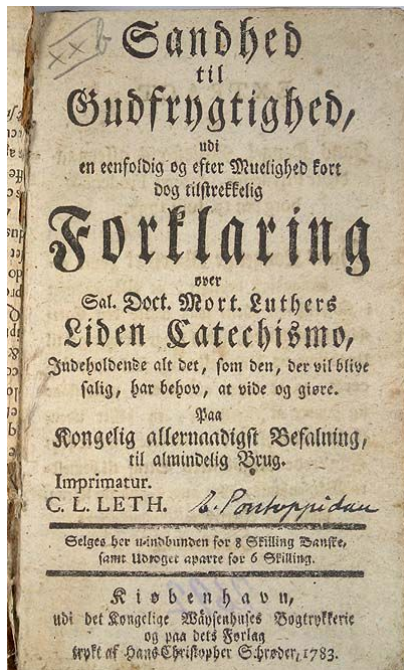
⁵⁸ Sitater fra forordningen angående konfirmasjonen er hentet fra: *Kong Christian den Siettes Allernaadigste Forordninger og Aabne Breve for Aar 1736.*, 14–29.

[...] og det saaledes, at de ikke alleene blive anførte til at fatte den Bogstavelige Meening af de fornødenste Troes Artikler, men end og blive opmuntrede til at faae fat paa den levende Kundskab deraf, og at føre dem i Øvelse, paa det at Ungdommen kand ved det GUds Sandheder blive dem ret opvækkelig og alvorlig forestillede og indskærpede, oppvækkes til at give Sandheden Rum, og de maae derved bringes til en ret Smag og Aandelig Erfaring til at efterfølge dem i deres Liv og Levnet, og saa med et Ord, bringes til en sand Hiertens og Sinds Forandring.

Selv om det ikke er nevneverdige referanser til pietistiske religionstrekk i forordningen om allmueskolen, må den likevel sees i lys av dens pietistiske samtid. Med unntak av grevskapene i Larvik og Jarlsberg, og baroniet i Rosendal, var hovedregelen at prostene innsatte skoleholdere på bakgrunn av prestens anbefalinger, og de hadde dermed en overordnet maktposisjon over skoleinstitusjonen. Dette er ikke urimelig, tatt i betraktning kirkens rolle i opprettelsen av denne skolen. Foranledningen til forordningen om allmueskolen var et brev fra København til stiftamtmennene og biskopene i de fire norske stiftamtene Bergen, Christiansand, Trondhjem, Stavanger og Akershus⁵⁹. Brevene adresserte problematikken ved skolevesenet som forelå på den tiden, og som var svært mangelfullt. Det mest omfattende svaret kom fra biskopen i Akershus, Peder Hersleb (1689–1757), og forordningen av 1739 er ifølge historiker Erling Sandmo tydelig preget av anbefalingene i Herslebs svar.⁶⁰

⁵⁹ Akershus stiftamt inkluderte også tidligere Hamar bispedømme. Tromsø stiftamt var ikke opprettet på denne tiden.

⁶⁰ Sandmo, «Å danne en allmue.»

Illustrasjon: Tittelbladet til Pontoppidans katekismeforklaring.
Foto: Arkivverket, digitalarkivet.

De tette båndene mellom konfirmasjonen og allmueskolen kommer også til syne i innholdet som formidles. Elever i allmueskolen skulle blant annet lære seg salmer og kateksimeforklaringer, og verkene som her fikk innpass hadde naturlig nok et pietistisk utgangspunkt. Et av de mest sentrale verkene som ble benyttet er Erik Pontoppidans (1698–1764) katekismeforklaring «Sandhed til Gudfrygtighed». Denne boken ble innført som pensum i skolen, og under konfirmasjonen måtte konfirmantene svare på spørsmål om katekismeforklaringens innhold for å kunne bestå konfirmasjonen. De som ikke besto konfirmasjonen ble nødt til å ta den opp igjen ved neste anledning, helt til de besto. Spørsmålene ble basert på de 759 spørsmålene den originale utgivelsen besto av; spørsmål som i stor grad var inspirert av Speners «Einfältige Erklärung», der det presenteres 1283

spørsmål og svar.⁶¹

I tillegg til katekismeforklaringen står salmediktningen helt sentralt i allmueskolen mot midten av 1700-tallet, og i denne sammenheng vil jeg trekke frem Hans Adolph Brorson (1694–1764). Brorson var sogneprest i Randerup sør i Danmark fra 1722, en stilling han overtok etter sin stefar. Denne stillingen forlot han i 1729 til fordel for en stilling som hjelpeprest under Johan Hermann Schrader i Tønder, nær grensen til Tyskland. Det dukker her opp et spørsmål om hvorfor Brorson valgte å bytte til en jobb, som er lavere på «embetsstigen». Til det er det tre svar som alle trolig utgjør årsaken til at han sa ja til forespørselen: For det første var Schrader kjent for å være en dyktig prest, og i tillegg til å være dyktig, var han også pietist. En tredje årsak kan være at Brorson kjente til Schraders interesse for og kunnskap om salmediktning. Etter tre år som hjelpeprest utga Brorson sitt første salmehefte: «Nogle jule-Psalmer, GUD til Ære og Christne Siæle i sær siin elskelige Meenighed til Opmuntring Til den forestaaende Glædelige Jule-Fest Eenfoldig og i Hast sammenskrevne Af H. A. B.» I løpet av 1730-tallet utvikler Brorson seg

⁶¹ Kirkehistorisk arkiv ved Norsk Lærerakademi, «Oversikt over innholdet i forordning om skolene på landet i Norge 1739.»; Sandmo, «Å danne en allmue.»

innen salmediktning, og gir i 1739 ut det store salmeverket «Troens rare Klenodie». Et eksempel på en av salmene Brorson har skrevet, som er å finne i både 1732- og 1739-salmesamlingen, er «Mit Hierte altid vancker», der den inderlige kjærligheten og lengselen til Jesus står sentralt. Dette kommer tydelig frem i første vers:

Mit Hierte altid vancker
I JESU Føde-Ruhm/
Did samles mine Tancker
I deres Hovet-Sum/
Der er min Længsel hiemme/
Der har min Tro sin Skat/
Jeg kand dig aldrig glemme/
Du søde Jule-Nat⁶²

I denne salmen, som vi også ser i dette første verset, har Brorson tydelige røtter i middelalderens mystikk, og fra mystikere som Bernhard fra Clairvaux (1090–1153), som også presenterer en intens kristustilbedelse i sine verk. Brorson har også hentet interesse fra en katolsk mystiker og prest fra senere tid, Angelus Silesius (Johann Scheffler) (1624–1677). Silesius diktet salmer på tysk, og Brorson oversatte ti av disse til dansk.

Brorson engasjerte seg også sterkt i Pontoppidans katekismeforklaring, og gikk hardt ut mot personer som snakket den imot, eller dysset den ned. Da det ble kjent for ham at bruken av boken ble avvist i Felding og Assing sogn, rettet han en forespørsel om straffeforfølgelse til kongen, i 1748, der han blant annet skrev at de skulle ”uden videre proces pågribes og til nærmeste fæstning henføres for der at arbejde i jern enten deres livstid eller så længe det d. kgl. majestæt allernaadigst behager.”⁶³ På denne tiden var han biskop i Ribe, en stilling han hadde hatt siden 1741, og som han hadde frem til hans død i 1764.⁶⁴

Både Brorson og Pontoppidan tar del i historien som hovedsøyler i statspietismen som oppstår på 1700-tallet. Denne pietismeretningen får sitt navn fra dens forhold til eneveldet, og kjennetegnes av institusjonsbyggingen som følger av pietismen. Med denne religiøse vekkellesbevegelsen

⁶² Salmen i sin originale form er gjengitt i Elseth, *Hans Adolph Brorson: Pietisten og poeten*, 58–61.

⁶³ Neiiendam, *Erik Pontoppidan*, bind 2, 89.

⁶⁴ Elseth, *Hans Adolph Brorson: Pietisten og poeten*, 38–43.

følger også en endret kirkeoffentlighet, der «kirke» må forstås i vid forstand, som vi blant annet ser med kirkens maktposisjon og innflytelse i de «nye» institusjonene.

Den herrnhutiske brødremenigheten

Pietisme som vekkellesbevegelse er et sammensatt fenomen, og vi har hittil vært innom to typer: Halle-pietismen og separatisme, også kalt statspietisme og radikalpietisme. I tillegg til disse to er det en tredje gruppe pietister, med røtter tilbake til før reformasjonen, til den bøhmiske brødrekirke. Den bøhmiske brødrekirken oppsto i kjølevannet av Husittene, en kristen bevegelse med utgangspunkt i teologen Jan Hus, som ble brent på bålet i Konstanz, Sør-Tyskland, i 1415. Utviklingen fra henrettelsen av Jan Hus, med dens politiske påvirkninger, frem til utviklingen av den fornyede brødremenigheten, er omfattende, og i seg selv en egen oppgave. Jeg vil derfor starte med denne bevegelsen slik den ble til fra Grev Zinzendorfs (1700–1760) tid. Grev Zinzendorf regnes som grunnleggeren av menigheten som her vil bli betegnet som brødremenigheten.⁶⁵

Brødremenigheten er som øvrige pietistiske bevegelser opptatt av det inderlige kjærlighetsforholdet til Jesus via blant annet bønn. Zinzendorf forflytter seg mellom Halle og Wittenberg flere ganger i sin oppvekst og unge voksne liv, og på denne måten blir han godt kjent med forskjellene mellom det luthersk ortodokse og det pietistiske. Denne erfaringen kommer også til syne som økumenikk i brødremenigheten, i den forstand at deres lære fremmer kristen enhet, fremfor å kategorisk separere seg fra andre kristne retninger. I hvilken grad dette skyldes menighetens forfølgelseshistorie er uvisst, men det kan ha hatt en påvirkning. Dette åpnet også for at de kunne motta sakramenter fra den etablerte kirken. Et unntak fra dette kom i 1726, da en separatist ved navn Krüger utøvde stor påvirkning på den Herrnhutiske menighet, noe som førte til at de blant annet sluttet å gå til nattverden i Berthelsdorf, like nord for Herrnhut. Han mente at pastor Johann Andreas Rothe i Berthelsdorf var «den falske Profet», og at Zinzendorf var «Dyret fra Havet» som hadde gitt pastoren makt til å «fordærve sjelene» i menigheten. Dette foregikk i grevens fravær, ettersom han på denne tiden var embetsmann i Dresden. Zinzendorf returnerte til Herrnhut i 1732 for å kunne vie seg til byen, og dermed den pietistiske retningen. Det ble på

⁶⁵ Løbner, *Brødremenigheden. Dens Historie og Opgave*, 29–32.

denne tiden innført flere regler for å fremme orden, blant annet forbud mot drikking og dansing, og en økumenisk programerklæring om at:

Herrnhut skal staa i et bestandigt Kærlighedsforhold til alle Brødre og Guds Barn i alle Kirker, ikke fordømme og kives med annerledes tænkende, men søge at bevare den evangeliske Enfold, Renhed og Naade. Enhver, der ikke bekender, at Kristi Naade har grebed ham, og som ikke daglig beviser, at det er helt Alvor for ham, daglig at blive helligere og at vandre, som Kristus har vandret, er i Sanhed ingen Broder. Men den, som har det, maa ikke agtes ringe iblandt os, selv om det skorter ham paa Erkendelse. Den formastelige Dømmen over Næsten skal være banlyst iblandt is o.s.v.⁶⁶

Med dette brøt Zinzendorf med de separatistiske tankene som hadde fått fotfeste, og var klar for å utvikle Herrnhut, som ti år tidligere, i 1722, kun var et sumpete og folketomt område i utkanten av Berthelsdorf, der greven eide et gods.⁶⁷

I tillegg til å ha røtter tilbake til før-reformasjonen, eksisterer brødremenigheten fortsatt i dag, og er av en ikke-ubetydelig størrelse. På hjemmesiden til The Moravian Church in North America oppgis det at kirken på global basis har litt over 900 000 medlemmer, fordelt i Europa, Nord-Amerika, Sør-Amerika, Afrika og Asia.⁶⁸ De har også en egen menighet i Christiansfeld i Sønderjylland med 348 medlemmer⁶⁹. Spredningen kommer av menighetens utbredte misjonsarbeid over flere århundrer. I følge brødremenighetens misjonsblad fra desember 1915 står det oppgitt at menighetens «Hedningemission» hadde 469 misjonærer fordelt i 13 misjonsområder, og at det på den tiden var 101 505 «døbte Sjæle». Misjonsbladet gir også en detaljert oversikt over antall misjonærer «paa følgende 13 Missionsmarker», noe som forklarer hvorfor retningens geografiske tilhørighet spenner så vidt i dag.⁷⁰

⁶⁶ Sitat gjengitt i Løbner, *Brødremenigheden. Dens Historie og Opgave*, 45–46.

⁶⁷ Løbner, *Brødremenigheden. Dens Historie og Opgave*, 34–57.

⁶⁸ Moravian Church in North America, "The Moravian Church is..."

⁶⁹ Brødremenigheden i Christiansfeld, «Brødremenighedens identitet og teologi.»

⁷⁰ Brødremenighetens misjonsblad, *Brødremenighedens Hedningemission*. Kilden som er benyttet er et utklipp som er limt på den siste siden av Løbners bok om brødremenigheten, med påskriften: "Efter Brødremenighetens missionsblad decbr. 1915". Hvem som har skrevet på utklippet er ukjent.

Brødremenighedens Hedningemission

grundlagdes 1732 i Herrnhut ved Grev Zinzendorf og landflygtige, evangeliske Kristne. De første Brødremissionærer gik til Danmark, Vestindien og Grønland. Nu arbejdes der paa følgende 13 Missionsmarker:

December 1915.

Hovedstationer:		Hovedstationer:	
Labrador 6	} Arbejde blandt Eskimoer.	Sydafrika, Kapkolonien, Arbejde	} blandt Hottentotter, Kaffere og andre Bantunegre.
Alaska 2		Sydafrika, Unyambezi,	
Kalifornien 3	} Indianere.	Nyasja 15	} Tibetanere.
Nicaragua 12		Nord-Indien 4	
<i>incl. Jamaica (20)</i> Vestindien 52	} Negerstammer.	Australien 3	} Australnegre.
Demerara 3		155	
Surinam 31	} Ostindere, Javanesere.		

Salt forkynder Brødremissionærene Guds Ord regelmæssigt paa 1,750 Bopladser i Hedningelandene Jorden over.

Pietismens tredeling

Pietismens tredeling er et nyttig verktøy for å forstå dens utvikling, og som kontekst og forløper til vekkelseskulturen i Norge på 1800-tallet. Det er likevel nødvendig å være bevisst på at denne tredelingen, slik det ofte er med generelle kategoriseringer, tilfører en forenklet forståelse av pietismens oppblomstring. Ved å være bevisst dette, vil tredelingen fungere som et verktøy ved å forklare de geografiske, teologiske og politiske forskjellene innad i den fromhetsbevegelsen. Pietismens aktører og ledende skikkelser varierer fra grever og konger, til separatistiske lekpredikanter på kant med loven.

De geografiske forholdene er sentrale, både i den forstand at retningenes stedstillørighet er avgjørende for fremvekst og identitet, men også ettersom fokuset på misjonsarbeid er så omfattende.

Det er mange forskjeller og likheter i de forskjellige pietistiske retningers teologiske grunnlag, og de er ofte komplekse, og endrer form over tid. Det som forekommer som likheter, også over tid, er også det som utgjør det pietistiske. Med unntak av separatistene, er det sjeldent et ønske å

distansere seg fra den lutherske kirke, og samfunnet. Samfunnet er for øvrig noe som er i stor endring i løpet av denne tiden, og pietistene er som beskrevet en sentral aktør i denne utviklingen. De forskjellige bevegelsene påvirkes også av hverandre, eksemplifisert ved separatistenes innflytelse hos den herrnhutiske brødremenigheten fra 1726 til 1732. Dette understreker viktigheten av å benytte tredelingen som en veiledning heller som et normativt skille.

De politiske forskjellene kommer tydelig til syne ved å blant annet se på tilhørigheten til samfunnsklasse. I denne sammenheng ser vi tydeligst forskjell mellom Halle-pietismen og den herrnhutiske brødremenigheten på den ene siden, og separatistene på den andre siden. Separatistene har, i motsetning til de øvrige to, ikke legitimert sin stilling ved hjelp av grever eller konger, og utvikler heller et motstandsforhold til disse i enkelte tilfeller. Et annet vesentlig moment er de politiske virkningene av å utvikle samfunnsinstitusjoner og byer.

Vekkelseskulturen i første halvdel av 1800-tallet

Forskjellene mellom de pietistiske bevegelsene på 1700-tallet er ikke bare interessante for å forstå datidens pietisme, men den kan også være med på å forstå de mange forskjellene blant lekpersoners forkynnelse i Norge i første halvdel av 1800-tallet. Det inderlige og fromme forholdet til Jesus videreføres, som vi her vil se eksempler på. I likhet med situasjonen for religionsfrihet på 1700-tallet, der noen pietister drev sitt virke innenfor lovens ramme, og andre ikke, så ser vi også mange eksempler på dette på 1800-tallet. 1700-tallets religiøse offentlighet endrer seg mye, men 1800-tallet viser seg å være vert for en ennå mer omfattende endring. Et naturlig spørsmål å stille om 1800-tallets religiøse vekkelsesbevegelse er hvor vidt disse bevegelsene er i overensstemmelse med utviklingen av det moderne samfunn. Det foregående århundret viste en klar sammenheng mellom religiøse aktører, og utviklingen av vårt samfunns viktigste institusjoner. Samtidig har vi også sett eksempler på religiøse grupper som i mindre grad bidrar til denne utviklingen, og separerer seg fra større kirkesamfunn, eller statskirker.

Videre i denne oppgaven vil jeg ta for meg et utvalg av vekkelsesbevegelser som i sin samtid var mer eller mindre kontroversielle. Hvilken plass har disse bevegelsene i den «nye» norske offentligheten?

Som utgangspunkt til dette omfattende temaet, vil jeg ta utgangspunkt i Hans Nielsen Hauge, for å ha et holdepunkt jeg kan beskrive videre misjon- og vekkelsesvirksomhet ut fra. Det vil bli lagt ytterligere vekt på rettssaken mot Ole Olsen Sørfaten, som et eksempel på vekkelsesvirksomhet som fikk juridiske konsekvenser, som igjen setter de normative rammene for den religiøse offentligheten i datidens Norge. Å ta utgangspunkt i noen enkelte miljøer for å beskrive omfanget av vekkelseskulturen er en bevisst strategi, ettersom det vil være umulig å dekke hele dette omfattende feltet i detalj i en masteroppgave. Det vil også være hensiktsmessig for historieforståelsen å inkludere flere virksomheter enn kun én, for å gi et mer representativt bilde av den religiøse offentlighetens komplekse sammensetting.

Hans Nielsen Hauge (1771–1824)

Den norske biskopen og kirkehistorikeren Anton Christian Bang, skriver i sin bok om Hans Nielsen Hauge om de påvirkningene som var med på å forme lekpredikanten. I denne sammenhengen trekkes pietismen i årene rundt 1730 frem, som av Bang omtales som «Det Aandens Reir, der i Aarene omkring 1730 for over Landet»⁷¹. Det presiseres at dette «Aandens Reir» er retninger og bevegelser som i stor grad var påvirket av «Brødremenighedens Retning». Hauge skal på et tidlig stadium, før han startet sitt omfattende virke, ha møtt Søren Lange, som Hauge selv oppgir å være sogneprest for Moss og Rygge i Østfold. Bang stiller spørsmålsteget ved om Lange hadde stillingen sogneprest, ettersom det er en annen person som er oppgitt med denne stillingen i Svendsens prestehistorie. Det spekuleres dermed i om Lange egentlig virket som herrnhutisk-inspirert lekpredikant. Om ikke herrnhutisk, så var han i det minste sterkt påvirket av denne retningen, via presten Renords Birken. Lange beskrives av Hauge som en «... særdeles nidkjær Mand for Evangelii Sag og virket samme gudfrygtige Sind paa mange Mennesker»⁷².

Koblingene mellom 1700-tallets pietisme og Hauges virke understrekes videre:

Og det er denne Levning af kristeligt Liv fra den førhaugeske Tid, der sammen med den ved den gamle Opbyggelses-Litteratur vakte og nærede Religiøsitet danner

⁷¹ Bang, *Hans Nielsen Hauge og hans Samtid: en Monografie*, 77.

⁷² Sitatet er gjengitt av bang, *Hans Nielsen Hauge og hans Samtid: en Monografie*, 77.

Forbindelsesledet mellom Hauge og Fortiden, og afgav et Tilknytningspunkt, til hviklet hans Virken paa flere Steder knyttede sig.⁷³

Hvilke bøker og verk det refereres til når Bang skriver «Opbyggelses-Litteratur», oppgis ikke, men det er her naturlig å trekke frem skrifter som påvirket de pietistiske bevegelsene, som Brorsons salmebøker, Pontoppidans katekismeforklaring og Speners utgivelser.

Hauge reiste til Kristiania i 1797, og fant også der det Bang karakteriserer som levninger etter herrnhutismen. Disse omtales ikke som direkte herrnhutiske, men heller som «tildels meget forkrøblede Levninger af en tidligere Vækkelse af Brødremenighedens Retning.» Møtene mellom Hauge og herrnhutiske menigheter stoppet ikke der. Hauge besøkte samfunnet i Drammen, som han talte til 40 registrerte medlemmer, og hadde blandede erfaringer med dette møtet. Menigheten, som hadde koblinger til seebergianerne, en vekkelsesretning etter gerhard Seeberg (1734–1813). Seebergianerne advarte brødremenigheten om Hauge, og det var derfor Hauge ble møtt med bitterhet av flere av menighetens medlemmer. Gerhard Seeberg var prest i Tune i Huges barndom, og hadde kjennskap til ham derfra. Seeberg ble avsatt som prest ved en høyesterettsdom i 1795, etter at han opptrådte som en ivrig lekpredikant, som blant annet hadde nektet titalls personer nattverden, nektet å foreta sognebud, og oppholdt menigheten frem til kvelden med lange utlegelser.⁷⁴

Hauge var en svært aktiv lekpredikant, som reiste rundt i Norge for å forkynne sin tro. Huges omfattende virke er godt dokumentert av han selv, og kirkehistorikere som A. C. Bang og Molland. I tillegg til å besøke forskjellige samfunn for å forkynne, fulgte han opp det han omtalte som vennsamfunn, ved å sende brev, og utgi tekster, fra eget trykkeri. I sitt virke sverget Hauge til statskirken, og oppfordret andre til det samme. Han oppfordret også sine vennsamfunn til å ta del i den etablerte kirkes gudstjenester og nattverd, og skiller seg med dette fra den separatistiske pietismebevegelsen, som han aktivt advarte mot.⁷⁵

I tekster om Hauge er det ofte utelukkende fokus på hans lekmannsvirksomhet, og han defineres dermed ut fra sitt virke som lekmann. For at vi bedre skal kunne forstå påvirkningen han hadde

⁷³ Bang, *Hans Nielsen Hauge og hans Samtid: en Monografie*, 77.

⁷⁴ *Dansk biografisk Lexikon*, s.v. «Seeberg, Gerhard.»; Hauge, *Hans Nielsen Huges skrifter*, bind 6, 5–10.

⁷⁵ Molland, «Hans Nielsen Hauge: norsk legpredikant.»

på det norske samfunnet, er det også viktig å trekke frem Hauge som handelsmann. Disse sidene ved Hauge er ikke motsettende, men komplementære, i den forstand at man ikke kan forstå hans hensikter og virke, uten å se det i lys av begge disse virksomheter. Økonomisk utvikling er sentralt i Haugianismen, og bevegelsen blir etter hvert relativt pengesterk. Dette fokuset på økonomisk utvikling henger naturlig nok sammen med handel og annet nyttig arbeid, og står i motsetningsforhold til flere av vekkelsesretningene som vil bli presentert videre i denne oppgaven. Dette er også et helt sentralt tema i kritikken mot Hauge, rettet fra blant andre «de sterketroende».

I tillegg til den todelte tilnærmingen til Hauges virke, er det nødvendig å se det politiske engasjementet og de politiske virkningene som følge av dette, for å bedre forstå Hauge. I tidligere avsnitt som behandler dette temaet, er det gitt en fremstilling av forholdet mellom Hauge, og den politiske konteksten i hans samtid. I tillegg til å være en sentral skikkelse for bøndene som laget det første bondestortinget i 1833, var han med på å fremme bøndenes stilling i samfunnet, med sin landsomfattende lekmanns- og handelsvirksomhet. Denne fremstillingen er på ingen måte ny blant historieskriverne, men få problematiserer begrepene de benytter om gruppene som det påstås at Hauge løfter frem. Begreper som «bondeklassen», «fattige» eller «bygdefolk» gir et inntrykk av at Haugianismen representerte alle personer som ikke er en del av overklassen, noe som er en generalisering som bør presiseres. I første omgang er det nødvendig å påpeke at haugianerne selv inntok sentrale posisjoner i statsforvaltning og øvrighet, som det ble gitt eksempler på i avsnittet om bondestortinget. I tillegg må det stilles spørsmålsteget ved om Hauge-bevegelsen til en viss grad representerer middelklassen, med innslag av lavere og høyere klasse, og dermed etterlater seg rom for lekmannsforkynnelse blant personer med tilhørighet i lavere klasser.

[Presentasjon av noen vekkelsesretninger i første halvdel av 1800-tallet](#)

I Hauges samtid og ettertid «svermet» det av lekpredikanter i Norge. Virksomheten var så omfattende at «svermeri» ble et vanlig begrep for å beskrive fenomenet, ikke bare i samtidskilder, men også av historikere som Pryser og Skullerud i vår tid. Det store omfanget av lekpredikanter gjør det vanskelig å gi et fullstendig bilde i denne oppgaven, men jeg skal videre presentere et utvalg jeg mener representerer mangfoldigheten på denne tiden.

De sterktroende

«De sterktroende» er ett av mange navn på en vekkelsesretning i stadig endring. I motsetning til flere av retningene som vil bli nevnt videre i denne delen, er det skrevet mye om, og forsket mye på, de sterktroende. Anton Christian Bang skrev om Knut Kittelsen Spødervold, en sentral skikkelse i De sterktroendes tidlige tider, i sitt verk om Hans Nielsen Hauges samtid⁷⁶. En annen kilde i Bangs samtid er Daniel Thraps bok om Spødervold og hans menighet, med referanser til Bang⁷⁷. I senere tid er det flere kilder som refererer til Spødervold, med forskjellige fremstillinger. Aage Skullerud (1971)⁷⁸ og Tore Pryser (1982)⁷⁹ omtaler begge den religiøse retningensom «svermere», og det er tydelig at Prysers tekst er basert på Skulleruds, som også presiseres i fotnotene.

I tillegg vil jeg nevne to hovedfagsoppgaver: den ene fra Universitetet i Trondhjem, skrevet av Magnor Erlend Oma i 1982, og den andre fra Det teologiske fakultet ved Universitetet i Oslo, skrevet av Karin Bøe i 2001. På grunn av stor etterspørsel etter førstnevntes hovedoppgave, ble den utgitt som bok i 1990.⁸⁰

Det vil være mer dekkende å karakterisere disse som en vekkelsesretning fremfor en religiøs gruppe, tatt i betraktning alle splittelsene og endringene som har funnet sted. Denne retningen har sin opprinnelse fra Carl von Bülow, en norsk-engelsk predikant fra «The Continental Society» i London, en frivillighetsorganisasjon for kirken. I 1820-årene forkynte han i Stavangerområdet. Bülow ble etter noen års virksomhet i Norge utvist, og reiste tilbake til England.⁸¹ Kildene inneholder ikke mye informasjon om Bülow, men han blir utpekt som opphavsmannen til den religiøse gruppen Knut Spødervold senere blir åndelig leder for: De sterktroende. Knut Spødervold var en selvlært lekpredikant, og flere av kildene skriver at han hadde lest bibelen fra perm til perm tre ganger før han ble konfirmert. Som gjetergutt hadde han

⁷⁶ Bang, Hans Nielsen Hauge og hans samtid, 519.

⁷⁷ Thrap, Knud Spødervold og de stærk troende.

⁷⁸ Skullerud, Bondeopposisjonen og religionsfriheten i 1840 årene, 56-58.

⁷⁹ Pryser, Gesellar, rebellar og svermarar. Om "farlege folk" rundt 1850, 167-169.

⁸⁰ Oma, Magnor Erlend og Svein Grødeland, Dei Sterktruande.

⁸¹ Skullerud, Bondeopposisjonen og religionsfriheten i 1840 årene, 139.

ofte tid til å lese i bibelen, og «gutten med bibelen» ble et vanlig syn i Spødervolds hjemtrakter.⁸²

Flere av kildene karakteriserer situasjonen i 1820-årene som kaotisk, med svermere og «omløbende prædikanter»⁸³. I disse kaotiske tilstandene kan man finne linker mellom Spødervold og Hauge hvis man ønsker det, men hvorvidt disse linkene har påvirket Spødervolds tanker om religionen vet vi ikke. En av disse linkene er Amund Helland. Uavhengig av påvirkningsgrad er det godt kjent at Spødervold ikke hadde et godt forhold til haugianerne, noe som også kommer fram i hans egen utgivelse, med følgende tittel:

Enfoldigt og kort gjennomsnit af tiden til sand og velgrundet Betænkning over Guds Naades Husholdning med Menneskene, efter hans Barmherteligheds Rigdom og ifølge den hellige Skrifts Veiledning. Hvorved og kommer i Betragtning paa den ene Side: Satans, som Guds afsagte Fiendes, List og Vold, hvorved han idelig søger at anfælde og om muligt at forstyrre Guds Naades Husholdning; og paa den anden Side: den menneskelige Naturs Arts Anfængelighed, efter Faldet for Satans List, hvorfor og Menneskene lettelig kan bringes under hans Vold. Befordring til sand Kundskab, Tro og Gudsfrykt.

I denne publikasjonen, som ble gitt ut i 1848, tas det ikke bare et oppgjør med haugianerne, men også med andre religiøse grupper, som kvekerne og hernhuterne. Kvekerne blir omtalt som «et aandeligt Monstrum», og han kritiserer dem for å ikke underordne seg øvrigheten. Om publikasjonen skriver Thrap: «Bogen gjør ikke noget godt Indtryk. Den er fra først til sidst holdt i en Skolemester-Tone, der i sin Sikkerhed tyder på en Autodidakt, der ikke har gaaet i den Skole, hvor der læres Ydmyghed»⁸⁴. Thrap har et tydelig negativt blikk på Spødervolds virke, men omtaler ham også som ressurssterk og belest.

Vekkelsesretningen Spødervold var med på å forme, er spesielt interessant ettersom den ble opprettholdt etter hans død, og fremdeles eksisterer. Retningen, som i dag kalles «menigheten Samfundet», har fire skoler, fire kirker og ett forsamlingslokale, hovedsakelig i Kristiansand-

⁸² Oma, Magnor

⁸³ Thrap, Knud Spødervold, 4.

⁸⁴ Thrap, Knud Spødervold, 21.

området, men også i Egersund⁸⁵. Menigheten Samfundet går også under navnet «Lomelendingene», etter Bernt Lomeland (1836-1900), og en rekke andre navn som spesifiserer hvilken retning menighetsmedlemmene har fulgt etter Lomelands tid. Den første splittelsen kom allerede da Peder Olsen Nodland (1842-1909), også kalt Per Gravdal, tok over etter Bernt Lomeland. Flere av menighetens medlemmer reagerte på Nodland, og det endte med en splittelse. Nodland, med sin menighet, opprettet Det Almindelige Samfund, også kalt «Perane», og de som var uenige med Nodland opprettet «Samfundet». Det Almindelige Samfund skal senere splittes ytterligere, og de mistet medlemmer til statskirken.⁸⁶ Menigheten Samfundet er i dag et aktivt miljø, og de har en egen nettbokhandel, der de blant annet selger Kingos reviderte salmebok, og prekensamlinger fra følgende tre forstandere: Bernt Lomeland, Nicolay Fardal og Martin Aamodt.

Feigianismen

Feigianismen er en mystisk retning som er oppkalt etter dens grunnlegger, Hans Kristoffersen Feigum (1797⁸⁷–1873).⁸⁸ Det finnes færre kilder som omtaler Feigum, sammenlignet med Spødervold, men takket være Bang og Heggetveit har vi relativt god kjennskap til Feigums virke.

Skullerud og Pryser skriver også om Feigum. Skullerud refererer til Heggetveit og Bang, og Pryser refererer til Einar Molland⁸⁹. Det er likevel litt usikkert hvor Molland har hentet sin informasjon, ettersom han ikke har oppført noen kilder i avsnittene om Feigum og feigianismen. Det vil være naturlig å anta at Heggetveit og Bang er kildene som er brukt, også her.

I tillegg til disse sekundærkildene har Mads Iver Wefring (1819–1894), tidligere sogneprest til Vår Frue menighet i Trondhjem, skrevet om sitt møte med Feigum, i sitt verk «Minder fra mit Reiseliv», som er utgitt av T. Ording i 1897, etter Wefrings død.

Feigum var i utgangspunktet haugianer, og hadde i en tid virke som haugiansk lekpredikant. Allerede i 1815 ble han kjent med Hauge personlig, da han fulgte lensmannen Hans Urdahl som

⁸⁵ www.samfundet.org

⁸⁶ Oma, Magnor og Svein Grødeland, *Dei Sterktruande*, 9-36.

⁸⁷ Heggtveit oppgir 1797, Jon Laberg og Bang oppgir 1798.

⁸⁸ Elstad, Hallgeir. *Store Norske Leksikon*, s.v. «Feigianismen.»

⁸⁹ Mollan, Einar, *Norges kirkehistorie i det 19. århundre I*, 97.

oppasser i stortingstiden⁹⁰. Blant Hauges venner fikk han et godt rykte som lekpredikant, og Hauge selv rettet skryt til Feigum for hans evne til å tale. Dette gode forholdet til Haugianere førte til at Feigum ble gift med en enke etter en avdød haugianer, Johannes Rasmussen Feigum, derav navnet Feigum, etter gården i Luster med samme navn. Hans Feigum tok over gården sammen med enken Kari Erikdsdatter Haug (1776-1843), som var 21 år eldre. Dette ekteskapet kan ikke sies å ha vært et godt ekteskap, ettersom Kari E. Haug ikke ønsket å dele Feigums religiøse overbevisninger. Denne påstanden om ekteskapet blir ytterligere støttet av en uttalelse fra Feigum om hans kone, gjengitt av Bang: «Ho er saa ei gammel Bjørk, raatafausk inni og eit friskt skudn utapaa»⁹¹.

Feigums forhold til Hauge og hans venner endret seg i 1830-årene, da han brøyt med haugianismen, og rettet krass kritikk mot den haugianske troen, som han mente var overfladisk. Deres tro ble av Feigum oppfattet som «løs Kalk paa Væggen»⁹². Han hadde syner der han så Kristus i en hvals skikkelse, og den hadde spener som ånder sirkulerte rundt. Ånder som «vare født av Vand», haugianere, fikk ikke die, og måtte forgå. Åndene som «vare født af Aand», feigianerne, fikk die, og dermed utvikle seg⁹³. Feigum kritiserte haugianismen for at deres omvendelse ikke var grundig nok, og at helligjørelsen ikke var alvorlig nok. Kritikken ble også rettet mot religiøse veiledere, der ingen før ham hadde hatt det rette lys. Luther og flere andre sentrale teologer var «bra, saa langt de rak», men ved å følge dem kom man bare et stykke på en lengre vei. Denne «veien» er helt sentral i feigianismen, og omtales som stadier, eller mer spesifikt, de feigumske stadier.

De feigumske stadier

For å avansere til høyere stadier måtte man foreta en åndelig reise, lik den israels folk gjennomgikk, men i ånden. Det starter med en befaling om å være stille, og å gå ned i seg selv, ved «ikke at tænke», og «at svelge tankerne ned». Når man oppnår denne stillheten, skal ånden

⁹⁰ Hva er en oppasser?

⁹¹ Anton C. Bang, Hans Nielsen Hauge og hans samtid, 468.

⁹² Skullerud, Bondeopposisjonen og religionsfriheten i 1840 årene, 140.

⁹³ Ibid.

hjelpe deg å avsløre, i ordets rette forstand, ditt hjerte. A. C. Bang beskriver den følgende indre prosessen slik:

I forhold til Vedkommendes større eller mindre Syndighed intræder nu en stærkere eller svagere Bodskamp med Krampetrækninger, Graad og Hyl. Og jo mere man under dette er 'stille' og 'svælger Tankerne', desto før faar man ogsaa med det indre Blik se, at der er 'brudt Hul paa Væggen'. Nu faar man da skue et forfærdeligt Syn: Hjertet er fyldt af stygge Dyr og Orme og i Midten en 'fnysende Drage'. Uden for sig faar man da paa samme Tid se Kristus i en elendig Skikkelse, nøgen, flaaet, blodig og fattig – ret et 'stygt' Syn.

Denne prosessen er en åndelig representasjon av eksilet i Egypt, og neste steg på denne åndelige vei er utgangen. Ånden skal her drive sjelen «over det røde Hav», og «den gamle Drage med sine Mangfoldige» blir kastet ut av personens indre, som deretter blir bolig for Kristus, i form av et nyfødt barn i et hus. Ved dette punktet starter en kamp mellom dragen og barnet, og «den babylonske Hore i al sin Pragt» skal kastes ut av sjelen, iført «svære Jernlænker». Denne seieren over dragen representerer ankomsten til Kanaan, og huset som tidligere var i sjelen var nå blitt et guddommelig tempel på «Zions Berg».

Det neste stadiet i Feigums lære gjør personen fri for iboende synd, men for å komme dit må djevelen og Kristus utkjempe en krig. Djevelen, forkledd som Kristus, har gjemt seg i Guds tempel (hjertet), og den må utdrives i kamp. Dette stadiet kommer jeg tilbake til i omtalen av rettssaken mot Sørflaten.

Denne stadietenkingen ble ikke en nasjonal vekkelsesretning, og utbredelsen var heller beskjeden, men Feigum hadde likevel stor innflytelse på en rekke personer, og føyer seg inn som en sentral brikke for å forstå vekkelseskulturen blant lekpredikanter i området mellom Luster i Sogn og Fjordane, og Valdres. Denne påvirkningen foregikk hovedsakelig via Feigums «profetskole», der både menn og kvinner deltok i åndelige øvelser på gården. Denne profetskolen var også en av årsakene til Feigums til dels dårlige ekteskap, ettersom Kari Haug ikke likte hans intime forhold til de kvinnelige elevene. Hvorvidt «intime forhold», som Bang skriver, omhandler åndelig intimitet eller kroppslig intimitet, er uvisst, men det ville ikke være

usannsynlig å tro at dette dreide seg om seksuell intimitet, tatt i betraktning at Kari holdt fast ved sin haugianske tro hele hennes liv.

Feigums religiøse retning opplevde et stort nederlag senere i hans virke, da han insisterte på å føre en sak til høyesterett, mot anbefalingene fra følgere og ikke-følgere. I forkant av denne rettssaken uttalte han at ånden hadde fortalt ham at han skulle vinne, og han var derfor så sikker i sin sak, at han ville erklære seg som en falsk profet dersom han tapte. Da høyesterett kom med sin dom var nederlaget et faktum; Feigum hadde tapt. Nederlaget ble ikke akseptert. Han sendte to av sine tilhengere for å få dommen bekreftet, men da de kom tilbake med en bekreftelse på hans tap, mente han at det måtte være feil, og han sendte to andre. Da de kom tilbake med samme beskjed, uttalte han at han skulle gi seg, når kongen med sitt hoff møtte opp på hans gård for å lese opp dommen.

Geografi og påvirkning

Profetskolen til Feigum påvirket måten feigianismen ble forkynt på. I motsetning til forkynnelsen fra omstreifende lekpredikanter i Norge på starten av 1800-tallet, var hans læres forkynnelse i stor grad knyttet til gården og profetskolen. Dette begrenset naturlig nok lærens geografiske omfang, og påvirkningen han hadde på det norske samfunnet foregikk på en annen måte. Tilhørerne var færre, men til gjengjeld var de svært dedikerte. Dette førte til at distribusjonen av Feigums lære i større grad ble utført av hans elever, som etter å ha gått i lære dro hjem til sine bygder, og forkynte det de hadde lært. Til tross for at Feigum gikk i lære hos haugianerne, og også Hauge selv, er hans religiøse påvirkning i stor grad en motsetning til datidens haugianisme. Mystisismen, askesen og profet-tenkningen ble forkynt videre av andre lekpredikanter, som igjen påvirket nye lekpredikanter. Med dette kan man si at Hans Feigum er et skille i en av vekkelsesretningene som har sine røtter i haugianismen. Hvor og hvordan denne retningen, eller vekkelseslinjen, endrer seg, kommer jeg inn på videre i denne oppgaven, ved omtale av de påfølgende lekpredikanter. For å illustrere påvirkningslinjer og vekkelsesretninger er noen av lekpredikantene satt inn i bildekartet under. Kartet viser påvirkningslinjer, men tar ikke høyde for religiøse endringer.

I Tuddal oppstod det Arne Bugge Amundsen kaller Tuddalbevegelsen, som har klare feigianske trekk, men som utmerker seg som en spesiell videreføring av det mystiske aspektet. Denne bevegelsen gikk raskt i oppløsning, men bør nevnes for å gi et bedre innblikk i lekpredikantenes kontekst. Bevegelsens leder var Liv Stuverud, som predikerte om dommedag fra 1840-årene. Denne bevegelsen er spesielt interessant fordi den ledes av en kvinne, og fordi den har mystiske feigianske elementer som visjonssymbolikk.⁹⁴

En av de mest sentrale av Feigums elever var Helge Erichsen Hagene fra Søndra Aurdal, som forkynte sin versjon av feigianismen i sin hjembygd, og omkring i Hallingdal, der retningen hadde en viss utbredelse. Før jeg går nærmere inn på Helge Hagene vil jeg presentere en annen kvinnelig lekpredikant, som vi har litt mer kjennskap til, og den religiøse konteksten knyttet til denne lekpredikantens geografiske tilhørighet. Hun heter Kari Pedersdatter Heie, og kommer fra Flå i Hallingdal.

Religiøst «sværmeri» i Hallingdal og omegn

Begrepet *sværmeri* blir som nevnt benyttet av Tore Pryser i tittelen på sin bok fra 1982⁹⁵, men det er ikke et nytt begrep. Begrepet finner vi igjen i amtmannens brev, datert 27. august 1800, adressert futen Hørbye:

Hvorvidt de omvankende *religionssværmere*, der fra de sydlige egne udi amtet ere fordrevne, haver samlet sig i det øverste av Hallingdal, dels i Aal dels i Hol annex, og følgerne av deres forplantelse der, vil Deres Welærverdighed erfare. Foruden et sådanne selvgjorte missionærer forvilde den rå hob av almuen fra den grundfæstede apostoliske lære, forplanter de blant den letsindige hob av almuen sådanne grundbegreper der ere ligeså skadelige for politi- og husstand som hine for religionen. Over begge dele bør øvrighedens arm og øie være virksom og vågen. [...] Dersom antallet i Hols annex er så

⁹⁴ Amundsen, Arne Bugge, *Sæt ikke vantro i min overtroes stæd*, 29-31.

⁹⁵ Tore Pryser, *Gesellar, rebellar og svermarar*.

stort at ikke annexlensmannen der kunde bestride hvad han burde, måtte lensmanden i Aal konstitueres derhen til hjelp.⁹⁶

Dette brevet beskriver situasjonen i dette området som kaotisk, og er en oppfordring om å ta affære mot disse såkalte sværmerne. Men hvem var disse? I mange områder fungerte Hans Nielsen Hauge som en vekker, men da han kom til Numedal i 1799, pågikk det allerede en vekkelse i området, som spredte seg oppover Hallingdalen. Denne vekkelsen ble startet av Søren Nielsen Røer allerede i 1797, to år før Hauge kom til området for første gang. Hauge hadde likevel innflytelse i området, og gikk sammen med Gudbrand Væraas og lensmann i Uvdal, Tollef Bache, som var blitt vekt av Røer. Det er derfor her ikke snakk om en vekkelse med utgangspunkt i Hauge, eller en vekkelse som står i motsetning til Hauge, men en vekkelse som startet før hans besøk, og som i en viss grad samarbeidet med ham.⁹⁷

Dette foregikk i konventikkelplakatens tid, og vekkelsesmøtene ble ikke alltid tatt like godt imot. Det ble i dette området utført to ikke ubetydelige arrestasjoner. Og det ble fra høyere hold vist stor misnøye for det religiøse svermeriet. I 1801 sendte kapteinen for Åls kompani, som på den tiden var Fr. O. v. Juell, en underoffiser for å arrestere lensmann Tollef Bache. Underoffiseren kom tomhendt tilbake ettersom han hadde gått feil vei, men ved det andre arrestforsøket, andre pinsedag samme år, ble Bache arrestert. Lensmannen ble senere frikjent, mulig på grunn av Regimentsjefens innblanding. Regimentsjefen, oberst de Seue, sendte ut et skriv, blant annet til kaptein Juell, der han oppfordret til å verken forby eller tillate de mange religiøse, private sammenkomstene:

[...] så lenge som den civile øvrighed finder sig beføiet at påklage religionsmisbrug, eller de i Hallingdal forhåndenværende åndelige narrestreger, så har alle militære intet dermed at bestille. Herr kaptein Juell og enhver befalende gjør altså rettest hverken at forbyde eller tillade deslige private sammenkomster, på det at man ikke skulde settes i det tilfelde at se befalinger overtrått [...] hvorved den befalende lettelig compromitterer sig selv [...] Den beste kur for disse sværmere vilde nok være at indkalde dem strax til den gevorbene

⁹⁶ Sitatet er hentet fra en gjengivelse av amtmannens brev, i: Lars Reinton, *Folk og fortid i Hol 2. Frå 1815 til vår tid*, 271. Min utheving.

⁹⁷ Reinton, *Folk og fortid i Hol*, 270–271.

tjeneste, for der i exercerskolen at lade dem iddampe disse hellige griller, og jeg vil se hvad herved er at gjøre. De Seue.⁹⁸

Til tross for regimentsjefens oppfordring ble det gitt tre bøter til personer rundt Hauge og Bache. Torstein Sjugurdson Breie, som Reinton karakteriserer som «[d]en beste læresveinen til Tollef Bache og Hauge i Ål», fikk av retten en bot på fem riksdaler, og måtte betale saksomkostningene på seks riksdaler, 14. oktober 1800. Denne boten fikk han for å nekte å gi kaptein Juell skyss på en søndag, med religiøs begrunnelse. Sammen med sin bror, Aslak Breie, fikk Torstein samme bot året etter. Ordene som ble brukt om deres handlinger, eller her mangelen på handlinger, var «opsetsighed» og «ulydighed».⁹⁹

Det er også tilfeller der lekpredikanter ble dømt for deres religiøse aktivitet, som i saken mot Hans Hanson Sand fra Hol. Sand holdt møter på flere gårder i Hol, og hadde også vært i Hemsedal, Gol og Flå, året etter han, som sekstenåring, ble konfirmert. Retten besluttet at han «intet kald har til at være veileder udi religionssager», og at hans virke førte til «forvildelse for den svagsindede del av almuen og hendrager den letsindige håb til lediggang og anden upassende fremgangsmåde.» Han ble dømt etter konventikkelplakaten av 1741, og måtte arbeide i Tukthuset i Christiania «sa lang tid direksjonen for samme bestemmer».¹⁰⁰

Også Hauge ble arrestert i Ål på denne tiden av tidligere kommander-sersjant ved Sandværske kompani, Eivind Olson Saarbye. Saarbye flyttet til Ål, og var lensmann fra 1797–1806. Om denne arrestasjonen står det skrevet i Åls bygdebok¹⁰¹ at lensmannen drev gjøn med Hauge, ved å sende inn til ham «en løsaktig quinde», men at hun kom gråtende ut nokså fort. Dagen etter bøy lensmannskona Hauge til dans i et selskap, men han av slo dette, og svarte at det ville skje når spillemannen spilte det han ønsket. Deretter sang han høyt en Kingo-salme, og holdt en alvorlig tale. Det fortelles deretter at folk gråt, og ba Saarbye om å løslate Hauge. Saarbye kjørte Hauge til futen på Ringerike, Hørbye, som lot Hauge gå fri.¹⁰²

⁹⁸ Sitatet er hentet fra Reintons gjengivelse i: Reinton, *Folk og fortid i Hol*, 272.

⁹⁹ Reinton, *Folk og fortid i Hol*, 272.

¹⁰⁰ Reinton, *Folk og fortid i Hol*, 272. Sitatene er gjengitt av Reinton.

¹⁰¹ Åls bygdebok på nett: <http://www.aal-bygdebok.no/110015-.htm>

¹⁰² Åls bygdebok på nett: <http://www.aal-bygdebok.no/110015-.htm>

Arrestasjonene som ble utført på denne tiden satte ingen stopper for utbredelsen av omløpende lekpredikanter. Lars Reinton skriver i sitt verk «Folk og fortid i Hol» detaljert om disse lekpredikantene og deres virke, som holdt på uavbrutt frem til flere av disse linjene ble organisert i «Lutherstiftelsen», som ble opprettet i 1868, og som i 1891 fikk navnet «Det norske Lutherske indremisjonsselskap».¹⁰³

Kari Pedersdatter Heie

I tiden mellom Bache og opprettelsen av Lutherstiftelsen gjorde en annen kvinnelig lekpredikant, som i religiøse uttrykk er beslektet med feigianismen, seg kjent: Kari Pedersdatter Heie fra Flå i Hallingdal. Kari Heie, som også ble kalt vis-Kari, hadde åpenbaringer og syner, og forkynte med dette som utgangspunkt. Heie holdt sitt første møte i Ål i 1852, der hun forkynte sitt syn av helvete og himmelen, i Tingstua på gården som tidligere var i Eivind Saarbyes eie. Heie ga ut en bok om sine visjoner i 1898, med tittelen «Syner af Himmerig og Helvede»¹⁰⁴, der hun starter med en oppfordring til omvendelse: «Kjære Læser! Gjennemlæs disse Blade, saa faar du se Syndens forskrækkelige Følger og derved formanet til at søge Redning derfra i Jesu Blod, saa du maa undgaa de Fordømtes Bolig og af Englene blive indført i den himmelske Glæde».¹⁰⁵ Bokens omfang er 15 sider, og består av tre deler.

I den første delen skriver Heie detaljert om åpenbaringen hun fikk fra en engel, 7. november 1851: «Jeg stod op en Fredags Morgen frisk og sund og gik i mit daglige Arbeide indtil om Aftenen Kl. 6, da begyndte det med en Skjælven i mit Legeme, saa jeg ikke formaaede at styre mig selv [...]»¹⁰⁶. Videre skriver Heie at hun havnet i to besvimelser som lignet døden selv, og som varte i en og to timer. I løpet av den andre besvimelsen, ble hun av engelen vist himmel og helvete.

I den andre delen beskriver Heie himmelen og helvete, der helvete blir viet fire sider, mot himmelens halve. I himmelen får hun se en sjel bli mottatt med palmegrener og en stor skare med hellige engler. Inntrykkene sjelen mottar er så sterke, at den besvimer av glede. I Helvete er

¹⁰³ Kristen Svarteberg, *Aal bygdesoge*. 2, 175; Reinton, *Folk og fortid i Hol*, 293.

¹⁰⁴ Kari Heie, *Syner af Himmerig og Helvede*.

¹⁰⁵ Kari Heie, *Syner af Himmerig og Helvede*, 3.

¹⁰⁶ Kari Heie, *Syner af Himmerig og Helvede*, 3–4.

situasjonen ganske det motsatte. Heie lister opp nærmere 20 synder, som kvalifiserer til et opphold i helvete, og forklarer til enkelte ganske detaljert hvordan oppholdet i helvete er. Om helvetes størrelse og «Svovlsø» (svovelsjø), skriver Heie:

Derefter saa jeg en Aand, som kom med en Sjæl paa sin venstre klo, og saa blev jeg var ligesom en ualmindelig vid og stor Kjedel, som den onde Aand tog Laaget af og Kastede den Sjæl derned; der saa jeg mange hundrede tusinde Millioner Sjæle, som oprakte sine Hænder og fægtede efter Bredden og vilde op, men da han havde kastet Sjælen ned i Kjedlen, da slog han Laaget igjen, og der maa de blive i Kval og Pine i al Evighed.¹⁰⁷

Etter denne generelle beskrivelsen av helvete, listes opp de forskjellige syndene som fører mennesker dit. Den første synden som nevnes, er å sverge falsk ed. Deretter følger de resterende synderne: drankere, de som har drevet med uforsvarlig hestehandel, tyver, de som har bedrevet hor, dansere, de som har drevet handel med falsk mål og vekt, de som har levd i uenighet, uenige ektefolk, barn og foreldre som har handlet «ilde», trollpersoner, her «Troldkarle, Troldkvinder eller saakaldte Herekvinder», de som driver med «bagvaskelse», de som lever ugudelig, de som banner, de som spiller kort, de som bråker på søndagen, de som er misfornøyde og misunnelige, de som plukker bær, og spillemenn. Alle disse syndene medfører en egen pine, sammen med den generelle pinen ved å bli kastet i svovelsjøen. For eksempel vil trollpersoner få «[...] haaret raget af deres Hoveder, derefter blev Neglene skaaret af deres Fingre og Tæer, saa blev Kjød det skrabet af hele deres Legeme, men det syntes for mig, at der kom Kjød på Benene igjen og at det atter igjen blev afskrabet. – Dette var vel noget at se, at en Sjæl skulde blive saa ilde medhandlet.»¹⁰⁸

Siste del av boken består av befalinger, en gjengivelse av hennes åpenbaringskall, gitt av engelen, og en formaning om å leve etter denne åpenbaringen. Engelen gir også Heie en last, som skal fungere som et bevis på åpenbaringen. Hver gang hun møter et nytt menneske, skal hun falle i en 3-4 minutter lang besvimelse, der hun får åndelig innsikt i personens sjel.

¹⁰⁷ Kari Heie, *Syner af Himmerig og Helvede*, 5.

¹⁰⁸ Kari Heie, *Syner af Himmerig og Helvede*, 7.

Helge Erichsen Hagen (1817–1879)

Helge Hagen¹⁰⁹ ble tidlig påvirket av Mads Iver Wefring, som på den tiden var omstreifende lekpredikant som haugianer. Wefring ble senere, i 1852, cand.theol, og ble etter hvert prest i Vår Frue Kirke i Trondhjem. Han skrev en bok om sine reiser, som blant annet skildrer hans møte med Hagen og Ole Sørflaten.

Hagen var elev på profetskolen til Feigum, der han utmerket seg som en av Feigums flinkeste elever, og han tok med seg denne læren tilbake til hjembygden i 1839. I ettertiden er Hagen satt i skyggen av personene han ble inspirert av, og personene han inspirerte, men det er ingen tvil om at Hagens eget virke ikke må undervurderes, ettersom han var en av pådriverne for å spre feigianismen flere steder i Sør-Norge, sammen med Peder Steen. I tillegg til å spre feigianismen, utdypet han dens mystiske deler med referanser til middelaldermystikk.¹¹⁰

Hagen var også nært tilknyttet Kari Heie, og var en aktiv lekpredikant i miljøet etter Heie i Ål, etter at hun selv hadde forlatt stedet. Kristen Svarteberg beskriver Hagen som en person som hadde stor påvirkning på sine lyttere: «På Stave vart mest heile møtelyden gripen av krampeskjelvingar, og mange 'fall', som dei sa. Dei vart bortrykte. Ei av dei verste slåstkjempene i Ål sat og skolv som eit ospelauv.» Det fortelles også om hvordan Hagen konkretiserte himmelen og helvete, ved å plassere en person i kjelleren, og en på loftet, for å symbolisere Gud og Djevelen.¹¹¹

Fallene som ofte blir omtalt, var et av kjennetegnene til denne religiøse grenen. De forekom hyppig, ikke bare på vekkelsesmøter, men også i hverdagen. Svarteberg forteller om Prost Bugge, som kom kjørende fra Hol til Ål under en visitas. På veien møtte han flere personer som falt om, og om dette kommenterte han: «Det maa være en graserende sygdom dette, som hersker her i bygden.»

Ole L. Kirkeberg omtaler Hagen som svært begavet. De ferdighetene og kunnskaper som trekkes frem, viser også at han behersket en rekke områder, som matematikk, mekanikk og språk. Han

¹⁰⁹ Etternavnet blir i enkelte kilder skrevet «Hagene». Jeg velger å holde meg til «Hagen», ettersom dette er stavemåten som er benyttet på tittelbladet i en av hans utgitte lærebøker.

¹¹⁰ Elstad, Hallgeir. *Store Norske Leksikon*, s.v. «Feigianismen.»

¹¹¹ Kristen Svarteberg, *Aal bygdesoge*. 2, 172.

publiserte også noen lærebøker, derav en lærebok i skrijving og regning, der han gir uttrykk for metodisk overlegenhet. På første side i denne boken står det:

De, som ik ke e re for smaa, kun ne, ef ter den ne maa de, læ re at skri ve læ se ligt paa en daf, om de ik ke før ha ve ta get i pen nen, og om de e re 50 aar gam le.

10 da ler by des den, som kan frem vi se en an den maa de, paa hvil ken dis se ar bei der kun ne id fø res li ge saa let og hur tigt.¹¹²

I tillegg til å skrive lærebøker i regning, lesing og skrijving, så fremhever Kirkeberg Hagens «ualmindelig[e] begavelse» som lekpredikant, som forkynte en streng pietisme. Hagen meldte seg ikke ut av statskirken, til tross for at han var uenig i dens teologi. I motsetning til Sørflaten, var han positiv til Hauges lære, og han hadde selv en mor som var blitt vakt ved Hauge.

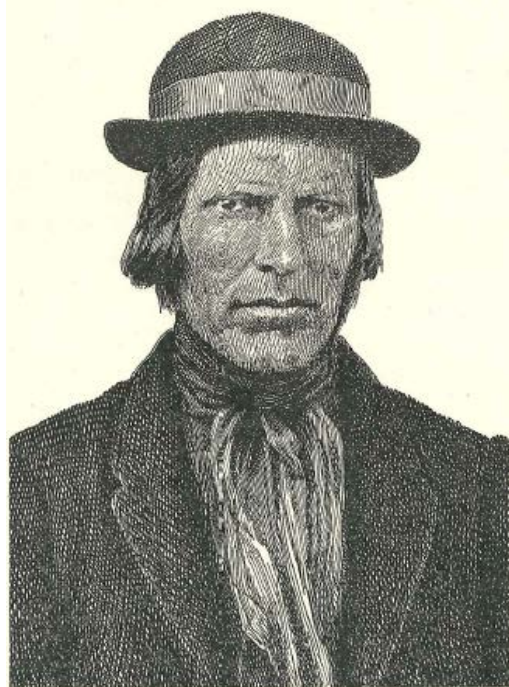
Forholdet til Hauges lære kommer også frem i Hagens korte bok «Bidrag til Hans Nielsen Hauges minde»¹¹³. I denne boken skriver Hagen om møter med vennsamfunnene etter Hauge, og legger stor vekt på veknelsen, og også vekkeleskulturen i tiden etter Hauges død.

Vekkeleskulturen i Ål i Hallingdal nevnes, men ikke Sørflatianismen, til tross for Hagens tette bånd til Sørflaten. Hva som er årsaken til at Sørflaten ikke nevnes av Hagen vites ikke, men det vil være naturlig å anta at Hagen tok avstand fra Sørflatianismen etter dommen i 1843, ettersom han anser Haugianismen som den rette vei. Dette bryter med Sørflatens lære, om at haugianere havner i helvete.

Hagen og Sørflaten hadde et nært forhold i tiden frem mot rettssaken. Dette forholdet nevnes i samtlige kilder som brukes i denne oppgaven, og det kommer frem av vitneutsagnene i rettsprotokollen. Jeg vil komme nærmere inn på dette forholdet når jeg skriver om rettssaken. Til tross for at Hagen nevnes i flere av vitneutsagnene, er han ikke til stede i rettssaken, og unngår tiltale.

¹¹² Hagen, *Ung doms bla: in ne hælt: an vis ning te i hast o læ re læ se, skri ve o ræg ne. et te ein ny me tho de, som gaar man ge gan ge so let o hur ti, som et te deal min de le sko le bø ka. Li ge le des en ny og me get hur tig bin dings kunst. samt: en sang om den lan ge e vig hed, og en an den om him me lens dei li ge land*. Kristiania: H. Larsen, 1870.

¹¹³ Hagen, *Bidrag til Hans Nielsen Hauges minde*.

Helge Erichsen Hagene.
After Pennington of Joh. Nordhagen.

Figur 1 – Helge Erichsen Hagen

Ole Olsen Sørflaten

I årene rundt 1842 og opphevelsen av konventikkelplakaten i Norge, er det imidlertid en annen lekpredikant som blir synlig i den norske offentligheten, og som sjeldent trekkes frem i denne sammenheng, ettersom hans dom falt etter opphevelsen av plakaten. Personen er født i Sør-Aurdal i Oppland i 1803, og heter Ole Olsen Sørflaten. Sørflaten ble tilhenger av feigianismen, etter Hans Kristoffersen Feigum, i 1841, etter påvirkning av Helge Eriksen Hagene.

Det finnes flere kilder til Sørflatens historie, men de er ofte korte, og har varierende kredibilitet. Kredibiliteten til disse kildene måles ut fra sjekklisten presentert i metode-kapittelet. Med utgangspunkt i de forskjellige kildene, herunder også rettsprotokollen, vil jeg gi en presentasjon av Ole Sørflaten, og presentere funn fra rettspapirene, som kan si noe om Sørflatens religiøse standpunkt, og hvordan denne saken ble behandlet i rettssystemet.

Ole Sørflaten – en presentasjon

Ole Sørflaten ble født på en gård i Sør-Aurdal, i Oppland fylke i 1803. Han vokste opp i en tid der den religiøse konteksten er preget av lekpredikanter som Hans Nielsen Hauge og Hans Kristoffersen Feigum. Feigum var opprinnelig haugianer, men brøt med haugianismen i 1830-årene. Helge Hagen trekkes frem av kirkehistoriker Einar Molland som Feigums betydeligste tilhenger, og hadde sitt virke som lekpredikant, med en teologi som ble kritisert for å være på kant med den lutherske tro. Hans forkynnelse var preget av mystikk, og han hevdet at han ikke hadde bruk for kirkens nattverd, ettersom han nøt nattverd hver dag, i ånden.¹¹⁴ Til tross for at han kan karakteriseres som Feigums betydeligste tilhenger på denne tiden, blir han på mange måter satt i skyggen av Ole Sørflaten i tiden før rettssaken.

Formålet med å se Sørflaten i lys av Hauge, Feigum og Hagene er å få frem en religiøs påvirkningslinje, som kan forklares ut fra det religiøse landskapet i Norge rundt overgangen fra 1700-tallet til 1800-tallet. Sørflaten som case bringer med seg en fordel, ettersom det gir

¹¹⁴ Molland, *Norges kirkehistorie*, Bind 1, *Norges Kirkehistorie I det 19. århundre*, 98.

mulighet til å sette det inn i en religiøs kontekst, som igjen beskriver den norske offentligheten, og dens dynamikk og religiøse påvirkning. Kombinert med inkluderingen av juridisk perspektiv gir caset en bred dekning av denne type offentlighet, og de rettslige reguleringene av denne.

Sørflaten blir av Wergeland, i hans tidsskrift *For arbeiderklassen*, beskrevet som en mann med «ganske gode naturlige Anlæg, hvilke især komme tilsyne i en næsten mageløs Slughed og Træskhed».¹¹⁵ Som ung beskrives han som en løgner, og han vokser opp til å bli en mann med usunne drikkevaner; han sloss, og banner. Ole Larsson Kirkeberg, forfatteren av boken «Minder fra Valdres», omtaler Sørflaten som «uvorren og grov», og fremstiller en generelt mildere karakteristikk av Sørflaten, enn Wergeland gjør. De to kildene skildrer også et skille i Sørflatens liv i 1840, da han ble svært syk, en sykdom Wergeland «med al Grund antager for Nervefeber»¹¹⁶. I løpet av sykdomstiden får Sørflaten en rekke syner og åpenbaringer, blant annet om himmelen og helvete, og i ettertiden opplyser han sine sambygdinge om sine syner. Han kunne fortelle at det fra hele Aurdal kun hadde kommet tre personer til himmelen de siste 80 årene, og ikke overraskende hadde han sett flere haugianere i helvete. Dette synet, om haugianerne i helvete, talte han om i august 1841, fra Bang kirkes kirkemur, og er muligens starten på Sørflatens virke som botspredikant, som innebærer forkynnelse av botsøvelser og omvendelse.¹¹⁷

Han var blitt vakt, og mente at det var nødvendig for andre, hvis de ønsket å bli salige og havne i himmelen. Som profet gjorde han seg essensiell i sørflatianismens syn på tilgivelse av synder, ved å gå i forbønn for de som utførte de ritualer som ble pålagt. For å bli fri fra synder skulle man gjenfødtes ved å ligge på ryggen på bakken, med armer og ben utstrakt, og tenke på Sørflaten under stadig bønn, slik at han kunne gå i forbønn. Røyk og svovel fra nese og munn var tegnet på at djevelen og synden forlot kroppen.¹¹⁸ Dette ritualet utfordret ikke Sørflatens profetiske stilling, ettersom han forkynte stadier i omvendelsen, muligens inspirert av Feigum. Han plasserte seg selv i syndefrihetens stadium, der han som profet ikke var i stand til å utføre

¹¹⁵ Wergeland, «Vaders-profeten Ole Sørflaten.», 130.

¹¹⁶ Nervefeber er det samme som Tyfoidefeber. Myrvang, Bjørn. *Store Norske Leksikon*, s.v. «Tyfoidefeber».

¹¹⁷ Bang, *Hans Nielsen Hauge og hans samtid*, 473; Kirkeberg, *Minder fra Valdres*, 128–138.

¹¹⁸ Evensen, *Profetskikkelser i lys av rettspsykiatri*, 220-236. Denne praksisen beskrives også av vitne 49, Siri Gulbrandsdatter Nordemoen i: Valdres sorenskriverembete, ekstrarettsprotokoll nr. 7 (1838–1845), fol. 232b–236b, og den omtales også i dommen i: Valdres sorenskriverembete, ekstrarettsprotokoll nr. 7 (1838–1845), fol. 256a–258a.

synd. Han utførte utelukkende Guds vilje, også i de tilfeller der hans handlinger var i konflikt med loven, eller etikk og moral. Denne maktposisjonen brukte han, eller misbrukte han, for å oppnå en åndelig enhet med flere av kvinnene i menigheten. Antallet kvinner der denne åndelige enheten førte til graviditet er usikkert, og varierer fra 1 til 50, avhengig av hvilken kilde som benyttes. Kulturgeograf Amund Helleland påstår at tallet er omkring 50¹¹⁹, men ut fra vitneavhørene virker det til å være et vesentlig lavere tall. Kun ett barn nevnes eksplisitt, og dette barnet fikk Sørflaten med Aaste Thronhuus 2. juli 1843, dagen etter rettssakens tredje dag.

Legitimering av den åndelige enheten begrunnet Sørflaten i Paulus' brev til Efeserne kapittel 4, vers 1-3: «(1) Så formaner jeg dere, jeg som er fange for Herrens skyld, at dere lever et liv som er verdig det kallet dere har fått, (2) i mildhet, ydmykhet og storsinn, så dere bærer over med hverandre i kjærlighet. (3) Sett alt inn på å bevare Åndens enhet, i den fred som binder sammen.» Disse bibelversene tolket han slik at den kjærlighet menighetens kvinner hadde til forbindelser opprettet i uomvendt tilstand, eller til uomvendte menn, var «horekjærlighet», og at kjærligheten til Gud og Sørflaten selv sto i kontrast til dette ved å være ekte kjærlighet, forespeilet i bibelen. Dette synet på kjærlighet kommer også frem av vitnenes beskrivelse av Sørflatens virke.¹²⁰

En annen side ved Sørflaten som skapte offentlige reaksjoner, var hans syn på konfirmasjon, dåp og nattverd. Om nattverden lærte han at den kun var viktig «fra Skjærthorsdag til Pintsedag det Aar, Kristus blev korsfæstet.»¹²¹ Hans vektleggelse av konfirmasjon var like fraværende, og det samme gjelder den tradisjonelle barnedåpen.

I starten av Sørflatens virke kan det tenkes at han, som Hans Nielsen Hauge, kunne blitt regulert av konventikkelplakaten, men dette skjedde ikke. Det ble ikke rettet anmeldelse før etter at plakaten var fjernet, noe som førte til at regulering av Sørflatens virke måtte ha grunnlag i andre lovtekster. Sørflaten ble dømt til ett og et halvt år i tukthus, det vil si straffearbeid, på Akershus festning. Hva angår begrunnelsen for straffen, kommer det frem i kildene som omtaler rettssaken at denne omhandlet både de seksuelle utskielene, og uttalelsene om dåp, konfirmasjon og

¹¹⁹ Helleland, *Den almindelige del*, Bind 2, *Norges land og folk: Topografisk-statistisk beskrevet*, 332.

¹²⁰ For eksempel vitne nummer 65, i: Valdres sorenskriverembete, ekstrarettssprotokoll nr. 7 (1838–1845), fol. 236a–239a.

Christensen, *Før og nu: studier og stemninger*, 93.

¹²¹ Gulbrandsen, *Nattverden i norsk kirkeliv*, 157.

nattverd blitt nevnt som elementer.¹²² En av disse kildene, Anton Christian Bang, skriver følgende om dommen:

Amtet beordrede da Sorenskriveren i Valdres til at opptage Forhør over Sørflaten, og paa Grund af de herved fremkomne Oplysninger blev Justitssag besluttet anlagt mod ham for Gudsbespottelse, Usædelighet m. m. Paa grund af Sagens Vidløftighed (112 Vidner blev afhørte¹²³) blev Dommen over Sørflaten først afsagt den 20de December s. A., under hvilken Dato han «for Forhaanelse og Bespottelse mod Guds hellige Ord eller Sakramenter samt den ved samme foreskrevne Sædelighed» blev idømt 1 ½ Aars Strafarbeide¹²⁴

I arbeidet videre med dette temaet vil det rettes fokus på innholdet i selve rettsprotokollen, og sammenligne protokollen med kildene som er benyttet her.

Rettsaken mot Ole Olsen Sørflaten

Rettsaken mot Sørflaten startet med forhør av 29 deponenter 9. mai, 1843, og den fant sted på lensmannsgården Wold ved Bang, i Sør-Aurdal kommune i Oppland. Rettsaken ble ledet av fullmektig Ole Klevenberg, i sorenskriver Rasmus Gjøde Søegaards fravær, og betjent ved de tre lavrettsmenn Thore Syversen Belgum, Christopher Matiassen Wold og Anders Andersen Smedsrud. Avhørene og tilhørende formalia ble nedskrevet i Valdres sorenskriveris ekstraretsprotokoll nr. 7 (1838–1845)¹²⁵, og loggført i justisprotokoll nr. 4 (1843–1847), tilhørende fylkesmannen i Oppland. Det ble viet åtte dager til forhør, der siste forhørsdag var 7. desember det samme året. Domsavgivelsen fant sted på Valdres sorenskriveris kontor, 20.

¹²² F.eks. Bang, *Hans Nielsen Hauge og hans samtid*, 477; Molland, *Norges kirkehistorie*, 98; Helland, *Norges land og folk*, 332; Christensen, *Før og nu: studier og stemninger*, 93; Skullerud, *Bondeopposisjonen og religionsfriheten i 1840-årene*, 141.

¹²³ Ekstraretsprotokollen fra Valdres sorenskriverembete lister opp 116 vitner.

¹²⁴ Bang, *Hans Nielsen Hauge og hans samtid*, 477.

¹²⁵ Valdres sorenskriverembete, ekstraretsprotokoll nr. 7 (1838-1845), fol. 222b-226b, 232a-241a, 245b-246b, 248a-253a, og 256a-258a.

desember, med de to lagrettsmenn Erik Frydenlun og Juel Sophienlund. Det er ført opp 116 vitner, med deres uttalelser om Sørflaten og hans virke.¹²⁶

Sakens omfang i ekstrarettsprotokollen tilsvarer 21 håndskrevne dobbeltsider uten marg, nedskrevet med håndskrevet frakturskrift, der store deler er vitneforklaringer. Transkribert versjon av rettspapirene er vedlagt denne oppgaven, samt en eksempelside for å vise hvordan originalen ser ut.

Vitnene, etter å ha avlagt ed, gir et innblikk i Sørflatens teologiske overbevisning, og hans fremgangsmåter. De er i stor grad representative, ettersom de er både menn og kvinner, unge (fra 14 år) og godt voksne (til 79 år), arbeidsledige og velstående, og både personer som følger Sørflaten, og personer som tilsynelatende ønsker at det settes en stopper for hans virke. Rettspapirene inneholder også Sørflatens respons på vitneforklaringene, og dommen¹²⁷ mot ham, som utgjør fem håndskrevne sider.

Vitnenes forklaringer

Rettsaken mot Sørflaten består blant annet av nummererte deponenter, opp til 46, og nummererte vitner, opp til 116. Deponent nummer 25, og vitne nummer 52 mangler, uten at årsaken til dette oppgis i protokollen, og det oppgis heller ikke om deponent nummer 25 også er vitne nummer 52. I dommen brukes vitnenummer som referanse.

Tiltalen mot Sørflaten er tredelt; han ble tiltalt for «første gangs hoer», «bespottelse mot Guds hellige ord eller sacramenter» og sædelighetsforbrytelser. I vitneuttalelsene kommer det frem påstander som støtter hver av de tre tiltalepunktene, i tillegg til at det rettes påstand om voldstrusler¹²⁸, og påstand om at Sørflaten forkynte at edsavleggelse «ikke fandtes paabudt i Christi Love». ¹²⁹ Påstandene om de to forholdene førte ikke til utvidet tiltale for Sørflaten, men ettersom to av vitnene ikke avla ed, resulterte dette i at disse fikk bot, under rettsaken den 11. juli. Tre av vitnene, vitne 69, 70 og 44, fikk sin edsavleggelse frafalt, henholdsvis på grunn av

¹²⁶ Oversikt over sorenskrivere er hentet fra Olafsen, *Våre sorenskrivere: Sorenskriverinstitusjonen og sorenskrivere i Norge. Et bidrag til den norske dommerstands historie*, 106.

¹²⁷ Fol. 256a–258a.

¹²⁸ Se vitne 63, fol. 232a–236a.

¹²⁹ Se for eksempel vitne 85, fol. 239a–241a.

«sindssvaghed», fordi vitnet var under den kriminelle lavalder, og siste ettersom hennes forklaring var «særdeles vakkende og forbeholden».¹³⁰

12. oktober ble tiltale for «første gangs hoer» lagt til, etter at flere av vitnene bekreftet at Sørflaten var far til Aaste Thronhuus' barn, som ifølge vitne 45 ble født 2. juli. Hennes foreldre vitnet også mot Sørflaten. Moren, Karen Ellensdatter Thronhuus, påstår i sin forklaring at Sørflaten selv tilsto til henne at han var far til barnet. Hun sier også at Aaste Thronhuus selv ikke kunne komme som vitne, på grunn av graviditet.

Dom

Thi kjendes for Ret: Tiltalte Ole Olsen øvre Sørflaten bør for Forhaanelse og Bespottelse mod Guds hellige Ord eller Sacramenter, samt den ved same foreskrevne Sædelighed at arbeide i Jern i nærmeste Fæstning i 1 – Eet – Aar og 6 – sex – Maaneder, hvorimod den mod ham instituerede Action for første Gangs Hoer, som justitssag afvises. Tillige har han at betale alle af Forhøret og Sagen, samt den på ham stedfundne Arrest lovlige flydende Omkostninger efter at Amtet approberede Regninger. At efterkomes efter Øvrighedens nærmeste Foranstaltning. Retten hævet.¹³¹

Barbroe Olsdatter Sørflaten er den niende deponenten, og kona til Ole Sørflaten. 7. desember bliver hun igjen kaldt frem, for å ta stilling til første gangs hor som nytt tiltalepunkt. I løpet av tiden som har gått fra hun avga sin forklaring, til 7. desember, så har det blitt klart for retten at Ole Sørflaten har fått barn utenfor ekteskap, og retten vil derfor spørre Barbroe om hun ønsker sin mann straffet, for det retten karakteriserer som forseelse. Dette ønsker hun ikke, og tiltalepunktet frafaller.

Tiltale for «Forhaanelse og Bespottelse mod Guds hellige Ord eller Sacramenter», heretter gudsbespottelse, ender med domfellelse. Retten viser ingen tegn til usikkerhet når skyldspørsmålet drøftes, og trekker frem åtte punkter, som defineres som gudsbespottelse.

¹³⁰ Fol. 236a–239a.

¹³¹ Fol. 256a–258a.

Det første punktet omhandler Sørflatianismens syn på dåpen. Sørflaten forkynte at dåpen ikke har virkning, «fordi at en anden svarede for Barnet».¹³² I dette ligger det implisitt en forståelse av dåpen som et rituale for barn, i motsetning til voksendåp, eller gjendøperi, ettersom de som velger voksendåp allerede er døpt som barn, på denne tiden.

Det neste punktet omhandler Sørflatianismens syn på nattverden. Vitne nummer 6 oppgir at han har besøkt Sørflatens saminger av og til, og har her lært at nattverden var overflødig, ettersom den kun var anvendelig fra skjærtorsdag til pinsedag, det året Kristus ble korsfestet. Vitne nummer 7 oppgir at han også hørte Sørflaten si dette om nattverden. Disse vitnenes forklaring ble tillagt stor vekt for å styrke gudsbespottelsestiltalen.

Det tredje punktet omhandler Sørflatianismens syn på konfirmasjonen. Flere av vitnene forteller at Sørflaten har avfeid konfirmasjonen, som blant andre vitne nummer 16. Dette vitnet hevder at Sørflatens tilla konfirmasjonen like stor nytte, som hvis man byttet ut presten med en spillemann, og ba konfirmantene om å danse.

Punkt fire omhandler synet på ekteskapet, og henger sammen med punkt fem, som omhandler den sørflatiske omvendelse. Sørflaten karakteriserte ekteskap mellom to uomvendte personer som «horekjærlighed», og i motsetning til den ekte kjærligheten mellom omvendte, eller kjærligheten menighetens kvinner kunne føle for ham. Omvendelsen, eller vekkelsen, forklares i detalj i dommen mot Sørflaten:

Hvad der imidlertid, efter Rettens Formening, meest qualificerer Tiltalte til Strafs Lidelse er den af ham prædikede splinter nye Omvendelse. Denne lærer han, tager sin Begyndelse med legemlige Smerter og Rystelser. Har man nu fornummet disse glædelige Symptomer, skal man lægge sig på Marken med Hænder og Fødder udstrakte, hvorefter der af Næse og Mund vil udgaae Røg og Damp. Formeentlign er det den i Mennesket hidindtil herskende gamle Adam, som paa denne Maade fordamper.¹³³

For å oppnå de legemlige smerter og rystelser, som er starten på omvendelsen, må man be til Gud. I bønnen må man tenke på Sørflaten, for at denne skal ha noen virkning.¹³⁴ Med dette

¹³² Vitne 6, fol. 232a–236a.

¹³³ Fol. 256a–258a. Se også vitne 49, fol. 232a–236a.

¹³⁴ Se vitne 20, 48, 67, 68, 84, 85 og 97.

konkluderer retten at Sørflaten inntar frelserens posisjon, og det utgjør den sjette typen gudsbespottelse. Etter disse forberedelsene, mener retten at Sørflaten ber de omvendte om å tilbe ham, noe som setter ham i posisjon som gud, eller avgud, som utgjør den syvende typen gudsbespottelse. Sørflaten hevder her, ifølge vitne nummer 6, at han ikke kan synde, ettersom han er født av Gud.

Det siste typen gudsbespottelse som nevnes som grunnlag for dommen, er sedelighetsforbrytelser. Jeg velger her å tolke dette som underlagt gudsbespottelse i dommen, ettersom dette punktet knyttes tett til omvendelsen, og Sørflatens syndefrie stadium. Denne tolkningen støtter seg på det faktum at det ikke inkluderes referanser til andre paragrafer, enn de som regulerer gudsbespottelse. I tillegg tolker retten Sørflatens intensjoner i dommen:

Han erklærer derpaa med tydelige Ord, at legemlig Omgang med ham er den sidste og vigtigste Betingelse for den sande Omvendelse. Mandfolk kunde altsaa ikke opnaa en saadan – Se 47de, 79de og 89de Vidnes Forklaringer. At disse Delicta[?], efter vor Lovgivning, ere straffbare, kan ikke være tvivlsomt. Intet synes at have været Tiltalte helligt: ene for at tilfredsstillte sine sandelige Drifter, har han ikke taget i Betænkning at vække Ringeagt for Religionens helligste Grundprinciper og dermed bragt næsten en heel Meninghed paa de skrækkeligste Afveie. Han har vakt Misnøie og Splid mellem Mand og Kone, Forældre og Børn, ja flere af hans Tilhængere have endog, formedelst hans Lære, i lengere Tid været forrykte. Overalt sporer man i høi Grad af List hos Tiltalte; det har stedse været mundtligt og i Hemelighed, han har foredraget sin Lære, og er der under Sagen fremkommet noget, han troede vilde skade ham, har han altid benægtet samme.¹³⁵

I dommen refereres det til tre lover, for å fastslå en straffeutmåling. Det vil være nærliggende å tenke seg at straffeutmålingen alene kunne basere seg på strafferammen gitt i straffeloven av 1842, kapittel åtte § 1, som omhandler gudsbespottelse. Strafferammen i denne paragrafen er «Fængsel eller Bøder», eller «Fængsel eller Strafarbeide i femte Grad» hvis gudsbespottelsen skjer i trykt skrift. Straffearbeid i femte grad er definert i samme lovs kapittel 2 § 5 til seks måneder til tre år. Retten kommer frem til at anvendelse av denne paragrafen alene «i det høieste vilde bringe ham paa nogen Tid i Fængsel». Den straffbare handlingen har pågått fra før denne

¹³⁵ Fol. 256a–258a.

straffeloven ble iverksatt, og det er dermed nødvendig å inkludere tidligere lovverk. Gjeldende lovverk før straffeloven av 1842 er Kong Christian den femtes Norske Lov sjette bok, første kapittel, artikkel 7. Paragrafen lyder slik: «Hvem som overbevisis at have lastet Gud, eller bespottet hans hellige Navn, Ord og Sacramenter, hannem skal Tungen levendis af hans Mund udskæris, dernæst hans Hoved afslais og tillige med Tingen sættis paa en Stage.» Denne paragrafen er imidlertid formildet i Forordning som nærmere bestemmer Trykkefrihedens Grænses, av 1799, § 5. Denne paragrafens strafferamme er tre til ti års landsforvisning. Retten kommer frem til at paragrafen, som regulerer trykt skrift, «ikke tvivlsomt» kan benyttes i analogi i tilfeller der bespottelsen skjer muntlig. Den må likevel dømmes mildere, enn om den var skriftlig. Retten kommer dermed frem til at den må benytte skjønn for å fastsette passende straff. Det nevnes følgende tre skjerpene forhold før straffen fastsettes: Sørflatens virke har ført til «den høieste Grad af Usædelighed, forvirrede Religionsbegreper, samt forstyrrelse i de nærmeste Familieforholde». Retten mener derfor at straffen fastsettes til festningsarbeid i et år og seks måneder. I følge Akershus festnings fangeprotokoll¹³⁶, sonet Sørflaten der fra 15. februar 1844 til 15. august 1845.

Sørflaten og religionen

Rettsaken mot Sørflaten, som kilde, gir oss innblikk i hva han ble dømt for, hvilke lover og paragrafer som ble benyttet, og straffeutmåling. Men denne kilden gir også innsyn i Sørflatens lære, eller Sørflatianismen. De elementer av læren som i retten defineres som gudsbespottelse, er dekket over, men andre elementer ved læren, som ikke har vært av eksplisitt interesse for retten, er av interesse her.

Til tross for at det er en tydelig påvirkningslinje fra Hans Nielsen Hauge, via Feigum og Hagen til Sørflaten, så er det et element i vitnenes uttalelser, som markerer seg som en tydelig forskjell. I omvendelsen oppfordrer Sørflaten den troende til å avstå fra arbeid, og gå inn i en asketisk fase med faste. Et eksempel på dette er vitne nummer 21, som forklarer at hans sønn, som tidligere var en «duelig Haandværksmand», ikke har arbeidet på ett og et halvt år. Huges oppfordring til arbeid kan sees på som et moderne trekk ved hans vekkelser. På samme måte kan vi si at

¹³⁶ Akershus festnings slaveri og arbeidsanstalt 1836-1845, fol. 369a.

Sørflatens oppfordring om å ikke arbeide, svekker denne retningens moderne aspekt. Dette sees her i lys av det Thorkildsen karakteriserer som det sosiale aspektet ved vekkelse. I sørflatianismen går det individuelle aspektet på bekostning av det sosiale, i form av mystikk. Mystikken kommer til uttrykk ved en kombinasjon av noen asketiske elementer, samt behovet for å avstå fra å arbeide, for å i større grad kunne fokusere på Gud.

Sørflatens følgere etter rettssaken

Vi vet lite om hva som skjedde med Sørflatens menighet i tiden etter rettssaken. De kildene som omtaler Sørflaten, fokuserer i stor grad på de seksuelle utskielene, og at han ble dømt. Ole Larsson Kirkeberg skriver at Sørflatens menighet ble oppløst kort tid etter rettssaken. Han skriver også om sitt møte med den da gamle Sørflaten, som gir uttrykk for anger for sitt virke før dommen. Sørflaten skal også ha sagt at han må ha vært «sindsvag».¹³⁷

I boken «Framgang, oppbrot og motstraumar – Valdresbygdene si historie 1800-1914», skriver Harald Hvattum kort om Sørflaten. Her hevder også han at «Sørflatenrørsla» gikk i oppløsning etter rettssaken. Han skriver også at 17 av vitnene hadde vært på Sørflatens møter, og at syv av disse senere utvandret til Amerika. Hvorvidt det er en sammenheng mellom rettens regulering av deres religionsutøvelse, og utvandringen, er uvisst, men det kan ikke utelukkes.¹³⁸

Til tross for at rettssaken mot Sørflaten også markerer slutten på Sørflatianismen, må det nevnes at Helge Hagen fortsetter sitt virke som lekpredikant. Flere av vitnene omtaler Hagen i sine forklaringer, og gir inntrykk av at han har spilt en sentral rolle i Sørflatens virke. Vitne nummer 50 uttalte følgende: «Og tillagde Vidnet end videre, at han anseer Helge Eriksen Hagene med Hensyn til Religionsloven for endnu farligere end Ole Sørflaten».¹³⁹

Helge Hagen møtte ikke opp i rettssaken, til tross for innkallelse. Retten skriver ikke noe mer om Hagen enn at han ikke møtte. Det ville være naturlig å nevne Sørflaten da Hagen ga ut en bok om Hans Nielsen Hauge, men dette ble ikke gjort. Hva som er årsaken til dette er usikkert, men en mulighet er at han, i likhet med Sørflaten, følte anger for sin fortid. Det er liten tvil om at Hagen

¹³⁷ Kirkeberg, *Minder fra Valdres*, 127-136.

¹³⁸ Hvattum, *Framgang, oppbrot og motstraumar*, 326, 442.

¹³⁹ Fol. 232a-236a.

beveget seg mot haugianismen, til tross for at han fortsatt holdt tett kontakt med lekpredikanter preget av mystikk, som Kari Pedersdatter Heie.

Sørflaten som case – avslutning

I denne oppgaven har jeg undersøkt hva rettssaken mot Ole Olsen Sørflaten kan bidra med, som case for å forstå den politiske, religiøse og juridiske konteksten den er del av. For å besvare dette, har jeg undersøkt i hvilken grad Sørflatens virke er representativt for en mulig trend i det religiøse liv i sin samtid, og på hvilken måte Sørflaten, og hans virke, ble regulert av staten.

I rettssaken mot Sørflaten kommer det tydelig frem at Sørflatens virke blir regulert av det juridiske rammeverket som preger tiden Sørflaten lever i. Dermed er rettssaken et eksempel på et tilfelle der lovverket som forbyr gudsbespottelse, er blitt tatt i bruk. Dette lovverket er ikke blitt tatt i bruk i de øvrige eksemplene på lekmannsbevegelser som er blitt trukket frem i denne oppgaven. Det er også interessant å se at Kong Christian den femtes Norske Lov av 1687 ble benyttet til straffeutmålingen.

Ved å trekke en linje fra Hans Nielsen Hauge, via Feigum og Hagen til Sørflaten, har jeg her ønsket å vise til påvirkningslinjer, og en religiøs kontekst som preger samfunnet Sørflaten er del av. Ettersom Sørflaten avsluttet sitt virke etter rettssaken, og Helge Hagen «vendte tilbake» til haugianismen, kan vi her ikke tale om Sørflaten som en trend. Vekkelseskultur kan karakteriseres som en trend, og denne kulturen må Sørflaten sees i lys av, til tross for at Sørflaten selv ikke er veldig representativ for denne trenden. Til tross for at Sørflatianismen og Haugianismen begge karakteriseres som vekkelsesbevegelser, er det her påvist store forskjeller mellom disse retningene. Hauge, som ofte fremstilles som en representant for bondeklassen, kan sies å representere det øvre sjikt av denne, i motsetning til Sørflatens følgere, eller følgerne til Spødervold.

Litteratur

- Akershus festnings slaveri og arbeidsanstalt. 1836-1845. Fol. 369a. [Fangeprotokoll]
- Alnæs, Karsten. *1814 – Miraklenes år*. Oslo: Schibsted Forlag, 2013.
- Amundsen, Arne Bugge og Anne Eriksen (red.). *Sæt ikkje vantrø i min overtroes stæd: studier i folketro og folkelig religiøsitet: festskrift til Ørnulf Hodne på 60-årsdagen 28. september 1995*. Oslo: Novus Forlag, 1995.
- Bang, Anton Christian. *Hans Nielsen Hauge og hans samtid*. Kristiania: Gyldendalske Boghandel, 1910.
- Bergsgård, Arne. *Ole Gabriel Ueland og bondepolitikken. Bind 1*. Oslo: Aschehoug, 1932.
- Breistein, Dagfinn. *Hans Nielsen Hauge – Kjøbmand i Bergen*. Bergen: John Griegs Forlag, 1955.
- Brødremenigheten i Christiansfeld. «Brødremenighedens identitet og teologi.» 20.10.2017. <http://xn--brdremenigheten-6tb.dk/identitet-og-teologi/>
- Christensen, Hjalmar. *Før og nu: studier og stemninger*. Kristiania: Aschehoug, 1915.
- Collingwood, Robin George. *The idea of history*. Oxford: Clarendon Press, 1967.
- Dahl, Ottar. *Innføring i historieforskningens metodelære*. Oslo: Universitetsforlaget, 1964.
- . *Grunntrekk i historieforskningens metodelære*. Oslo: Universitetsforlaget, 2002.
- Dissenterloven. *Lov angaaende dem, der bekjende sig til den christelige Religion, uden at være medlemmer af Statskirken m.v. av 16. juli 1845*.
- Dørum, Knut. *Store Norske Leksikon*, s.v. «Bondestortinget». Oslo: Store Norske Leksikon, 2017. <https://snl.no/Bondestortinget> (lastet ned 28. juni, 2017).
- Elden, John Christian. *Store Norske Leksikon*, s.v. «Blasfemi». Oslo: Store Norske Leksikon, 2015. <https://snl.no/blasfemi> (lastet ned 6. Juni, 2016).
- Elseth, Egil. *Hans Adolph Brorson: pietisten og poeten*. Oslo: Verbum, 1985.
- Elstad, Hallgeir. *Store Norske Leksikon*, s.v. «Feigianismen.» Oslo: Store Norske Leksikon, 2009. <https://snl.no/feigianismen> (lastet ned 10. Januar, 2017).

- Elstad, Hallgeir. «Jean Calvin,» *Store Norske Leksikon*. Sist oppdatert 17.12.16.
https://snl.no/Jean_Calvin.
- Evensen, Hans. *Profetskikkelser i lys av rettspsykiatri*. Oslo: Den Rettsmedisinske kommisjon, 1942.
- Gulbrandsen, Birger. *Nattverden i norsk kirkeliv*. Oslo: Dybwad, 1948.
- Grunnloven. *Kongeriget Norges Grundlov m.v. av 17. mai 1814, historisk versjon 17. mai 1814*. 18.10.2016. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17>.
- Grunnloven. *Kongeriget Norges Grundlov m.v. av 17. mai 1814, historisk versjon 4. november 1814*. 18.10.2016. <https://lovdata.no/pro/#document/HIST/lov/1814-05-17-18141104?from=NL/lov/1814-05-17-nn/>
- Hagen, Helge. *Ung doms bla: in ne hælt: an vis ning te i hast o læ re læ se, skri ve o ræg ne. et te ein ny me tho de, som gaar man ge gan ge so let o hur ti, som et te deal min de le sko le bø ka. Li ge le des en ny og me get hur tig bin dings kunst. samt: en sang om den lan ge e vig hed, og en an den om him me lens dei li ge land*. Kristiania: H. Larsen, 1870.
- Hauge, Hans Nielsen. *Hans Nielsen Hauges skrifter*, bind 6, red. Hans Ording. Oslo: Andaktsbokselskapet, 1952.
- Heggtveit, Hallvard Gunleikson. *Illustreret kirkehistorie*. Christiania: Cammermeyers Boghandel, 1891–1895.
- Heggtveit, Hallvard Gunleikson. *Haugianismens Tid – Anden Halvdel 1821–1850*, Bind 2, avdeling 1, Hallvard Gunleikson Heggtveit, *Den norske Kirke i det nittende Aarhundrede: Et bidrag til dens Historie*. Christiania: Cammermeyers Boghandel, 1912–1920.
- . *Haugianismens Tid – Anden Halvdel 1821–1850: Andet Bind, Anden Afdeling*, Bind 2, avdeling 2, Hallvard Gunleikson Heggtveit, *Den norske Kirke i det nittende Aarhundrede: Et bidrag til dens Historie*. Christiania: Cammermeyers Boghandel, 1912–1920.
- Heie, Kari Pedersdatter. *Syner af Himmerig og Helvede*. Modum: H. Asbjørnsen, 1898.

- Helleland, Amund. *Den almindelige del*, bind 2, red. Amund Helleland, *Norges land og folk: Topografisk-statistisk beskrevet*. Kristiania: Aschehoug, 1913.
- Hvattum, Harald. *Framgang, oppbrot og motstraumar: Valdresbygdene si historie 1800-1914*. Valdres: Valdres Bygdeboks forlag, 2004.
- Johanson, Ronnie. *Blasfemi – en antologi*. Oslo: Lanser forlag, 1989.
- Jordheim, Helge. «Begrepshistorie: språk som erfaring (Koselleck)», i *Lesningens vitenskap, utkast til en ny filologi*. Oslo: Universitetsforlaget, 2001. s. 149-179.
- Kirkeberg, Ole Larsson. *Minder fra Valdres*. Forfatterens forlag. Lutheran Publishing House trykkeri, 1919.
- Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var – en innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget, 2010.
- Kong Christian den femtes Norske Lov: 15de April 1687: med Kongeloven 1665*. Oslo: Universitetsforlaget, 1982.
<http://www.nb.no/nbsok/nb/90265463c345964d806f0738601cec64.nbdigital?lang=no#9>
- Kong Christian den Siettes Allernaadigste Forordninger og Aabne Breve for Aar 1736*.
Kjøbenhavn: Trykt hos Directeuren over Hans Kongel. Majestæts og Universitetets Bogtrykkerie, Johan Jørgen Høpffner, 1736.
http://danmarkshistorien.dk/fileadmin/filer/kilder_i_pdf/Konfirmationsforordningen_1736pdf..pdf
- Krogh, Thomas (red.). *Historie, forståelse og fortolkning – De historisk-filosofiske fags fremvekst og arbeidsmåter*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2007.
- Kvamen, Ingolf. *Brev frå Hans Nielsen Hauge. Bind I*. Oslo: Lutherstiftelsens Forlag, 1971.
- Løbner, M. H. *Brødremenigheden. Dens Historie og Opgave*. København: M. Christensens Bogtrykkeri, Struer, 1915.
- Mejlænder, Otto. *Den norske Straffelov. Lov angaaende forbrydelser af 20de August 1842 tilligemed senere Forandringer*. Kristiania: Mallings Boghandel, 1889.
- Michalsen, Dag. *Grunnloven frå mai til november i 1814: Internasjonale dimensjoner. I: Seland, Bjørg (red.). Selvtendighet og nasjonsbygging 1814-2014*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2015.

- Molland, Einar. *Norges kirkehistorie i det 19. århundre*, Bind 1, red. Einar Molland, *Norges kirkehistorie i det 19. århundre*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1979.
- . *Den augsburgske konfesjon: (Confessio Augustana)*. Oslo: Cappelen, 1964.
- Mollan, Einar. «Pietisme,» *Store Norske Leksikon*. Sist oppdatert 13.06.16 av Marte Ericsson Ryste. <https://snl.no/pietisme>.
- Moravian Church in North America. “The Moravian Church is ...” 20.10.2017.
<http://www.moravian.org/the-moravian-church/the-moravian-church-is/>
- Myrvang, Bjørn. *Store Norske Leksikon*, s.v. «Tyfoidfieber». Oslo: Store Norske Leksikon, 2017. <https://sml.snl.no/tyfoidfieber> (lastet ned 10. April, 2017).
- Neiiendam, Michael. *Erik Pontoppidan (1698–1735)*, bind 1, red. Michael Neiiendam, *Erik Pontoppidan: Studier og bidrag til pietismens historie*. København: G. E. C. Gad’s Forlag, 1930.
- . *Erik Pontoppidan (1735–1764)*, bind 2, red. Michael Neiiendam, *Erik Pontoppidan: Studier og bidrag til pietismens historie*. København: G. E. C. Gad’s Forlag, 1933.
- Neumann, Iver B. *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget, 2001.
- NLA-høgskolens fagsider, «Oversikt over innholdet i forordning om skolene på landet i Norge 1739.» http://www.fagsider.org/kirkehistorie/lover/1739_skole.htm
- Nordin, Jonas. *1766 års tryckfrihetsförordning*. Stockholm: Kungliga Biblioteket, 2015
- Norske lov – NL. *Kong Christian Den Femtis Norske Lov m.v. av 1687*. 15.04.2017.
http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2015120829001
- Olafsen, Arnet. *Våre sorenskrivere: Sorenskriverinstitusjonen og sorenskrivere i Norge. Et bidrag til den norske dommerstands historie 1814–1927*, bind 2. Oslo: A/S O. Fredr. Arnesen bok- og akcidenstrykkeri, 1945.
- Pryser, Tore. *Gesellar, rebellar og svermarar: Om «farlege folk» rundt 1850*. Oslo: Samlaget, 1982.
- . *Norsk historie 1800–1870*. Oslo: Det Norske Samlaget, 1993.

- Reinton, Lars. *Folk og fortid i Hol. 2. Frå 1815 til vår tid*. Oslo: I kommisjon hos Grøndahl, 1969.
- Rygnestad, Knut. *Dissentarspørsmålet i Noreg frå 1845 til 1891. Lovgjeving og administrativ praksis*. Oslo: Lutherstiftelsen, 1955.
- Sandmo, Erling. «Å danne en allmue,» *Norgeshistorie*.
<https://www.norgeshistorie.no/enevelde/artikler/1234-a-danne-en-allmue.html>
- Schou, Jacob Henrik. *Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger og aabne Breve, som frå Aar 1670 til 1775 Aars Udgang ere udkomne, tilligemed et nøiagtig Udtog af de endnu giældende, for saavidt samme i Almindelighet angaae Undersaatterne i Danmark og Norge: forsynet med et alphabetisk Register: XII Deel: Som indeholder K. Christian VII Frr. fra 1797 til 1799*. København: Møller, 1800.¹⁴⁰
- Seip, Jens Arup. *Utsikt over Norges historie. Bind 1*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1974.
- Skullerud, Aage. *Bondeopposisjonen og religionsfriheten i 1840 årene*. Bergen: Universitetsforlaget, 1971.
- Supphellen, Steinar. *Konventikkelplakatens historie: 1741–1842*. Trondheim: Trondheim Studies in History, 2012.
- Skullerud, Aage. *Bondeopposisjonen og religionsfriheten i 1840-årene*. Oslo: Universitetsforlaget, 1971.
- Svarteberg, Kristen. *Aal bygdesoge 2*. Aal Sparebank, 1955.
- Sørensen, Søren Anton. *Zioniterne: En religiøs Bevægelse i Drammen og Omegn i Midten af det 18de Aarh*. Kristiania: I kommisjon hos Cammermeyers Boghandel, 1904.
- Thrap, Daniel. «Seeberg, Gerhard.» I *Dansk biografisk Lexikon*, bind 15. Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandels Forlag, 1901.
- Thrap, Daniel. *Knud Spødevold og de stærk troende*. Kristiania: Th. Steens forlagsexpedition, 1892.

¹⁴⁰ Kilden må renskrives. Bok i flerbindsverk?

Thorkildsen, Dag. ”Vekkelse og modernisering i Norden på 1800-tallet”. *Historisk tidsskrift* 77, nr. 2 (1998): 160–180.

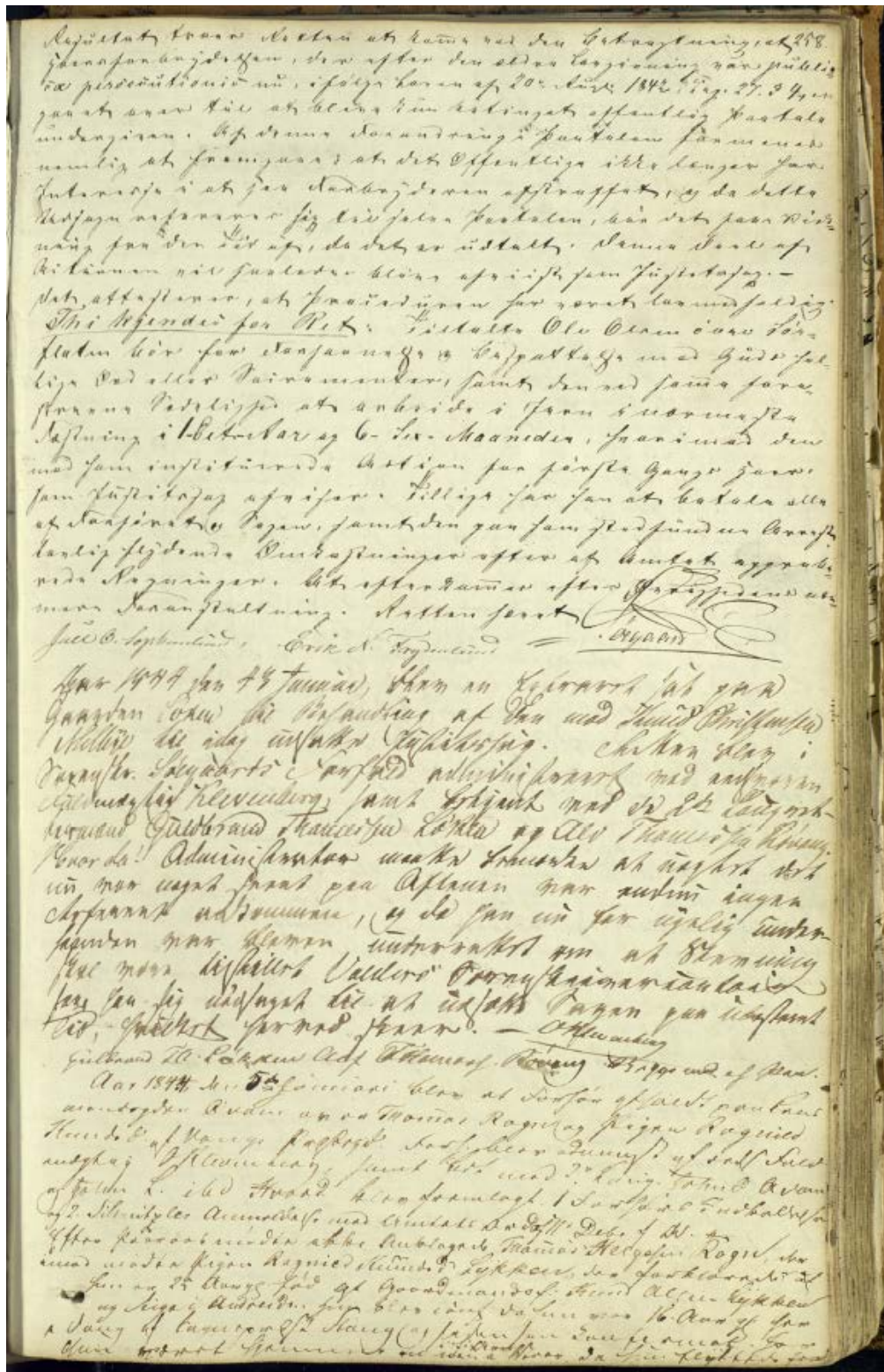
Valdres sorenskriverembete, *ekstraretsprotokoll nr. 7 (1838–1845)*, fol. 222b–224b

Wefring, Mads Iver. *Minder fra mit Reiselig*. Utgitt av T. Ording etter Wefrings død. Kristiania: Lutherstiftelsens Boghandels Forlag, 1897.

Wergeland, Henrik. «Valders-profeten Ole Sørflaten.» *For Arbeidsklassen*. 16.09.1843. Hentet fra: <http://www.dokpro.uio.no/wergeland/WIV6/WIV6175.html>

Vedlegg

Eksempel på side fra ekstraretsprotokollen

Lover

[Kong Christian den femtes norske lov, 6 – 1 – 7.¹⁴¹](#)

Siette Bog. Om Misgjerninger.

1. Cap. Om vildfarende Lære, Guds Bespottelse og Troldom.

7 Art.

Hvem som overbevisis at have lastet Gud, eller bespottet hans hellige Navn, Ord og Sacramenter, hannem skal Tungen levendis af hans Mund udskæris, dernæst hans Hoved afslais og tillige med Tungen sættes paa en Stage.

[Forordning som nærmere bestemmer Trykkefrihedens Grændser, 27. september 1799¹⁴²](#)

§ 5. Hvo, som udgiver noget Skrift, der sigter til at nedbryde Læren om Guds Tilværelse og den menneskelige Siæls Udødelighed, saa og de, der i trykte Skrifter, laste eller forhaane den christelige Religions Lære, som, i Følge Kongens Rigers Constitution og Landets Love, skal fortrinligen beskyttes og haandthæves bør straffes med Landsforviisning, fra 3 til 10 Aar.

Og da Kongen vil, at ethvert andet Religions-Samfund, som taales i Hans Riger, ogsaa skal nyde Beskiærmelse i deres Gudsyndyrkelse: saa befales, at dersom nogen søger at forarge saadanne Menigheder, ved at drive Spot med deres Troesbekiendelse eller Religion, skal den Skyldige, naar det paaklages, straffes med Fængsel paa Vand og Brød, fra 4 til 14 Dage.

[Lov angaaende Forbrydelser af 20de August 1842¹⁴³](#)

Ottende Kapitel.

Om Forbrydelser med Hensyn til Religion og Sædelighed

§ 1. Hvo som forhaaner eller bespotter Guds hellige Ord eller Sakrameter, eller iøvrigt driver Spot med

¹⁴¹ *Kong Christian den femtes Norske Lov: 15de April 1687 : med Kongeloven 1665, 235.*

¹⁴² Schou, *Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger...*, 674-688.

¹⁴³ Mejlænder, *Den norske Straffelov*, 28.

Statens offentlige Religion¹⁴⁴, ansees med Fængsel eller Bøder, men hvis det sker i trykt Skrift¹⁴⁵, med Fængsel eller Strafarbeide i femte Grad.¹⁴⁶

Vedlegg: Rettsprosessen

Forhør over Ole Olsen Sørflaten.

Aar 1843, den 9de Mai, blev et Forhør afholdt paa Lensmandsgaarden Wold i søndre Ourdals Præstegield, for at indhente Oplysning om Ole Olsen øvre Sørflatens Religions-Sværmeri og forargerlige Vandel m. V. Forhøret blev administreret i Sorenskriker Sjøegaards Forfald af hans eedsvorne Fuldmægtig O. Klevenberg, samt betjent ved de 2de Laugrettesmænd, Thore Syversen Belgum og Christopher Matiassen Wold.

Hvorda!

Administrator acterede: 1. En af s. O. Præstegields Formandskab under 4de April sidstl. udfærdiget Klage med en af Sognepræsten derpaa given Erklæring. 2. Foged Meinichs Skrivelse af 11te s. M., hvorpaa Christians Amts Ordre til nærværende Forhørs Optagelse findes paategnet, dat. 25de næstefter. 3. Indkaldelse af 4de dennes i forkyndt Stand. De fremlagde Doc. Acteres.

Derefter fremstod Andklagede Ole Olsen Sørflaten, fri for Baand og Tvang, der sagde sig 39 Aar gl., født af Forældrene Ole Olsen Sørflaten og Olia Knudsd' ibd, Gaardmandsfolk paa Gaarden Sørflaten – hos hvem han var hjeme indtil han modtog Gaarden Sørflaten som sit Aasæde. Han blev confirmeret ved Bangs Hovedkirke da han var 14 aar gl. af Sognepræst Stabel, og han har aldrig før været tiltalt eller straffet. Han opgave ellers at han er givt med Barbroe Olsdatter Bøhle, med hvem han har 3 Børn i Live. Efterat de under N° 1 og 2 fremlagde Documenter vare oplæste for Andklagede, forklarede at han erkjender Luthers Lære eller det nye Testamente for at være den Religion, hvorefter han altid har rettet sig og at det er denne Lære han bestandig ved sine Samlinger har søgt at udvikle og indprænte sine Tilhørere. Han troede ellers, at Christi Spaadom altid maatte gaae i Opfyldelse mod den som søgte at opfylde Skriftens Lære, nemlig at enhver der vilde være hans Tilhænger vilde blive forfulgt og straffet hernede. Med Hensyn til hans øvrige Valdel formente han at dette ville vise sig i Fremtiden om det forholdt dig saaledes, at han i omtrent 2 Aar nu i Somer siden begyndte at reise om her i Bygden for at holde Samlinger og holdt han sine fleste Samlinger i forige Aars Vinter, paa forskjellige Steder. Ved disse Samlinger mødte saavel Mands- som Qvinde-Personer, og der blev i Almindelighed oplæst enkelte Stykker af Johan Arntz Lærebog: den sande Christensom og enkelte Gange holdt Taler derover. Den der især holdt disse Taler var ikke

¹⁴⁴ Jf. Grl. §§ 2 og 100 (6 – 1 – 7 og 8, Frg. 27. Sept. 1799 § 5), Retst. 1852 S. 376-7.

¹⁴⁵ Jfr. Grl. § 100. Jfr. ogsaa 25 – 6 og 9

¹⁴⁶ «Strafarbeide i femte Grad» er definert i samme lovs 2. kapittel, § 5, der det blant annet heter: «e. femte Grad paa sex Maaneder eller derover indtil tre Aar.»

Andklagede selv, men derimod en Person ved Navn Helge Erichsen Hagene, som oftest en liden Slutningstale.

Som 1ste Deponent var tilstæde Sognepræst Østvold, der i et og alt henholdt sig til sin før afgivne Erklæring og formeente fremdeles, efter hvad Medhjelpere og øvrige Sognemænd havde forebragt ham, at Andklagede Ole Sørflatens Vandel og Forhold var af den Beskaffenhed, at den ikke andet end kunde opvække Forargelse og Foragt, og at det var vel, om Loven i det infste i enkelte Tilfælde kunde røme ham, for at han derved kunne standses noget i sin Fremgangsmaade. For sit Vedkomende har han ikke videre imod Andklagede, da han aldrig har staaet i nogen personlig Berørelse med ham, uden at han har hørt af Rygtet, at Andklagede ved sine Samlinger har stødt paa ham, eller hans Kirketaler. Videre havde han ikke at forklare, uden at han fremleverede 4re Breve som vare ham overleverede for at afleveres her i dag. #

Som 2^{den} Deponent fremstod Christopher Hansen Juvham, gl. 57 Aar, Ordfører for Præstegjeldets Formandskab, der paa Formandskabets Vegne vedkjendte sig det indgivne Andragende, og forklarede: at i hans Samlinger har han aldrig været, saa at han fra disse kunne afgive nogen tilstrækkelig Oplysning, derimod har han engang haft en Samtale med ham, omtrent et Aar siden, og da fortalte Angjeldede ham, at han kunde see lige ind i Helvede – og at han havde seet en her af Sognet bortdøet Mand, der i Helvede blev usigelig pint og mattret. Forøvrigt har Deponenten erfaret, at de som har besøgt hans Samlinger, ere blevne ligesom forvirrede og et Par Stykker skal være blevne sindsvage deraf.

Som 3^{die} Deponent fremst Ole Hansen Bang, 54 Aar og Medhjælper her i Sognet – forklarede: at han vedbliver sit Andragende til Formandskabet, og kan med Hensyn til Andklagedes Vandel ikke opgive andet end deri anført. Videre vidste han ikke.

Som 4de Deponent fremstod Knud Knudsen Bangsjordet, sagde sig 41 Aar gl. og Sødskendebarn til den Andklagedes Kone – og derefter forklarede: at han har Deels været paa Andklagedes Forsamlinger og deels talt med ham allene, og saavidt Deponenten har erfaret og forstaaet har hans Lære været i enkelte Punkter stridende mod almindelige Religionssætninger. Især erfarede han dette engang dette Aars Vaar, i Anledning af en svigagtig Handel eller Bortskjødning af sin Gaard, som han da foretog, da han bad Dept. ved denne Leilighed, at saafremt han nogensinde glemte Gud maatte han alligevel huske paa Andklagede, da han derved ville igjen erindre Gud». Ved en anden Leilighed sagde Andklagede til Dept.: «at han matte see at omvende sig, og blive saa stærk at han kunde 5 a 6 aandelige Børn og at Forfølgelsen vilde blive stor naar aandelige Børn blive fødte». Deponenten antog herved at den Andklagede havde gjort sig skyldig i Løbsagtighed eller Hoer, og derfor foreholdt ham om dette var Tilfældet, hvortil Andklagede svarede flere Gange: «Nei! Det var paa aandelig Viis.» Han har ellers flere Gange selv hørt, af Andklagede, at han har sagt: at saafremt hans Tilhørere ikke efterkomer eller gjør som han har befalet, vil de blive evig fordømte og at de vil fare lige i Helvede. Ved en senere Leilighed yttrede han endvidere til Dept., at han selv var igjenfødt, og at der ingen Andre fandtes som var igjenfødt, og at alle Børn som avles saavel i som udenfor Ægteskab, undtagen de han avler efter at han blev gjenfødt, vare Horebørn. Deponenten har ellers hørt, at Aaste Olsdatter Tronhuus skal være frugtsomelig eller besvangret af Andklagede, og at saavel Piger som Koner i det sidste Aar skal have besøgt ham, samt at han skal have stiftet Uenighed mellem Egtefolk her i Bygden.

Som 5te Deponent fremstod Syver Tronsen Bøen gl. 35 Aar – og forklarede: For omtrent 1 Aar siden var Deponenten i en Samling paa Gaarden Bøen, hvor Helge E. Hagene og Andklagede læste, og holdt Tale, men forsaavidt Dept. skjønnede var deres Lære den gang overeensstemmende med Skriftens Ord. Forøvrigt var han med Hensyn til Gjenfødselen og Børneavlingen eenig med 4de Dept. Videre vidste Dept. ikke.

Fremstoed som 6te Deponent Ole Mikkelsen Langødegaarden, sagde sig 47 Aar gl. blev formanet til at sige Sandhed og forklarede, at han især før Nytaar besøgte hans Samlinger af og til, og hørte flere Gange at han holdt smaae Taler i Anledning af et eller andet Stykke, som var oplæst, og gjorde dertil en og anden skrækkelig Bemærkning, samt at de vilde blive fordømte hvis de ikke fulgte hans Lære. Han var forøvrigt eenig med 4de Dept., med Hensyn til Andklagedes slette Vandel – og havde han i f. A. indbildet Depts Kone Anne Olsdatter at det var Synd at befatte sig med sin Mand, da hun derved bedrev Hoer, og at hun derfor skulde holde sig fra ham. Hans Kone blev vel lidt forandret i sin Opførsel mod Dept. en kort Tid, men da han havde foreholdt hende det Urigtige i Andklagedes Lære blev hun som før, og har sjeldnere siden søgt hans Samlinger eller rettere hans Underviisning. Forrige Aars Høst sagde Andklagede til Dept. at han troede det var overflødig at Folk gik til Alters saalænge de ikke vare bedre, og at han selv vilde slutte dermed, da Nadværrens Indstiftelse ikke skulde være Anvendelig længere end fra Skjærtorsdag til Pintsedag det Aar Christus blev korsfæstet. Ved same Leilighed som han hørte sidstanførte, hørte han ogsaa Andklagede yttre at han og saa troede, at man ei behøvede at benytte sig af Daaben, uden at angive nogen Grund eller noget Skriftsted derfor.

Fremstoed som 7de Deponent Ole Olsen Tomtene 48 Aar gl., blev formanet til Sandheds Udsigende og derefter forklarede: at han, især i f. A. søgte enkelte Gange i Andklagedes saakaldte gudelige Samlinger, men siden den Tid Deponenten hørte den same Yttring om Brugen af Alterens Sacramente som forrige Dept. har forklaret, har han sjeldenere søgt Andklagede. Saa har han og hørt at Andklagede formante, at der var Hoer Egtefolk bedrev ved at have Omgang med hinanden, og at Meningen derved skulde være at de maatte holde sig fra hverandre.

Fremstod som 8de Deponent Engebret Hovelsen Langødegaarden, der sagde sig 54 Aar gl., blev formanet til at tale Sandhed, og derefter forklarede: at ha flere Gange har været i gudelige Forsamlinger paa forskjellige Gaarde her i Bygden, og hørt at Andklagede Ole Sørflaten har holdt Taler om at Folk maatte omvende sig, og at han selv var gjenfødt, samt at de sjelde forlade det Værdslige og kun bede og tænke paa Gud. Han har forøvrigt ingen videre Kundskab om hans Forhold, da han ikke har hørt Andet af Andklagede selv end at Folk vilde blive fordømte, dersom de ikke troede paa hvad han lærte dem; derimod antog Deponenten, at hans Hustru Ingrie Olsdatter kunne give nogen nærmere Oplysning angl. Andklagedes Forhold, da hun en Tid var hans Tilhænger. Forøvrigt var han enig med de forige Deponenter med Hensyn til Andklagedes slette Vandel, og at han skal have stiftet Uenighed mellem flere Egtefolk i Bygden.

Fremstoed som 9de Deponentinde Barbroe Olsdatter Sørflaten – gl. 31 Aar og Andklagedes Kone – der blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede: at hendes Mand omtrent 2 Aar har reist om i Bygden og holdt gudelige Samlinger; og saavidt hun har skjønned har hans Lære været overeensstemmende med

hendes Overbeviisning. Hvad Klagen indeholder angl. Hoer, da har hun hidtil intet i saa Henseende havt at udsætte paa sin Mand, og videre vidste hun ei at forklare.

Fremstoed som 10de Deponent Ole Andersen Tronhuus, der sagde sig gl. 57 Aar gl. – og blev formanet til at sige Sandhed, samt derefter forklarede: at han vel har været paa Samlinger, hvor Ole Sørflaten har været tilstæde som Formand, men han har ikke just erfaret at hans Lære har været stridende imod hans Religions-Begreber. Videre vidste han ikke herom; derimod er hans Datter Aaste Olsd' i høi Grad frugtsomelig og hendes Nedkomst vil skee omtrent i Juni Manaed, og som skal, saavidt Deponenten har erfaret, være med Andklagede Ole Sørflaten, og har desuden hørt at flere saavel Koner som Piger skal foruden hans Datter være besvangret af Andklagede. Hans Datter har ellers i den senere Tid ligesom været noget forvirret, og er fremdeles af Ole Sørflatens Tilhængere.

Fremstod som 11te Deponentinde Karie Ellensdatter Tronhuus, gl. 53 Aar og foregaaende Deponents Kone – blev formanet til at sige Sandhed, og forklarede sig overensstemmende med sin Mand 10de Deponent – med Tillæg, at hendes Datter rigtignok har sagt for hende at Ole Sørflaten – Andklagede nemlig – var Barnefader, men tillige at hun ikke ansaaer det for nogen Synd, da det var med en Guds Mand hun var frugtsommelig.

Fremstoed som 12te Deponentinde Ragnild Syversdatter Røang, 27 Aar gl., formanedes til at sige Sandhed, og derefter forklarede: at hun af og til har været paa Ole Sørflatens gudelige Forsamlinger, men af hans Lære er hun hverken bleven bedre eller verre; Dog har han, efter hendes Formening paa saadanne Samlinger just ikke lært noget der var stridende mod Skriften; men at han forøvrigt er en Plet Person antager hun med Vished, da han engang traf Dept. paa Gaarden søndre Bøhle allene paa et Loft, hvor han efter først at have talt om Kjærlighed til Gud og Næsten og at hun skulde bede til Gud og altid i Bønnen tænke paa Andklagede Ole Sørflaten, saafremt hendes Bøn skulde blive hørt – forsøgte han paa ved Formaninger og religiøse Sætninger, at forføre Deponent. at lade ham faae sin Ville med sig, at hun ikke herefter maatte tænke paa sin egentlige Kjæreste – da det var Horekjærlighed hun havde fattet for denne – men allene paa Andklagede. Hun hørteellers engang før Tiltalte yttre til Deponent og Konen Ingrie Andersdatter Bøhle, at om han skulde begjære at faae sin Villie med en af dem og han ikke da havde Gud i Huekomelse – saa bedrev han Hoer.

Fremstod som 13de Dept. Ingrie Andersdatter Bøhle, 26 Aar gl., der blev formanet til at sige Sandhed – og derefter forklarede sig med Hensyn til hans Religionslære overensstemmende med forrige Dept. Andklagede har ellers foreholdt hende, at Kjærligheden mellem Mand og Kone var det same som Hoer og at naar Dept. ville tilbede ham, vilde han gaae i Forbøn for hende hos Gud, og at Bønnen ikke vilde gavne hende saafremt hun ikke tænkte paa Andklagede – samt at hun vilde, saafremt hun nu skulde døe – komme i Helvede – formedelst at hun endnu ikke var komet i Aandsforeening med ham. Hun tillagde ellers, at hun havde hørt den af 12te Dept. berørte Yttring angl. om at faae sin Villie med en af dem. Videre vidste hun ikke, uden at hun har hørt at Andklagede har sagt, at de som ikke ville troe paa ham, ville blive fordømte.

Fremstod som 14de Dept. Barbroe Olsdatter Stavedalen gl. 20 Aar – formanedes til at sige Sandhed – og forklarede, at hun især i f. A. var paa Forsamlinger hvor Ole Sørflaten holdt smaae Taler, men saavidt Dept.

forstod, vare disse ikke i Strid med Skriften, men siden Nytaar har Dept. lidet talt med ham, paa Grund af at hun erfarede at hans Lære gik ud paa urene Hensigter, da Dept. 2 a 3 Gange har erfaret saadant. Han forsøgte saaledes paa det Loft paa søndre Bøhle at forføre Dept. til at lægge sig i Sæng hos ham og at hun derved skulle erfare hvor stor Kraft Andklagede havde og at Kjærlighed til ham og Gud vare nær forenede, dog at Kjærlighed til Gud var den største; og da Dept. lagde sig ned paa Sængkanten hos ham greb han hende strax om Halsen og vilde kysse hende; hvorfor hun sagde til ham, at her kommer Folk, hvorpaa han slap hende – hun gik strax ned fra ham. Desuden havde han før ladet falde flere Ytringer i sidstomhandlede Henseende. Dept. hørte ellers af en Sedsel Syversd^r Bøhle, der er af Andklagedes første Tilhængere, fortælle, at det var en almindelig Skik at Andklagede Ole Sørflaten søgte Sæng, saavel med gifte som ugifte Fruentimer der vare af hans Tilhængere og at han engang havde lagt først hos hendes Madmoder Karie Jørgensd^r Bøhle og derefter hos Sedsel Syversd^r Bøhle same Nat og i same Stue, og at dette var skeet flere Gange, saavel med sidstnævnte som flere.

Andklagede fremstoed og blev forelæst de afhørte Deponenteres Forklaringer, i hvilken Anledning han bemærkede, at om han nogensinde har talt om Alterens Sacramente, saa var det paa den Grund at han troede at Nydelsen af dette vilde gavne lidet de Ubodfærdige og Uomvendte, og hvad Daaben angaaer, da kan Andklagede ikke med Bestemthed erindre om han har yttret sig derom, men om saa er har han aldrig talt derom uden i en god Hensigt, og at Daaben vilde gavne lidet naar Forældrene ellers ikke opdrog sine Børn vel i den Christelige Børnelærdom. Han benægtede ellers især 14de Depts Forklaring som rigtig.

14de Dept. fremkaldtes og vedblev sin Forklaring som rigtig.

Fremstoed som 15de Deponent Tron Olsen Skindrud gl. 50 Aar, formanedes til at sige Sandhed – og fremlagde sit skriftlige Vidnesbyrd af Dags Dato – hvortil han sig henholdt. Han fremlagde endvidere en Skrivelse til ham fra Andklagede af 23de Novb^r f. A., begge acteres. # Videre vidste han ikke til Sagens Oplysning.

Fremstoed som 15de Deponent Syver Halsteensen Qual – gl. 32 Aar – formanedes til at sige Sandhed og forklarede sig eenstemig med forige Dept., forsaavidt det findes anført i 1ste, 2^{den} og 3de Post i hans fremlagte Skrivelse af Dags Dato. Forøvrigt har Rygtet fortalt ham, at Andklagede skal have haft saavel med gifte som ugifte Fruentimer at bestille den senere Tid, og at han desuden skal have engang imellem været beruset og i forige Aars Høst været i Klamerie med Christian Christiansen Øyhuus. Videre vidste Deponenten ikke at forklare. Fremstod igjen 15de Dept. og forklarede videre, at Andklagede i Høsten 1841, i Kirken paa Bang medens Confirmation holdtes, viskede til Dept. og sagde: «at den Forretning Præsten holdt da ikke var bedre end om man tog en Spillemand i Kirken og lod ham spille og Konfir-manterne dandse».

Fremstoed som 17de Deponent Halvor Syversen Ødegaarden gl. 47 Aar. Formand i øvre Reenlie – der forklarede: at han ikke har været tilstæde paa mere end een Samling, hvor han hørte lidet eller intet af Ole Sørflaten; derimod hørte han engang senere Andklagede sagde til Nub Rustebakken at forinden denne kunde blive ret omvendt maatte der først opgaae fra Hjertet en Svovlrøg igjennem Mund og Næse, men naar en saadan Omvendelse var skeet, da kunde han vente at blive salig om han end havde dræbt nok saa mange Mennesker, samt at der paa 80 Aar ikke var bleven salig mere end 2 Mennesker af de her bortdøde.

Endvidere sagde Andklagede til Deponenten ved en anden Leilighed at alle de som ikke vilde troe og efterfølge hvad han havde hørt og seet, skulle paa Domens Dag staae beskjæmede og sorte med Bludsel paa den vænstre Side medens Andklagede og Helge Hagene skulde staae blanke paa den høire Side.

Fremstoed som 18de Deponentinde Ragnild Hermandsdatter Qval – gl. 30 Aar – formanedes til Sandheds Udsigende – og derefter forklarede, at hun har havt flere Samtaler med Ole Sørflaten angl. Religionen, og har denne saavel muntlig som skriftlig formanet hende til Omvendelse og Guds frygt, dog foredrog han for Dept. for omtrent 1 ½ Aar siden at der stod i Mosebog at den som ligger hos en anden Mands Hustrue skulde stenes, men at det herefter skulde blive annerledes eller uvandtere, men at hun endda ikke var komen saa langt at han kunde tale med hende herom, dog maatte hun ikke fortælle dette til Nogen. Senere sagde han, at han havde fra det første følt saadan Kjærlighed til hende, at han havde havt Lyst til at kome ind paa hendes Mund.

Fremstod som 19de Deponent Medhjælper Hermann Hermannsen Bøen den yngre – gl. 35 Aar – der blev formanet til at sige Sandhed, og derefter forklarede, efterat hans indgivne Klage til Formandskabet var oplæst, den han vedkjendte sig, at Andklagede yttrede for ham og Sigrie Olsd^r Sørflaten at der var ikke mere end 2 Menesker af de her paa Mands Minde bortdøde som vare blevne salige, og at han havde seet i Helvede mange kloge Mænd der sadde og læste i Johan Arntz og andre gudelige Bøger. Videre vifste han ikke uden af Rygte.

Fremstod som 20de Deponentinde Sigrie Olsdatter Sørflaten, gl. 38 Aar, der formanedes til Sandheds Udsigende og forklarede sig i Ord og Mening overeenstemende med foregaaende 19de Deponent – dog med Tillæg at hun i Begyndelsen troede meget paa ham, og havde han saaledes forvirret hende en Tid at hun næsten havde gaaet fra Forstanden, hvilket hun meget frygter for havde skeet saafremt hendes Mand ikke havde standset hende eller afholdt hende fra at kome i Samling eller Samtale med Ole Sørflaten, og havde denne indpræntet hende at forinden hun kunde kome til nogen Omvendelse maatte han see med Afskye saavel paa sin Mand som sine Børn, og at den Kjærlighed hun fattede til ham var reen, og ikke Hoerkjærlighed. Disse Udtryk brugte han og vidste intet videre at forklare, uden at han sagde, at hun altid skulde erindre ligesaavel ham som Gud naar hun bad, dog Gud over alle Ting.

Fremstod som 21de Deponent Syver Christophersen Fekjene, gl. 61 Aar, som efterat være formanet til Sandheds Udsigende, forklarede: at han har aldrig været paa Sørflatens Samlinger, derimod har Andklagede ofte været i hans Huus og foreholdt ham og hans Hustrue, at naar de ikke vilde leve som han har foreholdt dem og være af hans Tilhængere, ville de blive evig fordømte, hvilket han dog ikke har sagt direkte til dem, men ved deres Søn, Christopher Syversen. Andklagede har ellers bragt ham og Hustrue den Sorg at forlede deres eneste Søn til at gaae over paa has Partie og denne har siden den Tid ikke foretaget sig Andet end at læse og bede – samt gjøre Reiser frem og tilbage mellem sit Hjem og Sørflaten. Deponentens Søn, der før var en duelig Haandværksmand og den der egentlig ernærede baade sig og sine Forældre, har nu ikke paa 1 ½ Aar villet foretage sig det ringeste Arbeide, men deels lagt tilsengs og deels i Lahder i Skoven, samt viist sig som han var næved at blive sindsvag. Før han lærte at kjende Ole Sørflaten var han en sædelig Ungdom og gik ofte i Kirken. Nu derimod, har han ikke paa længere Tid besøgt Guds Huus. Videre vidste han ikke at forklare, uden at han fremlagde et Brev til hans Søn af 8de Augl. sidstl. – som acteres.

Fremstod som 22de Deponentinde Siri Tollevsdatter Fekjene – gl. 79 Aar og foregaaende Deponents Kone – forklarede sig i Ord og ening overensstemmende med sin Mand 21de Deponent.

Fremstod som 23de Deponent Medhjælper Niels Harralsen Hestekind, gl. 45 Aar, formanedes til at sige Sandhed, og forklarede, at han ikke kan give nogen Oplysning i denne Sag, da Alt hvad han veed kun er af Rygter.

Fremstod som 24de Deponent Knud Andersen Præstøen, gl. 45 Aar – der forklarede at han kun een Gang har været paa Ole Sørflatens Forsamlinger, men han kunde ikke finde nogen Grund i hvad han der foredrog. Videre vidste han ikke, uden at han har hørt som Rygte, at Andklagede skal have bedrevet Hoer saavel her i Præstegjeldet som udenfor.

Fremstoed som 26de Dept. Ole Gulbrandsen Grøe – 40 Aar gl. – der forklarede, at han ikke kan give anden Oplysning i Sagen end hvad forrige Dept. i sin Skrivelse fra første til 6te Post incl. samt 8de Post findes anført – dog tillagde han endvidere, at Andklagede har fortalt ham, at han havde seet i Helvede mange af de bedste Lærere sidde der og læse i Bøger saa at der har sprudet Ild baade af Mund og Næse paa dem.

Fremstod som 27de Deponent Ole Gulbrandsen Langedraglien gl. 28 Aar – der blev formanet til at sige Sandhed – og forklarede at han har flere Gange været tilstæde ved Ole Sørflatens Forsamlinger og ellers hørt ham tale og har han opfattet hans Lære saaledes som 25de Deponent i sin Skrivelse fra 1ste til 6te Post incl. har anført. Videre til Oplysning vidste han ikke.

Fremstod som 28de Deponent Knud Olsen Sørflaten, 34 Aar gl., Broder til Andklagede – formanedes til at sige Sandhed – og forklarede, at han eengang har været paa hans Samling i f. A., men han har aldrig hørt at hans Broder har foredraget noget der har været stridende mod den christelige Religion.

Fremstoed som 29de Dept. Sigrie Olsdr gl. 30 Aar og forrige 28de Deponents Hustrue – der, efterat være formanet til at sige Sandhed – forklarede, at hun intet veed til denne Sags Oplysning, da alt hvad hun veed er af Rygter.

Disse Forklaringer blev derefter oplæst for Andklagede – hvortil han svarede, at der i disse vel fandtes saavel Løgn som Sandhed, men han formeente at Deponenterne selv maatte vide at forsvare hvad de have sagt. Deponenterne vedblev sine Forklaringer som rigtig.

Eragtet: Da Dagen var forløben med det Passerede, saa udsættes nærværende Forhør til Foretagelse igjen her paa Stedet i morgen, Kl. 8 Formiddag, med Paalæg til Andklagede og Deponentere som ei ere afhørte, at møde til bestemt Tid.

O. Klevenberg T. S. Belgum Christopher M. Wold m.p.P.

Næste Dag, nemlig den 10de Mai 1843, continuerede forestaaende Forhør paa Lensmandsgaarden Wold – og betjentes ved samme Administrator og i Overvær af de same Lavrættesmænd som igaar.

Hvorda!

Andklagede var tilstæde fri for Baand og Fængsel.

Derefter fremstod som 30te Deponent Arne Olsen Ellenshougen, gl. 50 Aar – formanedes til at sig Sandhed – og derefter forklarede, at han vel har været paa Andklagedes Samlinger, men har ikke erfaret at hans faae og korte Taler har været til nogen Forargelse; derimod saae han Andklagede istæden for at holde gudelige Taler for det meste gik om i Huuset og betragtede Tilhørerne, samt efter Rygte fortalte dem hvor langt de vare komne i deres Omvendelse. Deponentens Datter Siri Arnesd^r – kun 14 Aar gl. besøgte i forrige A^s Vinter Andklagedes Forklaring paa Bangsjordet, og hende saae Andklagede stridt i Øinene og sagde til hende, at hun var af en stridig Natur, dog ventende han at hun vilde blive bedre. Hvorover blev Barnet saa forskrækket at det kom hjem hylende eller grædende. Det øvrige Deponenten har erfaret veed han kun af Rygte.

Fremstoed, som 31te Deponent Skoleholder Amund Olsen, gl. 29 Aar, opholdende sig paa Bøen – der, efterat være formanet til at sige Sandhed, forklarede at han vel har ofte hørt Ole Sørflaten tale om religiøse Materier, og om just hans Taler ikke har været aldeles efter Skriftens Bud, har han dog for sit Vedkomende ikke fundet dem af nogen farlig Beskaffenhed. Han fortalte ellers Deponenten at naar han fandt forgodt kunde han see baade i Himerige og Helvede, og at han saa mangfoldige Figurer og Dyr paa sidstnævnte Sted. Forøvrigt har han havt Samtale med adskillige af Ole Sørflatens Tilhængere, og har han især erfaret at Fruentimerne vare blevne ligesom forvirrede og urolige i Samvittigheden. Dept. lægger ellers til, at Anklagede sagde engang til ham, at han have vakt Præsten, og at han havde sagt i Anledning af en Confirmatuion, at det var ligesaagodt at have en Spillemand og lod Confirmanterne dandse, som den Forretning der da blev holdt. Videre vidste han ikke, uden af Rygte.

Fremstoed som 32te Deponent Knud Larsen Kirkeberg, som sagde sig 65 Aar gl. – og blev formanet til Sandheds Udsigende – som derefter forklarede, at han henholder sig i alle Dele til de 6 første Pister i det af 25de Deponent fremlagde Brev af 26. Januar d. A., og har han selv erfaret at Anklagedes Lære og Grundsætninger gaar ud paa hvad deri omhandles. Han forklarede ellers, at han i Aar 1841 havde den Ærgrelse og Sorg at hans Hustrue Maria Andersdatter gl. 49 Aar lod sig forlede af Andklagede til at blive af hans Tilhængere – og at hun, efterat have havt Samtale med ham – blev fra den Tid forvirret og en kort Tid efter aldeles sindssvag, hvoraf hun nu er i Forbedring – dog ikke som hun var før. Det same veed han var Tilfældet med en Kone Siri Gulbrandsd^r Gamlemoen eller Nordmoen, og var hendes Tilstand endnu værre. Deponenten antager ellers, at en Helge Erichsen Hagene har havt ligesaa stor Deel i den Aandsforvirring som fornævnte Personer m. Fl. have været bragte i, som andklagede Ole Sørflaten, da hiin Person har fulgt Andklagede om i Bygden og holdt Samlinger og holdt Taler. Videre vidste Dept. ikke at forklare.

Fremstod som 33te Deponent Erik Jacobsen Wold gl. 46 Aar, der – efterat være formanet til at sige Sandhed – forklarede sig i et og Alt aldeles overensstemmende med foregaaende 32te Deponent, og tillade

endvidere at Pige Thora Olsdatter Klosbølle ogsaa næsten har bleven forvirret og slet ikke vilde Arbeide – der skrev sig allene fra Andklagede og Helge Hagenes Lære. I dette Tillæg var ogsaa 32te Deponent eenig.

Fremstod som 34te Deponent Lars Knudsen Kirkeberg gl. 31 Aar – som efter at være formanet til at sige Sandhed – forklarede sig i alle Dele overeensstemmende med 32te og 33te Deponenter – med Tillæg, at han holdt endnu farligere Helge Erichsen Hagene end Ole Sørflaten – med Hensyn til deres Religionslære.

Fremstod som 35te Deponent Peder Olsen Jucham – 42 Aar gl. – Formand i s. O. – formanedes til at sige Sandhed, og forklarede, at han henholder sig til den af Formandskabet indgivne Klage og veed forresten intet i denne Sag at forklare, den dette, at han erfarede, at i Aaret 1841 blev 2de Fruentimmer sindssvage formedelst Anklagedes og Helge Erichsens Lære.

Fremstod som 36te Deponent Erik Olsen Helandshølen gl. 66 Aar, der, efterat være formanet til at sige Sandhed – forklarede, at han ikke veed noget at forklare til denne Sags Oplysning, uden at han har staaet i den Formodning at Andklagede har staaet i et utilladeligt Forhold til hans gifte Datter Olia Erichsdatter – og Flere.

Fremstod som 37te Deponentinde Gjertrud Olsdatter 76 Aar gl. der forklarede sig overeensstemmende med sin Mand, 36te Deponent.

Fremstoed som 38de Deponent Michel Syversen Helandshølen, gl. 53 Aar – formanedes til at sige Sandhed – og forklarede, at han ikke veed noget til Sagens Oplysning at forklare, uden efter Rygter, hvorom før i Sagen er forklaret.

Fremstod som 39te Deponent Ole Olsen Tambuegaarden – 33 Aar gl.. som efterat være formanet til Sandheds Udsigende, forklarede, at han har havt flere Samtaler med Anklagede, der har fortalt ham, at han ha havt forskjellige Syner og Aabenbaringer, og foreholdt Deponenten, at saafremt han ikke gjorde som han have lært ham, kunde han ikke vente nogen Salighed, og at alene det var Andklagede, der var gjenfødt, samt at al anden Lære som blev foredraget af omgaaende Personer var falsk, og at Præstens Lære en Tid heller ikke var rigtig, Dept. tillagde ellers at Andklagede engang fortalte ham, at han nu var saa fuldkomen, at han ikke behøvede længere at gaae i Kirke.

Fremstoed som 40de Deponent Syver Erlandsen Skaven – som sagde sig 55 Aar gl. og efterat være formanet til Sandheds Udsigende – forklarede: at han henholder sig til den af Formandskabet indgivne Klage og vidste med Hensyn til Andklagedes Religionslære ikke noget at forklare til Sagens Oplysning. Heller ikke vidste han noget af hans øvrige Vandel, uden efter Rygte.

Fremstod som 41de Deponent Engebret Michelsen Hoff – gl. 46 Aar – der, efterat være formanet til at sige Sandhed – forklarede, at han ikke kunde erindre Noget til denne Sags Oplysning.

Fremstod som 42de Deponent Ole Olsen nedre Sørflaten d. æ. gl. 45 Aar gl., formanedes til at sige Sandhed og forklarede at han var eenig med sin Hustrue 20de Deponentinde – med Tillæg, at Ole Sørflaten engang foreholdt Deponenten at han skulde holde op at Arbeide og allene tænke paa den aandelige Omvendelse.

Fremstod som 43de Deponent Ole Olsen Skinderud – gl. 25 Aar – formanedes til at sige Sandhed, og forklarede, at han har været paa flere Samlinger og havt flere Samtaler med Anklagede, i hvilke han har fundet Læresætninger og Formaninger, som ikke har stemt overeens med Deponentens Overbeviisning eller Børnelærdom, og har Andklagede blant andet lært Dept. med Flere at Gjenfødselen ene og allene skulle bevirkes hos Mennesket ved legemlig Piinsler eller Smerter, og at den der ikke fulgte denne Sætning ikke kunde vente at blive gjenfødt uden i Helvede, samt at de der vilde omvende sig ikke maatte æde og drikke, og heller ikke arbeide paa nogen Tid. Videre vidste Dept. ikke uden af Rygte om hans slette Vandel.

Fremstod som 44de Deponent Tollef Olsen Bakkene – der sagde sig 25 Aar gl. – og forklarede sig i Ord og Mening overeensstemende med foregaaende 43. Deponent, og at Anklagede har fortalt at han har havt Syner og Aabenbaringer.

Fremstod som 45de Deponentinde Sedsel Syversdatter Bøhle, gl. 20 Aar- der blev formanet til at sige Sandhed og forklarede, at hun opholder sig hos Ole Helgesen søndre Bøhle og at han fra den Tid Andklagede begyndte at holde gudelige Samlinger ofte har været tilstæde ved disse, og jevnlig talt med ham ved andre Leiligheder, samt er fremdeles af hans Tilhængere, da hun altid har fundet hans Lære at være overeensstemende med den hellige Skrift. Hun har ellers hørt af Anklagede, at naar ikke Kjærligheden til Gud var over alle Ting, saa var den Kjærlighed som Egtefolk havde til hinanden ureen, dog med Hensyn til hans slette Vandel eller Iøstgigtige Leveet veed hun ingen Beskeed, og har han aldrig i saa Henseende fristet Dept. Dept. blev derefter forelæst 14de Dept^s Forklaring, hvilken hun benægtede som rigtig, forsaavidt hende angik. Hun har ellers været flere Gange inde hos Andklagede, deels medens han har lagt paa Sængen, og deels efterat han var opstaaen og tracteret ham med Brændeviin. Hun har ellers hørt af ham, at han flere Gange har sagt at det var urigtig at anname Alterens Sacramente for de som ikke vare værdige dertil. Videre til Oplysning vidste Deponentinden ikke at forklare.

Fremstod som 46de Deponentinde Konen Anne Amundsdatter Bøhle gl. 35 Aar, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede: at hun med Hensyn til Andklagedes Religionslære er enig med forrige Dept., og med Hensyn til hans øvrige Vandel, da har hun kun dette af Rygte; dog kan hun ikke sige sig frie for at Andklagede har forsøgt at faae sin Villie med hende. Nogen mere tilstrækkelig eller sammenhængende Forklaring var det ikke mueligt at erholde af de 2de sidstafhørte Deponentinder.

Andklagede Ole Olsen Sørflaten fremstoed derefter og blev forelæst de i dag afhørte Deponenters Forklaringer, i hvilken Anledning han bemærkede, at Vidnerne selv faae forsvare deres afgivne Forklaringer naar de skulle bekræfte disse med Eed, dog benægtede han nogensinde at have bedrevet Hoer, in specie sidste Deponentindes Forklaring i saa Henseende.

Deponenterne vedbleve sine foregaaende Forklaringer, som rigtige.

Flere Deponentere vare ikke at afhøre. Præstegjeldets Ordfører, Chr. Jucham, var tilstæde og yttreede paa Formandskabets og Præstegjeldets Vegne at han formeente at det var saavel Formandskabets som de fleste af Menighedens Ønske, at Anklagede maatte blive arresteret, da han troede at den Forvirring og Oprør som Anklagede havde bragt ind blandt Folk her i Bygden, snarere ville standses, og i det mindste ikke forværres, hvilket han meget befrygtede ville skee, dersom han fremdeles ville vedblive at reise om – som før. Dog maatte han overlade dette til Øvrigheden, og forbeholdt han senere, dersom Sag bliver

anlagt, at lade afhøre flere Vidner, der kunne give nærmere Oplysning med Hensyn til Anklagedes Forhold. Han ansaa det saaledes ikke for nogen Nødvendighed at udsætte nærværende Forhør, for at indhente de endnu manglende Oplysninger.

Eragtet: Nærværende Forhør sluttes hermed, og dristede Administrator sig ei til at indvilge i den forlangte Arrest, hvorimod antoges, at Overørigheden ville føie Foranstaltning dertil, saafremt denne ansaae same lovmedholdig.

O. Klevenberg T. S. Belgum Chr. Wold

Valdres sorenskriverembete, ekstraretsprotokoll nr. 7 (1838-1845), fol. 224^b - 226^a

Aar 1843 den 1ste Juli blev en Extraret sat paa Gaarden Wold til Behandling af Justitsagen mod Ole Olsen Sørfladten for Forbrydelser med Hensyn til Religion eller Sædelighed. Retten blev administreret i Sorenskriver Sjøegaards Forfald af hans eedsvorne Fuldmægtig Ole Klevenberg, samt betjent med tvende Laugrettesmænd Anders Andersen Smedsrud og Christopher Mathiassen Wold.

Hvorda:

For Referenten Foged Meinich mødte hans Fuldmægtig, G. Hansen, som fremlagde

1. Den i Sagen udtagne Stevning i berammet og forkyndt Stand,
2. Forhør optaget den 9de og 10de Mai d. A. forsynet med Amtets paategnede Ordre af 24de s. M. til nærværende Sags Anlæg; og
3. Qvæstioner til Vidnerne af Dags Dato.

Comparenten begjærede derefter Tiltalte forholdt sin Forklaring under Forhøret, ligesom og Vidnerne bedes præparerede til Eeds Aflæggelse, og forsaavidt de have afgivet Depositioner under Forhøret, disse forelæste og examinerede efter Sagens Anledning. ##

Ole Olsen Sørfladten mødte for Rættens fri for Baand og Fængsel. Efter at være forelæst sin under Forhøret afgivne Forklaring fremlagde han en Skrivelse af 28de Juni sidstleden, hvortil han sig henholdt og havde ingen nærmere Forklaring at afgive. Han fremlagde dernæst en Skrivelse uden Dato, hvori han af Skriften vil finde at man ikke maae aflægge Eed.

Som 1ste Vidne var tilstæde Sognepræst Østvold, der efter at være forelæst sin forhen afgivne Forklaring vedblev samme uden Tillæg eller Forandring.

Som 2^{det} Vidne fremstod Christopher Hansen Jukam, der efter at være forelæst sin før afgivne Forklaring svarede til 1ste Qvæstion Jae, til 2^{den} Nej.

Som 3^{die} Vidne fremstod Ole Hansen Bang og blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring, den han vedblev som rigtig, og vidste forøvrigt Intet til videre Oplysning i denne Sag.

Som 4de Vidne fremstod Knud Knudsen Bagnsjordet, der blev forelæst sin afgivne Forklaring, den han vedblev som rigtig i alle Dele og forklarede han havde selv erfaret at Forvirringen og Ondskaben formedelst Ole Sørfladtens Religiøse Svermerie var meget tiltaget her i Bygden, siden Forhøret blev optaget over Anklagede; saa har han hørt, at Tiltalte har lært Folk at det var stridende imod Guds Ord at aflægge Eed, og som oplyste, at han skal have inpræntet en Deel af Vidnerne saadant, hvilke alle skulle være af hans Tilhængere.

Som 5te Vidne fremstod Syver Tronsden Bøen, der blev forelæst sin afgivne Forklaring, den han vedblev med Undtagelse af, at han ikke har hørt Anklagede tale om, at være igjennødt. Til 2^{den} Qvæstion Nei;

Som 6te Vidne fremstod Ole Mikkelsen Langødegaarden, der blev forelæst sin Forklaring, i hvilken han kun havde den Forandring at gjøre, at han nu troede at hans Kones Forhold med ham maaskee for en Deel var forarsaget ved Sygdom. Forøvrigt tillagde han at Anklagede havde yttret for ham, at Daaben ikke havde den Virkning, den skulde have, fordi at en anden svarede for Barnet. Han havde ellers hørt af hans

Tjenestepige Marit Monsdatter at Anklagede skal have sagt til hende, og Flere, at Ingen maatte sværge. Saa har Vidnet hørt Anklagede sige til sin Kone, at han gjerne skulde komme ind i hendes Hjærte, hvortil Konen[?] svarede dette var vel ikke muligt; jo sagde Anklagede: med Sko og Tøi. Vidnet foreholdt ellers Anklagede det Urigtige i, at avle Børn udenfor Ægteskab, hvortil han svarede at Guds Børn gjør ikke Synd: thi hans Sed bliver i ham, han kan ikke synde; thi han er født af Gud. Videre til Sagens Oplysning ved Vidnet ikke.

Som 7de Vidne fremstod Ole Olsen Tomtene, der blev forelæst sin før afgivne Forklaring, og svarede til 1ste Qvæstion Ja; med Tillæg at Ægtefolkene skulde holde sig fra hverandre indtil de bleve omvendte. Til 2^{den} Qvæstion Nei.

Som 8de Vidne fremstod Ingebret Hovelsen Lagødegaarden, der blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring og svarede til 1ste Qvæstion ja! til 2^{den} Nei; uden at han af Rygte har hørt, at Tiltaltes løbsagtige Vandel skal især i den senere Tid have tiltaget til stor Forargelse for Meningheden og at hele Flokker af Koner og Piger, skal have løbet til ham paa hans Bopæl Sørfladten.

Som 9de Vidne fremstod Anklagedes Kone Barbro Olsdatter Sørfladten, der blev forelæst sin afgivne Forklaring, den hun vedblev, som rigtig, og vidste Intet videre til Sagens Oplysning, uden at hun har hørt sin Mand tale om, at det ikke var rigtigt at aflægge Eed.

Som 10de Vidne fremstod Ole Andersen Thronhuus, der blev forelæst sin afgivne Forklaring og svarede til 1ste Qvæstion Ja, til 2^{den} Qvæstion Nei;

Som 11te Vidne fremstod Karen Ellensdatter Thronhuus, der blev forelæst sin afgivne Forklaring, den hun vedblev som rigtig med Tillæg: at Anklagede tilstod for hende, at det var han, som var Fader til det Barn, som hendes Datter var frugtsommelig med. Hun forklarede nu, at hendes Datter gaae høist frugtsommelig, og at hun herfor i dag ei kan afgive Møde. Samme Tillæg med Hensyn til Datterens Udeblivelse gjorde forrige Vidne.

Atter fremstod 4de Vidne Knud Knudsen Bagnsjordet, der endviidere forklarede, at han nu i Mai Maaned d. Aar spurgte Anklagede om han ikke følte i sit Hjerte, at han havde syndet imod Guds Bud; hvortil denne svarede: «Nei det havde han ikke, og er jeg nu mange Gange bedre i det Gode, end jeg har været». Denne Erklæring hørte ogsaa Syver Bøen. Sidst nævnte Person fremstod atter, men erindrede ikke denne Yttring.

Som 12te Vidne fremstod Ragnild Syversdatter Røang, der blev forelæst sin før afgivne Forklaring, den hun vedkjendte sig som rigtig, og svarede til 2^{den} Qvæstion: at saavel hun, som Flere, af og til trakteredes Anklagede med Brændeviin, det han nød med Begjærlighed, og drak han flere Drammer om Formiddagen, og saae hun ham i dette Aars Vinter, saa beruuset, at han ikke var istand til at reide Hjem, men blev liggende paa Gaarden Søndre Bøle. Samme Gang trakteredes Vidnet og et andet hertil indstevnet Vidne Angjeldende med fire[?] Dramme. Saa hørte Vidnet forrige Vinter paa Gaarden Søndre Bøle at Anklagede erklærede at han kunde see saa klart ind i de Forsamledes Hjerter, som om han skulde see igjennem en Boutellie, og sagde han samme Gang til Niels Eriksen Solsaa, at han saae Satan i Hjertet paa ham med fuld Krone, og at dersom han ikke omvendte sig, saaledes som han nu havde lært, vilde han gjenfaades i Helvede. Anklagede yttrede senere til Vidnet, da han var kommen til Kundskab om, at han havde fortalt

om hans Fremgang og Fristelse mod hende, at han maatte passe sin Mund, da hun ellers vilde faades, der hun nødig vilde faades og denne Yttring sagde han hende med Trudsel.

Som 13de Vidne fremstod Konen Ingrid Andersdatter Bøle, der blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring og svarede til 1ste Qvæstion Ja! Til 2^{den} Nei, uden at Anklagede en Gang ude paa Gaarden Bøle i Mørke lagde sin Haand paa hendes Bryst og spurgte om den gamle lerdøm[?] endnu qvak i hende, og i det han veg tilbage, sagde han, at saafremt hun ikke havde Kjerlighed til Anklagede, kunde hun ikke faae Kjerlighed til Gud; Ved hiin Kjerlighed til Anklagede, skal efter hendes Formening forstaaes den aandforvirring, som han har talt om til Flere af Vidnerne og iser Fruentimmer. Vidnet har ellers hørt af hans Tilhengere, at ingen skulde tvinge dem til at aflægge Eed; og dette skulde Ole Sørfladen have lært dem.

Som 14de Vidne fremstod Pigen Barbro Olsdatter Stavadalen, der blev forelæst sin før afgivne Forklaring og svarede til 1ste Qvæstion: Ja! til 2^{den}: Vidnet var en Gang paa Gaarden Sørfladten i en Forsamling hvor Tiltalte anmodede hende om at blive der Natten over, hvilket ikke skeede, og da hun strax derefter faldt i en stærk Sygdom og laag... hun traf Ole Sørfladen, sagde han til hende, var hun tilover hos ham om Natten, havde hun undgaaet Sygdommen. En anden Gang sagde han til Vidnet, at han fandt hende saa sløv for hans Love og at han vilde befri hende i alle Dage for Satan, dersom hun vilde stride selv, eller gjøre som han vilde. Dette Middel brugte han ogsaa i Hedalen, og saa vidt hun kunde skjønne, med Piger, dog maatte hun ikke fortælle denne Samtale til Nogen. Endelig tillagde Vidnet, at Ole Sørfladten i sidste Vinder havde sagt til hende, at hun skulde prøve paa at faa Kjerlighed til ham, og da skulde hun faae Kjerlighed til Gud. Denne Love foredrog han under fire Øine. Ligesaa hørte Vidnet ved en anden Leilighed Anklagede oftere, at naar han nu denne Gang har gaaet til Alters, vilde han ikke gaa oftere, da det ikke kunde tjene ham, naar han ikke havde en aandelig Præst.

Som 15de Vidne fremstod Thron Olsen Skinrud, der blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring, den han vedblev som rigtig i alle Dele og vidste intet videre til Sagens Oplysning.

Som 16de Vidne fremstod Syver Halsteensen Qual, der ligeledes erkjendte sin forhen afgivne Forklaring som rigtig og vidste Intet videre til denne Sags Oplysning.

Som 17de Vidne fremstod Halvor Syversen Ødegaarden, der blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring, den han vedtog som rigtig i alle Dele med Tilæg, at hans Tilhængere ere u....gere for hans Love nu end før; og at Tilløbet især af Piger og Koner har været hyppigere siden Forhøret er bleven afholdt, hvilket har vakt almindelig Forargelse i Bygden.

Som 18de Vidne fremstod Ragnild Hermansdatter Qual, der blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring, den hun vedtog med den Forandring, at hun ikke maatte fortælle Samtalen til sin Mand Syver Qual. Til 2^{den} Qvæstion han sagde engang til Vidnet, efter at de havde været i en Samling paa Gaarden Brænd, at han havde fornegtet Vidnets Tanker medens han var paa Forsamlingen, og sagde at han havde vaaget sig op under hendes Sjæl med sin Stør; hvilket var Aarsag til at Vidnet var bleven syg under Samlingen. Vidnet fremlagde derefter tvende Skrivelser til hende fra Anklagede. #

Som 19de Vidne fremstod Herman Hermansen Bøen, der blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring og svarede til 1ste Qvæstion Ja og til 2^{den} Nei.

Som 20de Vidne fremstod Sigrī Olsdatter Sørfladten, der blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring, den hun vedkjendte sig som rigtig, dog med den Forandring, at hun ved[?] Ole Sørfladten Love ikke havde staaet i Fare for at gaae fra Forstanden. Videre til Sagens Oplysning vidste Vidnet ikke.

Som 21de Vidne fremstod Syver Christophersen Fikjene, der blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring, den han vedblev som rigtig i alle Dele, og vidste Intet videre til Sagens Oplysning.

Som 22de Vidne fremstod Sigrī Tollefsdatter Fikjene der var fremdeles enig med sin Mand forrige Vidne, og vidste intet videre til denne Sags Oplysning.

Som 23de Vidne fremstod Niels Haraldsen Hesteski..d der vedblev sin forhen afgivne Forklaring, som rigtig og vidste Intet videre.

Som 24de Vidne fremstod Knud Andersen Præstøen Formand, der blev forelæst sin for afgivne Forklaring, den han vedkjendte sig som rigtig og svarede til 2^{den} Qvæstion, han har hørt fortælle at Anklagede skal have været paa Lands Præstegjeld for at undervise Folk i sin Love og skal en Pige fra Nordsinne, ved Navn Marit Hansdatter Bjørnslien være gaaet fra Forstanden, som Følge af hans Love, da han havde sagt hende at han ikke kunde have Haab om at arve Gudsrige. Vidnet har forøvrigt opfattet Sørfladtens Love som Gudsbespottelse og hans Vandel i høi Grad som en Forargelse af Menigheden.

Som 25de Vidne (og 26de Deponent) fremstod Ole Gudbrandsen Grøv, der blev forelæst den i Acten indtagne Besvarelse, den han vedblev som rigtig efter sin før afgivne Forklaring. Videre vidste Vidnet ikke til Sagens Oplysning.

Som 26de Vidne (27. Deponent) fremstod Ole Gudbrandsen Langedragslien, der blev forelæst sin afgivne Forklaring og den deri nævnte Skrivelse, hvilken han vedblev i alle Dele som rigtig. Han fremlagde dernest en Seddel uden Dato der nærmere vilde forklare, Ole Sørfladens Love med mere, og har Vidnet selv hørt af ham at Foreldre ikke skulde undervise sine Børn eller Ægtefolk elske hverandre foruden de vare omvendte. Selv forbeholdt Anklagede sig Underviisningen, da ingen Andre end ham var omvendt. Skrivelsen er saalydende. ## Vidnet fremlagde endvidere en Skrivelse fra Ole Sørflaten af 25de August forrige. Forøvrigt ansaae Vidnet Ole Sørfladtens Love som Gudsbespottelig. Videre vidste han ikke.

Som 27de Vidne (afhørt som 29de Deponentinde) fremstod Sigrī Olsdatter Sørfladen der blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring, den hun vedblev som rigtig.

28de Vidne (30. Deponent) Arne Olsen Erlandshaugen, der blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring, den han vedblev som rigtig.

29de Deponent (31. Deponent) Skoleholder Amund Olsen, der blev forelæst sin afgivne Forklaring, den han vedblev som rigtig, og vidste intet videre til Sagens Oplysning.

30de Vidne (og 32. Deponent) Knud Larsen Kjerkeberg, der efter at være forelæst sin før afgivne Forklaring og den deri nævnte Skrivelse hvorudi til 1ste Qvæstion Ja, til 2^{den} Nei.

31de Vidne (33. Deponent) Erik Jacobsen Wold, der blev forelæst sin før afgivne Forklaring, den han vedblev, som rigtig og vidste Intet videre til Sagens Oplysning.

Fremstod 32te Vidne (34de Deponent) Lars Knudsen Kirkehaug, der blev forelæst sin før afgivne Forklaring og svarede til 1ste Qv. Ja, til 2^{den} Qv. Nei.

Fremstod 33de Vidne (35te Dpt.) Peder Olsen Jucham, som efterat være forelæst sin før afgivne Forklaring, svarede til 1ste Qv. Ja, til 2^{den} Qv. Nei. Vidste intet videre til Oplysning.

Fremstod som 34te Vidne (36te Deponent) Erik Olsen Hølandshøhlen, der efterat være forelæst sin før afgivne Forklaring, svarede til 1ste Qv. Ja. Til 2^{den} Qv. Nei.

Som 35de Vidne (37de Dept.) fremstod Gjertrud Olsdatter Helandshøhlen, blev forelæst sin afgivne Forklaring under Forhøret, vedtog samme som rigtig og svarede forøvrigt til 2^{den} Qv. Nei.

Fremstod 36te Vidne (38de Dept.) Mikkel Syversen Helandshøhlen, der efter at være forelæst sin foregaaende Forklaring, vedblev, at han ei vidste noget til Oplysning i Sagen.

Fremstod som 37te Vidne (39te Dept.) Ole Olsen Tamburgaarden, der blev forelæst sin foregaaende Forklaring og svarede til 1te Qv. Ja Til 2^{den} Qv. Vidnet har hørt som Rygte, at Anklagede skal have sagt, at Præsten stod paa Prædikestolen og løj; ellers har det bemærket, at Vildfarelsen har især tiltaget siden Forhøret blev optaget og antog han det vilde see farligt ud med en saa stor Deel her i Bygden, saa fremt Anklagede ikke blev standset i sin Fremgang ved Arrest eller paa anden Maade. Vidste intet videre.

Som 38de Vidne (40de Dept.) Syver Erlandsen Skaren, der efterat være forelæst sin før afgivne Forklaring, svarede til 1ste Qv.: Ja. Til 2^{den} Qv.: Nei.

Fremstod 39de Vidne (41de Dept.) Engebret Mikkelsen Hoff, der blev forelæst sin før afgivne Forklaring, den han vedblev som rigtig uden at have noget at tilføie.

Som 40de Vidne (42. Dept.) Ole Olsen nedre Sørflaten d. Æ., der efterat være forelæst sin før afgivne Forklaring, svarede til 1ste Qv.: Ja, dog har han ikke selv hørt af Ole Sørflaten, at skulde tænke paa Ole Sørflaten naar man bad til Gud. Til 2^{den} Qv.: Nei, ikke uden han sagde til ham, at han ikke maatte læse meget. Vidste intet videre.

Fremstod som 41de Vidne (43de Dept.) Ole Olsen Skinderud, der efterat være forelæst sin før afgivne Forklaring, svarede til 1ste Qv.: Ja. Til 2^{den} Qv.: Nei, uden at Anklagede har fortalt ham, at han har havt mange Syner og Aabenbaringer.

Som 42de Vidne (44de Dept.) fremstod Ellef Olsen Bakkene, der efter at være forelæst sin før afgivne Forklaring svarede til 1ste Qv.: Ja, Til 2^{den} Qv.: Nei.

Fremstod som 43de Vidne (45de Dept.) Sidsel Syversdatter Bøhle, blev forelæst sin under Forhøret afgivne Forklaring og svarede til 1ste Qv.: Ja. Til 2^{den} Qv.: Hun har hørt Anklagede sige, at man altid skulde bede til Gud, men om Anklagede engang imellem kom ind under Bønnen, vilde det ikke skade. Hun var ellers af den Formening, at det ikke stemte overeens med Skriften at sværge og at hun saaledes ikke vilde aflægge

Eed i nærværende Sag, da dette skeede mod hendes Samvittighed. Dette har Ole Sørflaten og hans Tilhængere flere Gange talt om; men saafremt at det stod i Skriften eller i Christi Lære, vilde de gjøre saadant. Nogen anden eller rigtigere Forklaring var det ikke muligt at faae af dette Vidne.

Referentens Fuldmægtig erfarede at iagttage det Fornødne med sidstafhørte Vidne i Anledning hendes afgivne Erklæring om ei at ville bekræfte Sandheden deraf med Eed.

Derefter fremstod 44de Vidne (46de Dept.) Anne A. Bøhle, der blev forelæst sin før afgivne Forklaring, og svarede til 1ste Qv.: Ja, dog med Undtagelse af, at Vidnet ikke med Sandhed kan sige, at Anklagede har forsøgt at faae sin Villie med hende. Til 2^{den} Qv.: Vidnet har vel hørt Anklagede tale om Aandsforening, men paa hvilken Maade eller i hvilken Henseende kunde hun nu ikke erindre. Hun erklærede ellers at hun var en ivrig Tilhænger af Ole Sørflaten, og at hun havde fundet hans Lære aldeles at komme overeens med hendes Hjertets Overbevisning. Videre til Oplysning var det ikke muligt, uagtet en lang Examination, af faae ud af dette Vidne.

Fremstod 45de Vidne Aslak Olsen Bøhle, 42 Aar gl. og Gaardmand paa Bøhle, Mand til forrige Vidne, ble formanet til Sandheds Udsigende og forklarede, at han har tit og ofte, været paa Anklagedes Samlinger, men han har, saavidt han kunde skjønne aldrig hørt noget der var i Strid med skriftens Bud. Anklagede har ellers ofte talt til Vidnet og flere angaaende Aandsforening og Omvendelse, og hvad Aandsforening angaaer, har han opfattet samme[?] saaledes, at Menneskene skulde bede for og med hverandre. Videre vidste han ikke han ikke til Sagens Oplysning; men han har hørt Anklagede sige, at Vidnerne kunde gjøre som de ville enten at aflægge Vidnesbyrd derpaa eller ikke, og at de maatte vidne hvad Sandhed var, - samt at de ikke maatte gruble eller tænke derpaa. Med Hensyn til Tiltaltes Usædelige Levnet, da vidste han intet at forklare uden af Rygte, og om Rygtet var sandt, saa vidste han ikke om dette hans Levnet var syndigt eller ikke. Vidste intet videre til Sagens Oplysning.

Referentens Fuldmægtig begjærede de nu afhørte Vidner paa samme Maade eedfæstede forinden flere af de indstevnte Vidner afhøres for at hine fra Retten kunde blive dimitterede; dog først efter at de med Tiltalte ere blevne confronterede. Dog begjærede han efter Omstændighederne Eedfæstelsen for 43de og 44de Vidnes Vedkommende udsat indtil videre paa Grund af den Forbeholdenhed i Forklaringerne som de havde lagt for Dagen, om endog 43de Vidne nu maatte erklære sig villig til at aflægge Eed. Ligeledes maatte han fra eedfæstelsen bede undtaget Tiltaltes Kone.

Nu fremstod 44de Vidne Anne Bøhle, der nægtede at aflægge nogen Eed, da saadant ikke var overeensstemmende med Skriften. Aslak Olsen Bøhle fremstod atter og bad at hans Eedfæstelse maatte udsættes til næste Session for at han da kunde afgive en mere fuldstændig Forklaring.

Referentens Fuldmægtig indvilgede Vidnets Forlangende.

Administrator forelæste Vidnerne Eedens Forklaring, hvorefter samtlige i Dag afhørte Vidner, med Undtagelse af de af Referenten frafaldte eller udsatte, bekræftede deres afgivne Forklaringer med Lovens Eed.

Vidnet Ragnild Syversdtr. gjorde ellers det Tillæg, at hun hørte Anklagede sige til 14de Vidne Barbro Olsdtr., at havde hun gjort hvad hand bad hende om, havde hun ikke blevet syg, samt at han ikke vilde gaae til Alters oftere end een Gang til.

Anklagede blev derefter fremkaldet og foreholdt de afhørtes Vidnesbyrd, hvilke han for størstedelen benægtede og havde intet at tilspørge Vidnerne. De eedfæstede Vidner blev derefter dimitterede.

Som 46de Vidne fremstod derpaa Knud Olsen Sørflaten (ført som 28de Dept.), blev foreslæst sin før afgivne Forklaring, den han vedblev som rigtig, med Tillæg, at han vel har hørt, at hans Broder har sagt, at det var galt med Alterens Saqramente, naar man ikke nyder det redeligen. Mere hørte han ikke uden af Rygte. Med Referentens Tilladelse bekræftede dette Vidne Sandheden af dets afgivne Forklaring med Lovens Eed, hvorefter det blev dimitteret.

Som 47de Vidne fremstod Siri Arnesdatter Dahlen, sagde sig 38 Aar gl., blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede, at hun med Hensyn til Tiltaltes Religionslære, da har hun ikke fundet, at samme har været stridende med Skriften. Derimod har hun meget mod ham for hans usædelige Vandel, da hun selv havde erfaret, at denne er høist farlig og lovstridig. Tiltalte begyndte saaledes med Vidnet, at det var nødvendigt at omvende sig og foredrog for hende Skriftens Ord i mange Strykker, men efterat hun havde blevet af hands Tilhængere, begyndte han lidt efter lidt at tale med hende om Aandsforening og Kjerlighed, paa denne Maade gik han i længere Tid frem saaledes at hun tilsidst blev ligesom forvirret og havde fattet en stærk Kjerlighed til ham, og endelig passede han paa en Gang da hun var alene hjemme, hvor han da efter nogen Samtale med hende forførte Vidnet til at bedrive Utugt med sig. Denne Handling fortrød Vidnet saa snarligen, at hun derved nær havde gaaet fra Forstanden og har heller ikke siden hun kom i Berørelse med Ole Sørflaten havt sin fulde Fornufts Brug førend for en Tid tilbage. Vidnet lagde ellers til Anklagede, efterat han havde forført hende til en saa stor Synd, at saa stor Last havde hun ikke faldt i før i hin Ægtestand og at dette upaatvivlelig var stor Synd. Hertil svarede Anklagede, at der skal du høre, nu tænker du paa Gud igjen; Hvorved hun vilde have forstaaet, at naar hun tænkte paa Gud, saa var det ikke Synd. Saa tilføiede han endvidere, at han gjerne kunde dræbe de, som ikke gjorde som han nu havde gjort med hende, og at han havde været nødsaget til at gjøre saadanne Handlinger med mange. Denne Forklaring er indført saaledes i Protocollen udtrykkelig efter hendes og hendes Mands Forlangende, da hun derved vilde føle sig lettet om Hjertet, efterdi hendes Mand desudsen havde tilgivet hende hendes Brøde.

Som 48de Vidne fremstod Erik Narvesen Dahlen og forklarede, at han ikke veed noget til Sagens Oplysning, uden hvad han har hørt af sin Kone, forrige Vidne; dog har han sagt, at man altid skulde tænke paa Anklagede i Bønnen til Gud, og at intet Godt skulde vederfares nogen, med mindre det gik gennem ham. Vidnet har ellers tilgivet sin Kone omhandlede Brøde, da det skeede i Sindsforvirrelse og Svaghed. Vidnet bad ellers at baade han og Hustru maatte blive tagne i Eed. Paa Referentens Begjæring blev de derefter eedfæstede.

Tiltalte blev derefter fremkaldt og foreholdt de 3de sidstafhørte Vidners Forklaringer, men han benægtede sammes Rigtighed, især de 2de Sidstes; Vidnerne vedbleve deres Forklaringer som rigtige.

Som 49de Vidne fremstod Siri Gulbrandsdatter Nordemoen, der efter at være formanet til Sandheds Udsigende forklarede, at hun en Tid var af Ole Sørflatens Tilhørere, men saavidt hun kan skjønne var hans Lære ubibelsk, og lærte han blandt andet om Gjenfødselen, at man skulde lægge sig ned paa Marken og række Hænder og Fødder fra sig, og da skulde Gjenfødselen foregaae derved at der skulde opstaae en Svovel...ce Aande om Mund og Næse. Senere sagde hun, at der kunde blevne 2de sallige i en lang Række af Aar, og var Siri Vold den ene af dem, som var kommen i Guds Rige. Mere kan Vidnet ikke erindre, da han fra første eller anden Gang hun talte med ham blev ligesom Aanssvag og var til for 1 Aar tilbage aldeles fra Fornuftens Brug.

Som 50. Vidne fremstod Nub Amundsen Rustebakken, sagde sig 36 aar gammel, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede art Anklagedes Religionslove har han altid fundet at være i Strid med Kirkens symboliske Bøger, og antager han at dette har været i mange Punkter, og deriblandt i særdeleshed at han altid forbigaaer Christus som Menneskets Forsvarer og Talsmand hos Faderen, at han ikke taler i Christi Navn om Omvendelse, samt siger at er langtorte, men derimod om at Helvedes Straf og Fordømmelse er nær. 2. I den ha... Christus i os med singjørede Kraft saa hans Sind og Dyrer formedelst Troen kunde plantes i Mennesket, men derimod taler han om saadant under sandselige Billeder sigende, at Christi Love bestaaer deri at man kommer Christ... saa nær, at der drypper Mad paa Sjelen af hands Saar og Side[?], item at man maatte lukke Øinene til og bede. Om sig selv har han sagt, at han ikke kunde falde paany, for nogensomhelst Fristelse. Vidnet fremlagde en Seddel, hvortil han i Et og Alt sig henholdt. Og tillagde Vidnet end videre, at han anseer Helge Eriksen Hagene med Hensyn til Religionsloven for endnu farligere end Ole Sørfladten.

Som 51. Vidne fremstod Anders Andersen Stuegaarden, sagde sig 61 Aar og forklarede, at Tiltalte har en Gang været i hans Huus og da talte han om Omvendelse og hvis denne ikke foregik vilde du stube lige i Helvede. Videre vidste Vidnet ikke.

Som 53. Vidne fremstod Pige Anne Haraldsdatter Stuegaarden, sagde sig 26 aar gammel og forklarede, at hun vel en og anden Gang har været paa Ole Sørfladtens Samlinger, men saa vidt hun har skjønnet har han ikke lært mod Skriften; derimod har hun hørt Anklagede yttre, at det vilde være godt om de fik Kjerlighed til ham. Videre vidste hun ikke uden at hun har hørt et Rygte, at Ole Sørfladten skal have talt med en af de formentlig endnu uafhørte Vidner, en Pige, om at det ikke vilde være saa farligt om hun for Retten fortiede Noget og derpaa aflagde Eed, da han skulde bede for hende, af hvem hun hørte dette igaar eller i dag erindrede hun ikke. Anklagede advarede ellers Vidnet med Flere for at komme i andre Folks saakaldte gudelige Forsamlinger, da det derfra vilde følge Noget hjem med dem, som da aldrig skulde blive qvit. Videre vidste Vidnet ikke.

Som 54. Vidne fremstod Abraham Halsteensen Øverby, sagde sig 45 Aar gammel og forklarede, at han Intet vidste til denne Sags Oplysning.

Som 55. Vidne fremstod Ingrid Andersdatter Øverby, sagde sig 49 Aar, Kone til forrige Vidne, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede, at Tiltalte kun har bedet hende at omvænde sig, da de vare sorte af Sjød og at de vilde blive fordømte hvis dette ikke skeede. Videre vidste Vidnet ikke.

Som 56. Vidne fremstod Iver Iversen Nordbye, sagde sig 47 Aar, og forklarede sig enig med forrige Vidne. Videre vidste Vidnet ikke.

Som 57. Vidne fremstod Ole Johnsen Bordlie, sagde sig 26 aar gammel og forklarede, at han i Vaar hørte Tiltalte sige at han ikke kunde undgaae, at bedrive Hor med Aaste Thronhuus, da han var dreven af Guds Aand hertil. Videre vidste Vidnet ikke.

Som 58. Vidne fremstod Ole Tellefsen Flarthaugen, sagde sig 26 Aar gammel og forklarede, at han Intet vidste til Sagens Oplysning.

Som 59de Vidne fremstod Gudbrand Iversen Ildjamstad, sagde sig 42 Aar gammel og forklarede at han en Gang hørte Tiltalte yttre om en her i Præstergjeldet ihjælstukken Person, at han havde hørt ham f..g kort iforveien og at Djævelen først[?] blev uddreven af ham, da han kun Anklagedes usædelige Levnet kjender han kun af Rygte.

Som 60. Vidne fremstod Arne Mikkelsen Fonhuus, sagde sig 45 Aar gammel og forklarede, at uagtet han ikke havde fundet Anklagedes Vandel og Love i alle Dele rigtig, saa har han dog deraf for sit Vedkommende ikke haft nogen Skade. Videre vidste han ikke.

Som 61. Vidne fremstod Ingrid Christophersdatter Fonhuus, sagde sig 45 Aar gammel og forklarede, at hun i Førstningen fandt Behag i Ole Sørflatens Love, men nu, da hun har hørt hvilken Person han er, har hun fattet Skræk for ham. Mere vidste Vidnet ikke.

Som 62. Vidne fremstod Ole Jonsen Fonhuus, sagde sig 22 Aar gammel og forklarede, at han i Vaar en Gang var paa Gaarden Sørfladen hos Anklagede og da sagde han (Sørfladen) at Vidnet skulde stille[?] ham for Øinene naar hun bad, og at det var det samme som om hun talede med ham, naar hun kun saae ham i Øinene. Mere vidste Vidnet ikke at forklare.

Som 63. Vidne fremstod Mikkel Olsen Øyhuus, sagde sig 25 Aar gammel og forklarede at forrige Aars Vinter kom Anklagede ind paa Gaarden Øyhuus i beruset Tilstand og efter at han havde drukket noget Brændeviin der, kom han overeens med Christian Øyhuus om at tage Favnetag om 10 Spd., hvilket han tabte, hvorfor han – Anklagede – blev vred, og sagde, at han skulde slaae ham, saa at Hjernen skulde skvette ud af Hovedet paa ham. Dette sagde han med megen Banden og Larmen[?]. Vidnet hørte Nogle sige til Anklagede at han skulde haft Omgang med Aaste Tronhuus, hertil svarede han, at Horer og Horkarle skulde gaae foran dem i Godsrige. Mere vidste Vidnet ikke.

Som 64. Vidne fremstod Christian Christiansen Øyhuus, sagde sig 29 Aar gammel og forkl. sig eenstemmig med forrige Vidne.

Referenten begjærede de afhørte Vidner eedfæstede og Sagen derefter udsat, da Dagen er forløben med det Passerede.

De sidst afhørte Vidner bleve derpaa fremkaldte og præparerede til Vinesbyrds Afleggelse, og aflagde derpaa Lovens Eed.

Tiltalte fremstod atter og blev confronteret med de nu sidst afhørte Vidner, og havde mod disses Forklaring intet at erindre.

Eragtet: Da Dagen er forløben med det Passerede og andre Forretninger ere berammede til Foretagelse hele den næste Uge, saa udsættes nærværende Sag til Mandagen den 10de Juli førstkommende Kl. 9 Formiddag for da igjen her paa Stedet at continueres, og paalægges samtlige nu uafhørte Vidner under Lovens Tvang at møde paa samme Tid og Sted uden andet Varsel, saavelsom Anklagede Ole Olsen Sørfladten.

O. Klevenberg Christopher Matiassen Vold Anders Andersen Smedsrud Begge med ih. Pen

Valdres sorenskriverembete, ekstraretsprotokoll nr. 7 (1838-1845), 232^a – 236^a

Aar 1843 den 10de Juli continuerede paa Lensmandsgaarden Wold den mod Ole Olsen Sørflaten anlagte Justitssag angaaende Godsbespottelse og Udædelighed med mere. Retten blev i Sorenskriver Søegaards Forfald administreret af hans eedsvorne Fuldmægtig Ole Klevenberg og bestyret af de tvende Laugrettesmænd Christopher Mathiasen Wold og Anders Andersen Smedsrud. Hvorda for Referenten mødte hans Fuldmægtig G. Hansen, der i Henhold til det ved forrige Session Tilførte, begjærede Sagen videre fremmet, dog frafaldt han Forelæggelser for Vidnerne af de irettelagde Qvæstioner idet han begjærede disse examinerede efter den Anledning Sagen giver. Ligesom han begjærede at de tvende Vidner, der ved forrige Session bleve bevilgede Udsættelse med Eeds Aflæggelse først maatte blive fremkaldte og paa lovlige Maade eedfæstede. Tiltalte Ole Olsen Sørflaten var tilstede for Retten, fri for Baand og Fængsel. Anklagede blev tilspurgt om han ikke vilde ophøre med sin hidtil havde Love og Vandel, hvortil han svarede med sin sædvanlige Frækhed, at han ikke kunde vige fra Gud, og at han fremdeles agtede at undervise og lære dem, som søgte ham.

Som forhen afhørte 45. Vidne fremstod Aslak Olsen Bølle, en af Ole Sørflatens Tilhængere, der nu erklærede at han var villig til at forklare sig i denne Sag, og derpaa at aflægge Eed. Han forklarede derefter under nærmere Examination at han har hørt af Anklagede at naar man nød Alterens Sacramente u...ligen førte dette til Fordømmelse og at hans Omvendelses Proces foregik under en Sygdom for 2 Aar siden. Hans Omvendelse skeede med megen Smerte og Branden[?] i Legemet, samt med Anger. I denne Stilling havde han da seet ind i baade Helvede og Himmerig. Under denne hans Omvendelse brændte hans Hjerter meget, og denne Brænden var den Helligaands Ild, som da kom i ham, og fra denne Tid var han gjenfødt. Paa denne Maade lærer han den sande Omvendelse maa foregaa hos Enhver forinden han bliver gjenfødt, dog ikke i lige streng Grad for Alle, da ikke Alle kunde vere saa store Syndere, som ham. Med Hensyn til Horeriet, da vidste Vidnet Intet uden af Rygte, dog har han hørt af Aaste Tronhuus forrige Søndag har gjort Barsel. Forrige Søndag var dette Vidne med Flere af dele, samt en Deel Andre forsamlede paa Sørflaten hos Anklagede, hvor der alene blev læst og sunget. Forøvrigt vedblev Vidnet sin forhen afgivne Forklaring med Tillæg at han paa Bagsjordnet hørte en Samtale mellem Anklagede og Knud Bangsjordnet angaaende sex aandelige Børn samt om Horebarn i Modsætning til disse. Sammenhængen i Samtalendrede han ikke. Videre vidste Vidnet ikke til Sagens Oplysning.

Som forhen afhørte 44. Vidne fremstod Anne Amundsdatter Bøhle, der blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring og tillagde at Tiltalte Omvændelses Love har alle gaet ud paa at fornægte Alt, som v.....gt og tænke paa Gud over alle Ting, og at de skulde være flittige til at holde Aandens Enighed i Fandens[?] St.....d, og det som de,, som Guds Ville er. Vidnet forklarede at hun forrige Søndag med Flere vare hos Anklagede, og hos ham med Flere hørte Anklagede sige, at de kunde gjøre som de vilde, enten de vilde aflægge Eed i denne Sag eller ikke. Vidnet erklærede forøvrigt, at hvis Alle de til i dag indstevnte aflægge Eed paa sine Forklaringer, kan ogsaa hun gjøre det, siger det ikke staar mod hendes Villie da hun antager, at hun hertil ei er pligtig paa Grund af Christi Love. Retten bemærkede at dette Vidne havde viist Gjenstridighed under Examinationen og afgivet undvigende og paa Spørgsmaalene aldeles afvigende Svar, samt den hele Tid paastaet at Ole Sørflatens Love er efter hendes Overbevisning aldeles rigtig.

Som forhen afhørt 43. vidne fremstod Sidsel Syversdatter Bøhle, der i dag erklærede sig villig til at aflægge Eed. Hun blev derefter forelæst sine her afgivne Forklaringer som hun vedblev som rigtige med Tillæg at

Anklagede har sagt at jo nøiere Menneskene kunde komme i Aandsforening jo bedre var det, og at om de fik Kjerlighed i aandelig Henseende til hverandre saa meget som Guds Villie er, da var det ikke Synd.

Som 65. Vidne fremstod Anne Olsdatter Langødegaard, 45 Aar, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede, at hun af og til har besøgt Ole Sørflatens Samlinger, hvor hun har hørt ham tale om Omvendelse og under andre Samtaler talt om Aandsforening, og at Ægtefolk bedrev Hor, naar de ikke vare omvendte. Om Daaben har vel Tiltalte talt til Vidnet, at denne Intet vilde gavne naar man overtraadte dens Pagt; saa har hun ogsaa hørt ham sige, at Præsten har talt et Ord, som ikke var rigtigt, men at han forresten var en brav Mand. Vidnet forklarede fremdeles at hun hørte Anklagede svare ... 6te Deponent om han ikke ansaa det for Synd at han havde besvangret Aaste Tronhuus, «at Guds Barn gjør ikke Synd», og at han ikke begik Hor om han avlede Børn udenfor Ægteskab. Vidnet har ogsaa hørt omtrent noget lignende af hans Tilgegere, uden at hun nu kan erindre den sande Sammenhæng. Saa har hun ogsaa hørt Ole Sørflaten sige, at det ikke skulde være efter Skriftens Love, at aflægge Eed; Vidnet anførte da at Eed var tilladt, naar Øvrigheden paa Guds Vegne krævede det; hertil svarede Anklagede, at dette kun stod i Pontoppidans Forklaring. Dog har han tillagt at det ikke var saa farligt at aflægge Eed, naar den ikke taledes noget Galt. Dette hørte ogsaa Marit Monsdatter Langødegaarden.

Det i forrige Session afhørte 6te Vidne Ole M. Langødegaarden bad sin Forklaring tillagt at han hørte Anklagede sige til ham med Flere, at de ikke behøvede at tænke paa, hvad de skulde Vidne mod ham da de fik vide saadant idet de kom frem for Retten. Denne Ytring opfattede Vidnet saaledes, at Anklagede helst saa at ikke Vidnerne skulde overveie hvad de skulde sige da Aanden skulde sige dem dette naar de kom frem for Retten.

Som 66. Vidne frestod Arne Gudbrandsen Sørflateie, sagde sig 30 Aar gl., Huusmand til Anklagede, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede at Anklagede har ofte talt til Vidnet om Omvendelse og om at han skulde komme i Aandsforening med Anklagede og at de skulde bestandig tænke paa Gud. Videre vidste han ikke.

Som 67. Vidne fremstod Ragnild Olsdatter Sørflateie, sagde sig 32 Aar gl., blev formanet til Sandheds Udsigende, og forklarede sig enstemmig med sin Mand med Tillæg at Anklagede har sagt, at han skulde have Kjerlighed til ham, og om de ikke vare istand til at erindre Gud, saa skulde de bare tænke paa ham, og de vilde da erindre Herren. Med Hensyn til hans usædelige Levnet har hun ikke erfaret Andet, end at et Fruentimmer seent om Aftenen gik ind paa et Loft paa Gaarden Sørflaten og forlod dette først omtrent Kl. 3 om Morgen i megen Skjødsmhed. Dette har hun seet tvende Gange i forrige Aars Sommer. Hun hørte senere at Tiltalte da skulde opholde sig paa omhandlede Loft. Hun har fremdeles seet en Mængde Piger og Koner samt Mandfolk besøge ham paa Gaarden Sørflaten. Tiltalte sagde ellers en Gang i forrige Aar, at om Hovedet var af Alle og han kun fik blæst ind i deres Hjærter, skulde han føre dem til Livet igjen eller til Himmerig, hvilket af disse faste Udtryk han brugte, vidste ikke Vidnet med Bestemthed. Ingeborg Stenersdatter Lunde fra Torpen i Land hørte ogsaa dette. Videre vidste Vidnet ikke.

Som 68. Vidne fremstod Ingrid Olsdatter Langødegaarden, sagde 43 Aar gammel, blev formanet til Sandheds Udsigende, og forklarede at hun var enig med sin Mand 8de Deponent og tillagde endvidere, at Anklagede have sagt til hende med Flere, at naar de bade til Gud skulde «stille Anklagede for Øinene da

Bønnen hermed vilde faa større Kraft og med andre Udtryk, at de skulde tænke paa ham i Bønnen. Og da Vidnet foreholdt ham det urigtige heri, og sagde at Anklagede herved vilde blive en Afgud sagde Anklagede at det ikke var muligt at faae ham hertil, og at der ikke kom noget Menneske ind i Gudsrige uden han vidste det, om de end vare paa den anden Side af Jordkloden. Fremdeles sagde Anklagede til Vidnet at han skulde søge at faa Kjerlighed til Gud over alle Taag[?], da hun derved vilde faae Kjerlighed til Anklagede og da maatte Kjerligheden gaae som den vilde. Anklagede talte ellers ofte om Aandsforening, hvorom vel Vidnet havde læst i Bøger, men saa vidt hun skjønnede, havde Anklagede en anden Meening og antog Vidnet at han dermed forstod den utilladelige Kjerlighed til ham, som han oftere har opmuntret til. Anklagede sagde ogsaa en Gang angaaende Tiltaltes Sacramente, at han formeente at om end Østfold lagde begge sine Hænder paa hans Hoved, vilde han ikke alligevel faa Syndsforladelse naar ikke Gud vilde. Anklagede havde ogsaa engang talt med Vidnets Tjenestepige Dordi Arnesdatter B... med forhaanende Udtryk om Alterensacramente. Videre vidste Vidnet ikke.

Som 69. Vidne fremstod Christopher Syversen Fikjene sagde sig 26 Aar, blev proponeret til Vidnesbyrds Aflæggelse og forklarede, at han veed Intet til Skade at forklare om Ole Sørflaten, uden at han havde befalet ham ikke at arbeide en Tid. Laugrettet gjorde Administrator opmærksom paa, at dette Vidne i længere Tid har været fraværende, hvorfor Referenten frafaldt hans Eedfæstelse.

Som 70. Vidne fremstod Sigrud Arnesdatter Erlandshaugen, sagde sig 14 Aar gammel, u confirmeret, blev formanet til at søge Sandhed og forklarede at Høsten 1841 hørte hun Anklagede sige i Anledning af en i samme Aar afholdt Confirmation, at det ikke havde været større Synd om de havde haft en Spillemand i Kirken og ladet ham spille og Almuen dandse, end hiin Forretning. Dette hørte ogsaa Amund Olsen Skoleholder. Forøvrigt forholdt det sig som hendes Fader Ole Erlandshaugen i sin Forklaring hae opgivet, angaaende dette Vidne. Videre vidste Vidnet ikke.

Som 71. Vidne fremstod Thora Olsdatter Klosbøhle, sagde sig 30 Aar, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede, at han vel havde hørt Ole Sørflaten flere Gange, men endnu oftere Helge Eriksen Hagene og blev han af disses Love en Tid sindsvag da disse talte i strænge Udtryk om Omvendelse og Fordømmelse. Vidnet kunde nu ikke erindre meget af hvad han havde hørt af Ole Sørflaten.

Som 72. Vidne fremstod Konen Olia Eriksdatter Helandshølen sagde sig 31 Aar, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede, at saavidt hun har skjønnet, har Anklagedes Love været Overensstemmende med Skriften og til.....dt hende at holde Aandsforeing i Fandens Bord. Efter streng Examination af Vidnet var det ikke muligt at faae et ordentligt Svar paa de Spørgsmaale, som af Retten blev hende forelagte, da hun bestandig anførte, at det kunde hun ikke svare paa, da Enhver havde nok med sig og hun kunde ikke tale om Andre. Vidnet tillagde at dersom de Øvrige aflagde Eed, skulde ogsaa hun. Vidnet aftraadte.

Som 73. Vidne fremstod Ole Helgesen Bøhle sagde sig 31 Aar, blev forberedt til Vidnesbyrds Aflæggelse og forklarede, at han hverken har fundet noget Urigtigt i Ole Sørflatens Love eller Vandel. Noget videre til denne Sags Oplysning sagde Vidnet ikke at vide.

Som 74. Vidne fremstod Ole Arnesen Sæterbraaten 39 Aar, blev forberedet til Vidnesbyrds Aflæggelse og forklarede at han selv ikke havde haft nogen videre Samtale med Ole Sørflaten, derimod formoder han, at hans Kone har modtaget Lerdøm af Anklagede, da hun havde sagt at de Børn de haver avlet i Ægteskab

vare Hoerbørn, og at han skulde afholde sig fra sin Mand en Tid. Herom vil ellers hans Kone Anne Arnesdatter kunne give bedre Oplysning da hun er Anklagedes Tilhængere og ofte har besøgt ham. Videre vidste han ikke.

Som 75. Vidne fremstod Kari Olsdatter Langedragstien, sagde 47 Aar, blev præpareret til Vidnesbyrds Aflæggelse og forklarede at hun vel har været paa Sørflatens Samlinger, men da hun ikke har haft mundlige Samtaler med ham ved hun Intet fra ham selv. Derimod har hun hørt forskellige Yttringer af hans qvindelige Tilhængere, deriblandt, at det 6te Bud var ..., og vilde derfor ikke lære B.... samme og at den der ikke troede paa Ole Sørflaten aldrig vilde blive salig, men styrte lige til Helvede, samt at Præsten prædikede idelig Sk.... og at hun heller vilde gaae til Sørflaten end mere i Kirken. Videre vidste Vidnet ikke.

Som 76. Vidne fremstod Kari Larsdatter Kløvstad, sagde sig 16 Aar gammel, confirmeret, blev proponeret til Vidnesbyrds Aflæggelse og forklarede at hun vel har været paa Ole Sørflatens Samlinger, men der har hun Intet seet uden at den skulde omvende sig og tænke paa Gud, her hørte hun ogsaa at nogle af hans Tilhængere sagde det skulde være Synd, hvorfor da Vidnet forrige Rets-session spurgte Anklagede om hun skulde aflægge Eed, hvortil Anklagede svarede at hun kunde gjøre som hun vilde, og at naar hun taledes Sandhed, saa var det ikke Synd. Videre vidste Vidnet ikke, uden at Aaste Thronhuus forrige Søndag skal have gjort Barsel, og at Anklagede før i Tiden af og til opholdt sig paa Gaarden Thronhuus.

Som 77. Vidne fremstod Konen Ingrid Olsdatter Kløvstad, sagde sig 39 Aar, blev præpareret til Vidnesbyrds Aflæggelse, og forklarede sig enig med sin Datter foregaaende. Videre vidste Vidnet ikke.

Som 78de Vidne fremstod Bjørn Syversen Hoff som godvillig mødende (Representant) sagde sig 30 Aar gammel og forklarede, at Tiltalte engang yttrede for ham, at han havde haft en Samtale med Præsten om Confirmationen, og havde han sagt til denne, at det havde været bedre, at lade Confirmanterne dandse end den Forretning Præsten havde holdt. Saa fortalte Anklagede, at han havde seet unge Piger, der nylig vare confirmerede og bortdøde, kom i Helvede, som i Helvede bleve, paa Grund af at de ikke vare omvendte, meget ilde behandlede, og at Ægtefolk, naar de ikke vare omvendte, bedreve Hoer og at deres Børn vare Hoerunger. Aftraadte.

Som 79de Vidne fremstod Syver Mikkelsen Bangsødegaarden, 24 Aar gammel, og forklarede, at han sjelden eller aldrig har været med Ole Sørflaten uden engang de fulgtes ad til og fra Bruflat Kirke, der Anklagede sagde til ham med Flere, at det ikke var godt for dem at være i formeget Selskab, derimod kunde saadant ikke have nogen Indflydelse paa ham, da han var saa fast. Denne Yttring fremkom i Anledning af en Deel Brændeviinsdrik underveis. Vidnet har ellers hørt af flere Qvindespersoner, der ere af Tiltaltes Tilhængere, at de have forsvaret Ole Sørflatens løvsagtige Levnet eller Horerie og bet..et den Omgang han har med Fruentimmer som en aandelig Gjerning eller ogsaa som nogle have kaldt det, en Aandsforening, og at hans Tilhængere maa have været langt ude i Omvendelsen forinden de var værdige til at pleie legemlig Omgang med ham. Nogle af hans Tilhængere skal endog have villet bevise det Uskyldige i ovennævnte af Skriftens Ord. Saa har Vidnet end videre hørt, især fra sin Broderdatter Anne Ødegaarden, der er en ivrig Tilhænger af Tiltalte og næsten forvirret af Anklagedes Lære, at de ikke i denne Sag vilde aflægge Eed, og denne Lære antog Vidnet med Vished at være kommen fra Tiltalte, Ole Sørflaten. Vidnet

tillagde endvidere, at saavidt det havde kunnet skjønne, og hvad Rygtet har fortalt ham, skal det høre til Ole Sørflatens og Tilhængeres sande Omvendelse, at Anklagede skal pleie Omgang med dem, og at det var Guds Aand, som drev dem dertil. Vidnet fremlagde ellers et Brev. Et Brev til Vidnets Broderdatter Anne Ødegaarden, hvis Udenpaaskrift især havde forarget hendes Slægtninge blev fremlagt. #

Som 80de Vidne fremstod Ole Olsen Hellandshølen, sagde sig 36 Aar, blev præpareret til Vidnesbyrds Aflæggelse og forklarede: at han ialmindelighed har fundet Ole Sørflatens Anliggender rigtig og har han lovt ham, at de skulde bede til Gud over alle Ting, dog at de skulde tænke paa Anklagede i Bønnen, videre vidste han ikke uden at han erklærede at Anklagede var den eneste sande Omvendte og at Aandsforening med ham var nødvendig for at blive salig, hvilket Anklagede selv har sagt ham. Videre vidste han ikke.

Som 81de Vidne fremstod Christen Olsen Flaten, sagde sig 56 Aar, blev præpareret til Vidnesbyrds Aflæggelse og forklarede at han er af Ole Sørflatens Tilhængere og at han finder hans Lære overensstemmende med Skriften og har Anklagede saavel talt til Vidnet, som Flere om Aandsforening. Vidnet har ellers talt med Angjældende om Eeds Aflæg og har han og Anklagedet overeens i, at det var overflødig at aflægge samme, dog var Vidnet villigt til at bekræfte sit Udsagn med eed. Videre vidste han ikke til Sagenes Oplysning.

Som 82. Vidne fremstod Ingrid Christensdatter Flaten, sagde sig 19 Aar gammel, blev præpareret til Vidnesbyrds Aflæggelse og forklarede: at Anklagede har talt til hende om Omvendelse og Aandsforening, samt at de skulde elske Gud over alle Ting og Nesten, som sig selv. Fremdeles har hun hørt Tiltalte sige, at det ikke stod noget Stæds i Christen Loven, at man skulde aflægge Eed, men at man kunde gjøre som man vilde. Videre vidste Vidnet ikke.

Som 83. Vidne fremstod Kari Christensdatter Flaten, sagde sig 22 Aar gl., blev præpareret til Vidnesbyrds Aflæggelse og forklarede at hun er af Ole Sørflatens Tilhængere, og erkjendte hans Love for at være rigtig. Fremdeles at Anklagede har lært, at de skulde bede til Gud og holde Aandsforening og at de kunde gjøre som de vilde om de vilde aflægge Eed eller ikke. Videre vidste Vidnet ikke.

Som 84. Vidne fremstod Ole Andersen Flaten, sagde sig 47 Aar, blev præpareret til Vidnesbyrds Aflæggelse og forklarede at Anklagede har opmuntret ham til Omvendelse og at holde Aandsforening, og med Hensyn til Eeden, saa er han enig med de tvende sidste Vidner. Dette sidste sagde Anklagede til ham idag paa Vidnet Spørgsmaal. Fremdeles forklarede Vidnet, at han har hørt Anklagede sige, at han har seet ind baade i Himmerig og Helvede. Saa har han ogsaa lært ham, at han skulde bede til Gud og tænke paa ham (Anklagede) i Bønnen. Nogen mere sammenhængende eller udvidende Forklaring var ikke muligt at faae af dette Vidne.

Referenten frafaldt Eeds Aflæggelse for 69. Vidne paa Grund af hans Sindssvaghed og for 70 Vidne fordi det er under criminel Lavalder, samt endelig for 44. Vidnes Vedkommende paa Grund af hendes særdeles vaklende og forbeholdende Forklaring.

De idag afhørte Vidner, med Undtagelse af de som ere af Referenten frafalden bleve derefter fremkaldte og forelæst Eedens Forklaring, foreholdte de af dem idag afgivne Forklaringer, hvorefter de bekræftede samme med Lovens Eed.

Vidnet Ingrid Olsdatter Langødegaarden tillagde sin Forklaring at hun har hørt af Anklagede selv, at han havde lagt paa en Gaard i Land, hvor han gik ud om Natten for at bede for Folket, og hvor han traf Satan, hvem han forjagede, da han havde saa stor Magt over ham.

Anklagede blev derefter fremkaldt og forelæst de i dag afgivne Forklaringer, i hvilken Anledning han tilførte, at enhver især maatte bevise sit Vidnesbyrd.

Referentens Fuldmægtig tilførte at det under denne Sag formeentlig allerede mere end tilstrækkeligt er oplyst, at Ole Olsen Sørflaten ei alene har gjort sig skyldig i de Forbrydelser hvorfor han er sat under Tiltale, men ogsaa at Udøvelsen af samme er skeet efter saa vel overtænkte og listige Planer for Opnaaelsen af hans Hensigter især med Hensyn til Usædelighed adulterium, at hans Forhold dermed bliver dobbelt og har allerede afstedkommet stor Forargelse og Forvirring. Herforuden maa Referenten bemærke at det er frekommet temmelig stærk mistanke for, at Tiltalte har lagt an paa at indprænte sine Tilhængere Ringagt for Vaar Hellighed, hvilket bestyrkes af de forbeholdne og temmelig modstridende Forklaringer, som disse uagtet den foregaaede Examination have fremført. Paa Grund af det saaledes anførte og i Henhold til Sagens Oplysninger i det Hele fandt Referentens Fuldmægtig sig beføiet til at nedlægge Paastand om at Tiltalte Ole Olsen Sørflaten nu med Rettens Eragtning maatte blive med Arrest belagt og overleveret Lensmand Røang til Bevogtning, med Paalæg om at iagttage den strengeste Control med at Ingen Uvedkommende tilstæder noget Samqvem eller Forbindelse med Arrestanten.

Eragtet: I Henhold til den af Formandskabet under Forhøret gjorte Tilførsel og den af Referenten nu i dag nedlagte Paastand, indsættes herved Ole Olsen øvre Sørflaten i Arrest hos Lensmand Røang til Bevogtning. Sagen blev derefter udsat til i Morgen Kl. 10 Formiddag for da igjen paa Stedet at continuere med Paalæg til de endnu ei afhørte Vidner at møde her paa Stedet ovennævnte Tid.

O. Klevenberg

Christopher Vold Anders Smedsrud B. m. f. Pen

Valdres sorenskriverembete, ekstraretsprotokoll nr. 7 (1838-1845), fol. 236^a-239^a

Dagen derpaa, den 11te Juli, continuerede forestaaende Sag paa Gaarden Wold og Retten administreret af samme Administrator og Laugrettesmænd som igaar.

Som 85. Vidne fremstod Ole Andersen Dokkebakken, sagde sig 42 Aar gl., blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede at han var ivrig Tilhenger af Ole Sørflaten og at han ofte havde været paa hans Samlinger, hvor han ialmindelighed har lært om Ovendelsen og Aandsforening efter vor Barnelærdom. Med Hensyn til Aandsforening har Vidnet ikke forklaret noget Andet, end at de skulde bede i Samfund med hverandre og heller ikke har han erfaret at Fruentimmere har forstaaet dette annerledes. Dette sidste anførte han uden Opfordring af Retten. Med Hensyn til Alterens sacramente spurgte Vidnet Anklagede hvorledes det dermed forholdt sig, hvortil denne svarede at det var en udvortes Handling som var for dette Liv og at han saavel som Vidnet kunde gaa til Alters. Om Præsten har Vidnet hørt Anklagede sige, at han var paa Omvendelsens Vei. Vidnet har hørt Anklagede sige, at han nu er isandhed omvendt, og at det nu ikke koster ham mere at tjene Gud i Aand og Sandhed end for Djevelen. Saa har han og hørt Anklagede sige, at Eden ikke fandtes paabudt i Christi Love, men at de som vilde kunde aflægge den. Vidnet ønskede ellers, at han maatte være verdig til at sidde ved Ole Sørflatens Side og at her gjøre efter hans Love mildt følge ham i Liv og Død. Nogen anden Forklaring var ikke muligt at faae ud af Vidnet.

Som 86. Vidne fremstod Kari Knudsdatter Dokkebakken, sagde sig 32 Aar gl., blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede, at hun er en ivrig Tilhænger af Anklagede og anseer hans Love for rigtig. Administrator bemærkede, at efterat han havde forelagt dette Vidne flere Spørgsmaal benegtede hun paa det Bestemtteste ei at sige andet end hvad Ole Sørflaten havde lært hende og af Rygter vilde hun paa ingen Maade forklare Noget mod ham, hvilket ogsaa blev Laugrettet paalagt at erindre. Vidnet sagde ellers at hun endnu ikke var kommen saa langt frem i Omvendelsen, at hun var kommen i Aandsforening med Anklagede, men var aldeles fri for ham. Nogen mere oplysende Forklaring var ikke muligt at faae af dette Vidne, og Retten bemærkede, at hun er greben af en fast fanatisk Hengivenhed og Kjerlighed til Anklagede. Referenstens Fuldmægtig begjærede at dette Vidnes Eedfæstelse maatte blive udsat for forbeholdt sig det Fornødne indtil videre.

Som 87. Vidne fremstod Kari Jørgensdatter Bøhle, gift, sagde sig 25 Aar gl. bev præpareret til Vidnesbyrds Aflæggelse, forklarede at hun ogsaa er ivrig Tilhænger af Anklagede, og at hun har fundet hans Love i alle Dele at være rigtige. Med Vidnet har han ellers ikke talt om Aandsforening eller forlangt Noget af hende i legemlig eller aandelig Henseende. Nogen mere oplysende Forklaring var ikke mulig at faa af dette Vidne.

Som 88. Vidne fremstod Kari Syversdatter Bøhle, sagde sig 23 Aar, blev præpareret til Vidnesbyrds Aflæggelse og forklarede: at hun anseer Ole Sørflatens Love som rigtig, og at hun ikke vidste noget til denne Sags Oplysning.

Som 89. Vidne fremstod Sigrid Olsdatter Bøenseie, sagde sig 27 Aar gammel, ugift, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede sig enig med forrige Vidne, med Tillæg at det Rygte, som har verseret om Anklagede, at han har villet forgifte sin Kone, antog hun for aldeles ugrundet, da hun ikke erfarede noget herom den Tid hun tjente hos ham. Anklagede har ellers sagt til hende at Enhver fik gjøre som han vilde, om han vilde aflægge Eed eller ikke. Forøvrigt negtede Vidnet paa det Bestemtteste, at hun ei vil aflægge Eden, da hun alligevel har talt Sandhed. Administrator foreholdt Vidnet hin Pligt

overeensstemmende med Lovens 1 – 13 – 7 confr. Forordn. 3. Marts 1741 og Frg. af 3. Juni 1796, samt i Henhold til Forordningen af 3. Marts 1741 foreholdt han sagtmodigen Vidnet det urigtige i hendes Negetelse af Eed og at hun maatte betænke sig til i Eftermiddag. Vidnet tillagde nu som Grund for at hun ikke vilde aflægge Eed, at Ole Sørflaten var vakt af Gud og at han har Guds Aand i sig, og at han saaledes ikke bør forfølges.

Som 90de Vidne fremstod Knud Olsen Listerud, sagde sig 29 Aar gl., Sødskendebarn og Svoger til Anklagede, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede, at kun fra nu i Vaar at have havt Samtale med Ole Sørflaten, og da har han blot talt om Aandsforening og Omvendelse, samt at Anklagede kunde see hvorledes det stod til med Folk eller hvorledes Sjelstilstanden var. Dette saa han ikke med legemlige Øine men med Sjelens Øine.

Som 91de Vidne fremstod Thora Syversdatter Listerud, 27 aar gl., forrige Vidnes Hustrue, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede, at hun ikke vidste noget, der kan tjene til denne Sags Oplysning, og hun kunde ikke nægte, at hun havde hørt som Rygte, at anklagede skal have villet forgive sin Kone. Videre vidste hun ikke.

Som 92de Vidne fremstod Engebret Olsen Sørbøen, Gaardmand, sagde sig 32 Aar gammel, blev forberedet til Vidnesbyrds Aflæg, og forklarede at han ikke ha lert andet af Angjeldende, end at han skulde søge at omvende sig, saa og at Anklagede har meent at Aaste Thronhuus Svangerskab vilde frembringe Had og Forfølgelse, og som Rygte at der skulde blive født aandelige Børn. Videre vidste han ikke til Sagens Oplysning og antog Vidnet at hans Love og Vandel var rigtig og at Anklagede saaledes forfulgtes uskyldig. Med Hensyn til Eden, har han hørt samme Yttring af Anklagede, som de foregaaende Vidner, at de kunde gjøre som de vilde om de vilde aflægge Eed eller ikke, og at der ikke laae nogen Lov paa de Retfærdige, og at Besvangrelsen mod Aaste Thronhuus var skeet efter Guds Villie. Videre vidste han ikke.

Som 93de Vidne fremstod Kari Olsdatter Sørbøen, kone til forrige Vidne, sagde sig 31 Aar, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede, at hun har hørt det samme med Hensyn til Eeden og at Aaste Thronhuses Besvangrelse var skeet efter Guds Villie, om forrige Vidner. Videre vidste hun ikke og var Vidnet meget forbeholden og træg i sine Svar.

Som 94. Vidne fremstod Mikkel Thronhuseie, sagde sig 28 Aar, blev formanet til Sandheds Udsigelse, og forklarede: at han vidste intet andet til denne Sags Oplysning, men han ansaae hans Love som rigtig.

Som 95. Vidne fremstod Mikkel Olsen Fønhouseie, sagde sig 30 aar gammel, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede, at han intet til denne Sags Oplysning vidste.

Som 96. Vidne fremstod Mikkel Mikkelsen Bangsødegaarden den yngre, sagde sig 16 ½ Aar gammel, confirmeret, blev præpareret til Vidnesbyrds Aflæggelse og forklarede, at han, saa vidt han erindrer, af Ole Sørflaten selv ikke har hørt Noget, men derimod har han af en af hans qvindelige Tilhængere hørt at Aandsforening eller at avle Børn med andre Qvinder end ens Ægtefælle ikke var Synd naar de begge vare omvendte, og at Ole Sørflaten ene var retfærdig. Denne Samtale fremkom med Spørgsmaal om det ikke var urigtigt af Ole Sørflaten at besvangre Fruentimer, saaledes som var skeed med Aaste Thronhuus. Af en anden Person har Vidnet hørt, at de holdt Anklagede for en i Sandhed Christi Discippel. Forøvrigt veed

Vidnet at Anklagede har forvirret hans Søster Anne Mikkelsdatter i hendes Religionsbegreber og bragt det dertil, at hun ikke vil adlyde sin Faders Forbud om ei at gaa til Ole Sørflaten og af den Grund forladt sin Faders Huus.

Som 97. Vidne fremstod Marit Eriksdatter Bangsødegaarden, sagde sig 21 Aar gammel, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede at Anklagede har talt til hende om Omvendelse og at hun ikke kunne komme i Aandsforening med ham med mindre hun betragtede sig saa ringe som Støv. Samme Love har og Vidnet hørt af et Par Fruentimmer. Vidnet hørte ellers i Anledning af en Samtale angaaende Anklagedes Horerie ham sige: «man teker jeg (Anklagede) skal falde, men jeg gjør ikke Andet end hvad Gud befaler mig». Vidnet har ellers hørt, at Anklagede og flere af hans Tilhengere have siddet og smilet af Præsten, naar han har staaet paa Prædikestolen. Saa har hun ogsaa hørt Anklagede sige til sine Tilhængere at de skulle i Kirken stille sig midt foran ham, samt at naar de tænkte paa Gud huskede de ogsaa ham, og omvendt. Med Hensyn til Anne Mikkelsdatter Bangsødegaarden var hun enig med forrige Vidne. Saa har Vidnet hørt af mange af hans Tilhængere, at Anklagede har sagt til dem, at de som vilde være hans Tilhængere ikke maatte sværge sig bort.

Som 98. Vidne fremstod Anne Mikkelsdatter Bangsødegaarden, sagde sig 20 Aar gl., blev præpareret for Vidnesbyrds Aflæggelse og forklarede at hun altid har fundet Anklagedes Love og Vandel rigtig, og at Ole Sørflaten er af Gud given som et Middel til at lære den sande Omvendelse. Anklagede har ellers sagt til Vidnet, at hun kunde gjøre som hun vilde, om hun vilde aflægge Eed eller ikke.

Som 99de Vidne fremstod Ole Olsen Haften, sagde sig 47 Aar og Svoger til Anklagede, blev formanet til et sige Sandhed og forklarede at Anklagede har sagt til ham, at han nok kunde aflægge Eed, naar han taledes Sandhed. Videre vidste han ikke. Referenten frafaldt forrige Vidnes Kone Astrid Olsdatter.

Som 100. Vidne fremstod Ole Mikkelsen Strandfindmarken, sagde sig 37 Aar gammel, blev formanet til Sandheds Udsigelse og erklærede sig som Tilhænger af Anklagede samt at han kun har hørt ham tale om Omvendelse og Aandsforening og sagt, at de kunde gjøre som de vilde om de vilde aflægge Eed.

Som 101. Vidne fremstod Ingrid Olsdatter Strandfindmarken, sagde sig 35 Aar, blev formanet til at sige Sandhed og forklarede at Anklagede har sagt at hun skulde omvende sig og prøve paa at komme i Aandsforening med ham, da skulde han bede for hende, og hun for ham. Fremdeles at hun kunde gjøre som hun vilde, om hun vilde aflægge Eeden eller ikke. Vidnet finder Tiltaltes Love og Levnet rigtigt.

Som 102. Vidne fremstod Skoleholder Arne Christophersen Tollefsrudeie, 24 Aar gammel, blev formanet til at sige Sandhed og forklarede, at han ofte har været paa Anklagedes Samlinger og desforuden ofte talt med ham, men han har aldrig erfaret at hans Love har været stridende mod Skriftens Bud. Vidnet lagde ellers for Dagen uklare Begreber om Skriften, der i flere Punkter hv...ede til den af Ole Sørflatens øvrige Tilhængere fremførte. Han ansaa Anklagede som et Middel af Gud der skulle lede Menneskene til Omvendelse. Saa har han og hørt Anklagede sige, at de kunde gjøre som de vilde om de vilde aflægge Eed eller ikke. Vidnet erklærede ellers nu, at saafremt man af Christi og Apostlernes Live kan overbevise hannem det er ham paalagt at aflægge Eed, saa er han villig her til, imodsat Fald nægter han at gjøre samme. Administrator forsøgte at overbevise Vidnet om sin Pligt ifølge Loven, men dette opnaaede han ikke da Vidnet fremdeles vedblev at det stred imod hans Samvittighed. Han tillagde ellers sin Forklaring

at Anklagede hadde sagt i forrige Aars Sommer, at han ikke vilde aflægge Eed om det blev krævet, men da Vidnet ansaae dette for lovstridigt, sagde Anklagede til ham at han skulde bede Gud om sand Oplysning, saa vilde han erfare om det var rigtigt eller ikke. Referenten forbeholdt sig det fornødne mod dette Vidne.

Som 103. Vidne fremstod Kirkesanger Syversen, sagde sig 55 Aar, blev formanet til at sige Sandhed og forklarede, at han har talt med Anklagede angaaende Religionen, men de have aldrig kunnet komme til nogen Enighed heri. Forøvrigt vidste han Intet til Sagens Oplysning. Vidnet antog ellers at foregaaende Vidne er vorden noget sindsforvirret.

Som 104. Vidne fremstod Sigrig Tollefsdatter Florhaugen, sagde sig 22 Aar, blev formanet til at sige Sandhed og forklarede at Anklagede ofte har opmuntret hende til Omvendelse og at de skulde holde Aandens Enighed i Fandens Baand, samt at de kunde gjøre som de vilde om de vilde aflægge Eed eller ikke.

Som 105. Vidne fremstod Gudbrand Gudbrandsen Lyhuushaugen, sagde sig 36 Aar, blev formanet til at søge Sandhed og forklarede at Anklagede kun har talt til ham om Omvendelsen og Aandsforening og at han altid har fundethans Love rigtig.

Referenten frafaldt Anne Knudsdatter Jukam.

Som 106. Vidne fremstod Mikkel Olsen Sørflateie, sagde sig 32 Aar, blev formanet til at sige Sandhed og forklarede at hun er enig med 104 Vidne.

So 107. Vidne fremstod Gunild Knudsdatter Sørflateie, Kone til forrige Vidne, 32 Aar, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede at hun har hørt Anklagede tale om Aandsforening og at hun har seet mangfoldige gaae til ham, samt at hun anseer hans Love som rigtig, men kan dermed ikke skjønne sig paa hans Vandel.

Referenten frafaldt Vidnesbyrd fra Maria Andersdatter Kirkeberg, da det er oplyst at hun er sindssvag.

Som 108. Vidne fremstod Marit Iversdatter Bangsjordet, 20 Aar, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede, at Anklagede har talt til hende om Omvendelse og Aandsforening. Vidnet har vel seet i Kirken at Anklagede og hans Tilhengere have siddet og smilet uden at vide af hvem. Til Vidnet har Anklagede sagt, at hun kunde gjøre som hun vilde om hun vilde aflægge Eed eller ikke.

Efter Paaraab mødte ikke Helge Eriksen Hagene og Jon Nielsen Solsaae.

Forhen afhørte Vidne Engebret Olsen Sørbøen fremstod nu for Retten og erklærede at han ei vilde aflægge Eed i denne Sag, da det ikke staar i Christi Love at de skulde sværge. Retten foreholdt Vidnet det Lovstridige i denne af ham afgivne Erklæring og forsøgte at formaae ham til at afhjemle sin Forklaring med Lovens Eed.

Referentens Fuldmægtig begjærede nu de i dag afhørte Vidner fremkaldte og paa Lovens Maade eedfæstede, med Undtagelse af 89, 98, 102 og 92 Vidne, hvilke han for Eedfæstelse indtil videre bad undtagne, og i stedet for nu at paastaae Sigrig Olsdatter Bøeie (89) og Engebret Sørbøen (92) Mulct for ei

at ville aflægge Eed, refererede han senere at iagttage det Fornødne. Hvad 98 og 102 Vidne angaaer, da matte han bemærke at Udsættelsen skeer af den Grund at de synes at være blevne meget forvirrede af Loven.

De i Dag afhørte Vidner med Undtagelse af de fra Eeds Afæg undtagne, bleve derefter fremkaldte og forelæste Eedens Forklaring, samt yderligere forberedte til Vidnesbyrds Aflæggelse, hvorefter de bekæftede deres afgivne Forklaringer med Lovens Eed, og havde Ingen af dem nogen Forandring eller Tillæg at gjøre undtagen Vidnet 107, der tillagde at Anklagede havde sagt til hende at om hun skulde have Kjærlighed til ham skulde hun ikke blive bange, da denne ikke skulde føre til noget Ondt, og at hun maatte søge at faa Kjerlighed til ham. Samme Tillæg gjorde Vidnet 108 Marit Iversdatter Bangsjordet.

Tiltalte var tilstede ved Retten fri for Baand og Tvang, der fremlagde en Seddel af Dags Dato, hvortil han sig henholdt. Seddel indtages saalydende. # Videre havde han ikke at tilføre for denne Gang.

Referentens Fuldmægtig begjærede Sagen udsat paa ubestemt Tid, for at det videre Fornødne kan blive foranstaltet til Sagens Fremme, og begjærede han derfor Udskrift af det hidtil Passerede meddelt Referenten.

Eragtet: Nærværende Sag udsættes paa ubestemt Tid og blev Anklagede igjen overleveret til Lensmand Røang til videre Bevogtning.

O. Klevenberg Christopher Mathiasen Vold Anders Andersen Smedsrud Begge med f. Pen

Valdres sorenskriverembete, ekstraretsprotokoll nr. 7 (1838-1845), fol. 239^a-241^a

Aar 1843 den 15de August blev en Extraret sat paa Lensmandsgd. Vold til Behandling af Justitssagen mod Ole O. Sørflaten. Retten blev administreret af eedsoren Fuldmægtig O. Klevenberg, samt betjent med de 2de Laugrettesmænd Christopher M. Vold og Anders A. Smedsrud.

Da:

Referenten mødte og fremlagde den udtagne Stev. forsynet med Berammelse, hvorefter Dagen i Dag skal behandles i forkyndt Stand. Komp. forinden videre foretages begjærede Tiltalte fremkaldt og for det første foreholdt herhos fremlæggende Attest fra Sognepræst Østvold, hvorefter Tiltalte er bleven udlagt til Fader for et af Pigen Aaste Olsd. Tronhuus, den 2^{den} f. M. født Drengbarn, ved Tilspørgende om han vedstaaer at være skyldig heri, samt om han, vil vedtage, saavel for denne hans Forseelse i Hoer, som de der ellers, under Sagen ere ham imputerede, forsaavidt disse imod hans Indsigelse, kan ansees at være beviiste, at lide Straf for den eller disse Forseelser, efter høieste Resolution, og altsaa uden Dom, forsaavidt det nemlig af vedkommende Auctoritet, antages at de omhandlede Facta, ere strafbare, samt forsaavidt sat samme Auctoritet tillige bifalder, at Tiltaltes Forseelse ved høieste Resolution afgjøres.##

Tiltalte Ole Olsen øvre Sørflaten var tilstede for Retten, frie for Baand og Fængsel. Den fremlagde Attest blev ham derpaa foreholdt og erkjendte han Rigtigheden af Samme og var villig til at udstaae Hoerstraffen efter Resolutionen, uden Dom.

Referenten derefter begjærede de Indstevnte Vidner fra N° 1 til 6 fremkaldt og examineret efter den Anledning, som Comparenten skal give.

Som 109. Vidne fremstod Pigen Marit Monsd^r Langødegarden, sagde sig 18 Aar gl. blev prepareret til Vidnesbyrds Aflæg og forklarede: at hun hørte 65. Vidne talte til Ole Sørflaten om, at det ikke var urigtig at sværge, naar man aflagde sin Eed, hvortil denne svarede, at det var at forstaae derved og at ikke hun vilde gjøre Eed, om hun blev kaldet dertil. Hun vidste forøvrigt intet til Sagens Oplysning, uden af Rygte, dog har han foreholdt hende at de skulde leve i Aandsforening med hverandre.

Som 110de Vidne fremstod Aaste Olsd. Tronhuus, sagde sig 27 Aar gl., blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede: at hun har født det Barn som i den fremlagte Attest er opgivet og at hun fremdeles er af Ole Sørflatens Tilhængere og at hun finder hans Lære at være rigtig. Med Hensyn til Undfangelsen af det fødte Barn, formeente hun, at det var Forskjel, om denne skedte efter Kjødet eller i Aanden.

Som 111. Vidne fremstod Astri Olsdr. Hoftan, sagde sig 41 Aar gl., Søster til Tiltalte Ole Sørflaten, blev forberedt til Vidnesbyrds Aflæg og forklarede at hun har fundet hans Lære at være god og forøvrigt vidste hun intet om hans Iøstige Levnet, uden af Rygtet.

Som 112. Vidne fremstod Dordi Arnesdr. Brager, sagde sig 21 Aar gl., blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede at hun vel hørte Anklagede tale om Alterens Sacramente, men hun erindrer ikke Ordene og heller ikke talte han om samme saavidt hun veed, i nogen uchristelig Maade.

Forhen afhørte Vidne N° 92, Engebret Olsen Sørbøen, der blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring, som han vedblev som rigtig, og var for saavidt samme indeholdt Oplysning om Ole Sørflaten nu villig til at aflægge Eed.

Som forhen afhørt Vidne Anne Mikkelsd. Bangsødegaarden (98. Vidne) blev forelæst sin Forklaring, den hun vedblev og vidste efter nøiagtig Examination intet at forklare til Sagens Oplysning. Referenten paa Grund af, Ufuldstændigheden i dette Vidnes Svar, fremlagde Skriftlige Spørgsmaale, som han begjærede Vidnet forelagt, at besvare under Eed.#

Svar: Til 1ste Qv.st: Nei, men han har sagt, at naar de vare anvendte, saa fik det styre sig som det vilde, eller saa vilde Guds Aand styre at det var alene Gud de skulle tjene. Til 2^{den} Qv.: Nei.

Forhen afhørte og ikke eedfæstede Vidne N° 102, Arne Ch. Tollefsrudhaugen, fremstod, blev forelæst sin afgivne Forklaring, den han vedblev fremdeles, hvorefter han paa Referentens Forlangede svarede til de fremlagte Qvæst, saa som til 1te Qvæst. Nei, men at naar han var omvendt, skulle Guds Aand lede ham til Alt, hvad han skulle gjøre. Til 2^{den} Qvæst.: Nei, saadant har han aldrig hørt af Tiltalte.

Som forhen afhørte Vidne Sigri Olsdat. Bøenseie, fremstod og blev forelæst sin Forklaring og forsaavidt der er anført om Eeds Aflæg vedblev hun Samme, som rigtig, med Tillæg at hun hørte engang før af ham, at han sagde, at de som ville være af hans Tilhængere skulle ikke aflægge Eed. Hun er nu af den Mening, at Tiltaltes Lære er urigtig, paa Grund af hans Vandel. Vidnet spurgte ellers Tiltalte engang, da han havde sagt til Vidnet, at hun skulde slippe al sin Kjærlighed til ham og hun ingen Kjærlighed kunde have, om det var nødvendigt til Omvendelse, at have legemlig Omgang med ham, hvortil han svarede, at det vel var saa, men at det ikke var vært at aabenbare Sandheden, da de derved kunne føres i Ulykke begge. Tiltalte tog ellers Vidnet engang om Halsen og paa det venstre Bryst, samt kyssede hende.

Som forhen afhørt 44. Vidne fremstod Anne Amundsd. Bøle, blev forelæst sin før afgivne Forkl. den hun vedblev som rigtig, hvorefter hun svarede til 1te Qvæst. Nei. Til 2^{den} Qvæst. Nei. Vidnet var ellers nu villig til at aflægge Ed og har hun hørt Tiltalte yttre, at det efter Skriften ei var tilladt at aflægge Eed, men at enhver maatte gjøre som han ville.

Referenten begjærede de i Dag examinerede Vidner, forhen afhørt under N° 44, 92, 98, 89 og 102. samt de i Dag afhørte under N° 109 og 112 eedfæstede, forsaavidt deres Forklaring angaaer nogen Handling af Tiltalte, hvori Vidnet ikke selv har noen Deelagtighed. Ligeledes begjærede Referent: 25. Deponent i Forhører, som nu møder godvillig afhørt samt forelagt de under 1ste Juli fremsatte Qvæstioner og eedfæstet.

25. Dep. fremstod derefter som 113. Vidne John Nilsen, blev forelæst sin skriftlige Forklaring, samt forelagt den forlangte Qvæst. Til 1ste Ja. Til 2^{den} Qvæst. Nei.

Samtlige Vidner bleve derefter, saaledes som af Referenten er forlangt, og nu som før gjort opmærksom paa, at deres Eed, alene gaaer ud paa, hvad de have hørt og erfaret om Tiltalte Ole Sørflaten, og efter at de paa lovlig Maade vare forberedte til Vidnesbyrds Aflæg, aflagde de Eed paa deres Vidnesbyrd.

Referenten fremlagde Spørgsmaale, hvorefter han begjærede Tiltalte examineret.#

Tiltalte blev derefter forelagt disse til Besvarelse og svarede han til 1ste Qvæst. Erindrer ikke at have sagt saadant. Til 2^{den} Qvæst.: Han har af og til været syg og derfor solgte han Gden til sin Søn Ole Olsen, 9 Aar gl. Til 3de Qvæst.: Ja. Til 4de Qvæst.: Han henholder sig til hvad Skriften lærer, at Alle skulle komme i Aandsforening og Kjærlighed til Næsten.

Referenten paa Grund af Tiltaltes Begjæring, begjærede efterfølgende af Tiltalte opgivne Vidner tilspurgt:

- a. Om hvorledes Tiltalte har talt om Omvænselse, og
- b. om Vidnet har hørt at Tiltalte har sagt, at Enhver i Bønnen til Gud skulle bede eller tænke paa ham.

Som 114. Vidne fremstod Ole T. Erstad, 35 Aar gl., blev forberedet til Vidnesbyrds Aflæg, aflagde Eed og svarede til Qvæst. A. Tiltalte har sagt Mennesket skulle omvende sig og tænke paa Gud, samt søge at slaae alt det Verdslige fra sig. Til b har ikke til Vidnet. Det øvrige han veed, er kun af Rygte.

Som 115. Vidne fremstod Ole Mikkelsen Tronrud, sagde sig 43 Aar gl., blev formanet til Sandheds Uds. aflagde Ed og svarede til Lit. a. Vidnet har 4re Gange været paa Tiltaltes Samlinger, og har hørt der hvad forrige Vidne har forklaret. Til b Nei ikke til Vidnet, men han skal have sagt saadant til Andre. Videre vidste han ikke.

Som 116. Vidne fremstod Ole Alfson Listerud, sagde sig 30 Aar gl. blev præp. til V. Afl. aflagde Ed og svarede paa Qv. Lit. a: Enig med forrige Vidne. Til Lit. b: Nei, dog sagde han en Gang: «husker du ikke mig naar Du beder til Gud.»

Referenten tilførte at den Tiltalte opgav paa Opfordring, at han endnu ville have flere Vidner ført paa det Samme, men Forhandlingen for i Dag, ikke tilstæder dette, saa maatte afbryde videre Vidnesførsel under Forbeholdenhed for Tiltalte til en anden Tid at faae afhørt saa mange Vidner, som han vil, naar saadant forud til Comp. opgives, saa at han kan være præparert, for den nødvendige Tid dertil. Comparent fremlagde Præsteattest af 7de Dennes om Tiltaltes Alder m. v. og begjærede han Tiltalte, at foreholdes denne Attest, tillige maatte opgive om han forhen har udstaaet offentlig Straf, for nogen Forbrydelse, samt om han har været Militair.##

Denne Attest blev Tiltalte foreholdt og erkjendte han Samme som rigtig med Undtagelse af det der meddelte Skudsmaal. Han har ikke været tiltalt el. straffet og har aldrig været Militair.

Referent tilførte at han paa Grund af Omstændighederne og Tiltaltes i Dag for Retten afgivne Erkl. Angaaende at han, for at have avlet et Barn med Pigen Aaste And. Tronhuus, ønsker at afsone sin Brøde med Straf efter den høieste Resolution istedenfor efter Dom, forsaavidt denne Handling efter den bestaaende Borgerl. Lovgiv. endnu med Straf kan belægges, maatte Begjære at Sagen endnu engang udsættes paa ubestemt Tid indtil Underret. paa det Ovenanførte kan være tilveiebragt, hvorhos Comp. paa Grund heraf tillige begjærede at det Passerede for Retten i Dag maa blive completeret med det forhen beskrevne af Sagens Behandling og Same tillige med Forhørsacten sig tilstillet.

Eragtet: Sagen udstaaer indtil videre og skal den forlangte Beskrivelse finde Sted. Tiltalte blev derefter overleveret Lensmanden til videre Bevogtning.

O. Klinkenberg Christopher M. Vold Anders A. Smedsrud med f. Pen

Valdres sorenskriverembete, ekstraretsprotokoll nr. 7 (1838-1845), fol. 245^b – 246^b

Aar 1843 den 12. October continuerede igjen Justitssagen mod Ole Olsen øvre Sørflaten paa Lensmandsgaarden Wold og Extraretten administreredes af Sorenskriver Søegaards eedsvorne Fuldmægtig Klevenberg i Overvær af de tvende Laugrettesmænd Christopher Mathiasen Wold og Anders Andersen Smedsrud.

Hvorda: for Referenten Foged Meinich mødte hans Fuldmægtig G. Hansen som ved at tilbagelevere det i Sagen forhen Passerede samt Forhørsacten endvidere irettførte:

- a. Continuationsstevning af 5te d. M. i berammet og forkyndt Stand.
- b. En Skrivelse fra Referenten til Christians Amt af 27de August d. A., hvorpaa er meddelt Justitsdepartementets Skrivelse af 18de f. M. hvorefter Ole Olsen Sørflaten tillige er sat under Tiltale for første Gangs Hor.

Comparenten begjærede de indstevnte Vidner confronterede og examinerede efter den Anledning Sagen giver. De andre Lit. a og b fremlagte Documenter indtages.##

Tiltalte Ole Olsen Sørflaten var tilstede for Retten fri for Baand og Fængsel.

Som forhen afhørte 12te Vidne fremstod Ragnhild Syversdatter Røang, der efterat være forelæst sin under Sagen for afgivne Forklaring, erklærede i Kraft af den forhen aflagte Eed, at hun Intet havde at fratage eller lægge til denne sin Forklaring.

Som forhen afhørte 13de Vidne fremstod Ingrid Andersdatter Bøle, der blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring, den han vedblev uden Tillæg eller Forandring.

Som forhen afhørte 14de Vidne fremstod Barbro Olsdatter Stavdalen, blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring, som hun vedblev som rigtig og i Kraft af forhen aflagt Eed forklarede at Tiltalte havde lært Vidnet at hun gjerne maatte lyve for sin Fader, for at hun kunde komme til Tiltalte, hvilket hendes Fader havde forbudet hende, og yttrede Tiltalte den Gang: at Satan ogsaa lyver, og derfor er det det same om man lyver mod ham. Videre vidste Vidnet ikke.

Tiltalte blev derefter confronteret med de nu tvende paany afhørte Vidner, med hvis Vidneforklaringer han ingen anden Tilførsel vilde gjøre, end at han har holdt sig til hvad han her i Sagen har anbragt, dog kunde han ikke erindre nogensinde at have sagt det af 14de Vidne i dag gjorde Tillæg.

Som forhen afhørte 65de Vidne fremstod Anne Olsdatter Langødegaarden blev forelagt sin forhen afgivne Forklaring og vedblev den som rigtig uden Forandring.

Som forhen afhørte 6te Vidne fremstod Ole Mikkelsen Langødegaarden blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring, og vedblev den som rigtig uden Tillæg eller Forandring. Tiltalte blev confronteret med de tvende sidste Afhørte Vidner, hvis Forklaringer han hverken benegtede eller vedgik, da han ikke kunde erindre, om han havde sagt det Omprovede.

Som forhen afhørte 97de Vidne fremstod Marit Eriksdatter Bangsødegaarden blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring og vedblev den som rigtig. Han tillagde ellers, at Tiltalte ofte havde anmodet hende om at komme til sig naar hun havde Lyst.

Som forhen afhørte 107de Vidne fremstod Gunnild Knudsdatter Sørflaten blev forelagt sin forhen afgivne Forklaring, den hun vedblev, som rigtig. Med Hensyn til Ole Sørflatens Vandel vedblev hun fremdeles sin forrige Forklaring og erklærede, at hun endnu ikke er kommen saa langt i sin Omvendelse, at hun kunde bedømme samme.

Som afhørte 108de Vidne fremstod Marit Iversdatter Bangsjordet, blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring, og vedblev denne som rigtig. Tiltalte blev derpaa ogsaa confronteret med de nu sidst afhørte Vidner, i hvilken Anledning han vedblev sit før Anbragte.

Som forhen afhørte 89de Vidne fremstod Sigrid Olsdatter Bøenseie blev forelest sin sidst afgivne Forklaring, som hun vedblev som rigtig, dog med den Forandring, at Tiltalte sagde til Vidnet ved samme Leilighed, som hun talte med ham om Omvendelse og Legemlig Omgang, eller med andre Ord, den Gang Vidnet sagde til Tiltalte, at hun ikke kunde faae Kjerlighed, hverken til Gud eller ham og at det var nødvendigt forinden dette skeede, at hun maatte tilhøre Tiltalte, baade med Legem og Sjel; da «jo vist har det sig saa». Vidnet spurgte derpaa om hun ikke maatte fortelle dette Retten, da hun ventede paa at blive indstevnt som Vidne mod ham: hvortil han svarede: at hun maatte dølge Sandheden i det længste da man allene kunde bringe sig i Straf og dette var ikke verd for den som ikke havde fortjent den. Vidnet tillagde i Kraft af sin forhen aflagte Eed, at Tiltaltes Søster, Pigen Marit Olsdatter Sørflaten, i Sommer, efterat Tiltalte Ole Sørflaten var bleven arresteret, fortalte at Kari Olsdatter Sørbøen havde anmodet bemeldte Marit Olsdatter om at komme hjem til Sørbøen for at ligge hos hendes Mand Ingebret Olsen for at disse da kunde leve i Aandsforening med hinanden, da han hellere ønskede at denne holdt Aandsforening med sin Mand, end at han skulde holde saadan Forening med sin Tjenestepige Johanne, hvilket var Tilfældet med hendes Mand og sidstnævnte Johanne. Marit Olsdatter sagde endvidere, at hun gjorde hvad Kari Olsdatter havde anmodet hende om, men at hun slet ingen Kjerlighed kunde faae til Ingebret Olsen, og at det var som om det laae et Menneske imellem dem om Natten; dog kjendte hun i sit Hjerte, at han bad for hende. Hun angav ellers for Vidnet, at Aarsagen hvorfor hun ikke fik Kjærlighed til Ingebret Olsen var, at hun antog at han og Johanne, var sammen-føjede af Gud. Endvidere tillagde Vidnet at Tiltalte en Gang havde sagt til hende: at den Kjerlighed hun undertiden havde til ham, den er til Christus, men at hun ikke forstaaer der; thi han – Sørflaten – var bleven et Intet. Saa sagde Tiltalte ogsaa til hende: at naar hun først havde overgitt sig i Guds Haand, maatte hun ogsaa være tilfreds med hvad Gud vilde bestemme hende til, og til hvem han vil skjenke den Helligaands Gave. Vidnet har senere opfattet denne Tale saaledes, at Tiltalte dermed meente at Vidnet skulde finde sig i, hvad han fandt forgodt at gjøre med hende. Vidnet hørte ellers af Tiltaltes Søster, for benævnte Marit Olsdatter, at Anklagede havde klaget sig for hende, at det var slemt for dem som hans Søster at de ikke som saadanne kunde faae nogen Kjerlighed til ham som Broder, men han haabede at det skulde blive bedre for dem, naar hans Disciple bleve saa stærke og kom saa langt, at disse kunde faae Kjerlighed til dem, og holde Aandsforening. Hun yttrede ellers, at hun selv holdt Aandsforening med En af Sørflatens Disciple her i Præstegjeldet. Vidnet hørte ogsaa af Arne Skoleholder, der før er afhørt under Sagen, at Ole Sørflaten skulde have forklaret Aandsforening saaledes: at de skulde tro det samme, sammen og sigte til samme Maal, og i Et og Alt være saa nær sammebunden som Mand og Kone. Videre vidste hun nu for Tiden ikke til Sagens Oplysning.

Tiltalte blev derfor confronteret med de nu sidst afhørte Vidner og afgav han nu samme Erklæring som ved næstforegaende Confrontation.

Som forhen afhørte 79de Vidne fremstod Syver Mikkelsen Bangsødegaarden, blev forelæst sin forhen afgivne Forklaring, den han vedblev som rigtig.

Fremstod forhen afhørte Vidne Ole Olsen Tambonsgaarden[?], der vedblev sin forhen afgivne Forklaring som rigtig og forklarede, at ogsaa han havde hørt en saadan Ytring af Tiltalte som foregaaende 79de Vidne, angaaende Brændeviinsdrikken, men naar, erindres ikke.

Som forhen afhørt Vidne [vitnenumeret er ikke innført] Ingebret Olsen Sørbøen, der ikke vidste videre til Sagens Oplysning end før forklaret.

Referenten frafaldt de tvende øvrige indstevnte Vidner.

Tiltalte havde i Anledning af det idag Passerede Intet at erindre.

Referentens Fuldmægtig maatte endnu begjære Sagen udsat paa ubestemt Tid; deels for at faae afholdt den lovbefalede Formuesforretning ifølge Ford. af 6te Decemb. 1743, og deels for at faae gennemgaaet og deduceret Sagen.

Tiltalte blev derefter overleveret Lensmanden til videre Bevogtning, og bleve Acterne igjen udlaante til Referentens Fuldmægtig.

Eragtet: Sagen udstaaer indtil videre.

O. Klevenberg

Anders Andersen Smedsrud Christopher Mathiasen Wold
Begge med iholdt Pen

Valdres sorenskriverembete, ekstraretsprotokoll nr. 7 (1838-1845), fol. 248^a-249^a

Aar 1843, den 7de Decbr. blev en Extraret sat paa Gd. Vold til Behandling af Justitssagen mod Ole Olsen øvre Sørflaten tiltalt for Gudsbespottelse m.v. Retten blev administ. af eedsorne Fuldmægtig O. Klevenberg, samt betjent med de 2de Lagrettesmænd Anders A. Smedsrud og Christopher M. Vold.

Hvorda. Referent Foged Meinich mødte ved sin Fuldmægtig G. Hansen der fremlagde 1. Continuations Stevning af 21. f. M. og 2. en under 24. October sidstl. afholdt Forretning ang. Tiltaltes Formuesforfattning, forsynet med vedk. Amts Approbation af 10de f. M.; hvorefter han begjærede de nu stevnte Vidner fremkaldte, eedfæstede og examinerede angaaende Tiltaltes Vandel, samt Tiltalte herefter confront. med disse, hvorefter han forbeholdt sig det videre Fornødne. Stevning indt. og Formues f. følger Acten.#

Som forhen afhørte 43. Vidne, Sidsel Syversdatter Bøhle, der i Kraft af forhen aflagt Eed, vedblev hun forhen afgivne Forklaring, som rigtig, og havde ikke, efter Formaninger og nøiagtig Examination, noget Tillæg el. Forandring heri at gjøre.

Som 117. Vidne fremstod Anders Arnesen Navrud, sagde sig 46 Aar gl., blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede: at han har været paa Samlinger hvor Tiltalte har været, et Par Gange, men han hørte disse Gange intet af Ole Sørflaten, end at han sagde Folk skulle omvende sig og tænke paa Gud, og at Anklagede holdt sig bedre end hans Tilhørere. Ellers hørte Vidnet engang i forrige Somer paa Hjemveien fra Kirken, at Pigen Kari Syversd., spurgte Tiltalte om hun maatte faae Tilladelse at bede til ham, hvortil han svarede, som afgjort, at han havde lovet hende det før. Samme Gang var hans Border Ole Arnesen tilstede. Mere erindrede Vidnet ikke.

Som 118. Vidne, fremstod Ole Arnesen Kirkebøen el. Kind, sagde sig 43 Aar, blev formanet til Sandheds Udsigende og forklarede sig eenstemmig med forrige Vidne, med Tillæg, at Vidnet engang havde antaget at hans Lære var god og begyndt at gruble saa meget paa sin Omvendelse, at han deraf blev syg, hvorfor Vidnet gik til ham, og da sagde Angjældende til ham, at da Du staaer i mange Regnskaber, skal Du sige til dem, som fordrer dig til Regnskab at du er saa syg at ingen Regnskab kunde skee; og da Vidnet derimod gjorde den Indvending, at han derved vilde gjøre sig skyldig i Løgn, sagde Angjældende atter, at det ikke var synd at lyve saaledes; thi Satan lyver.

De 2de Vidner bleve derefter eedfæstede.

Som forhen afhørte Deponent, Tiltaltes Kone, Barbro Olsd. Øvre Sørflaten, fremstod og blev atter tilspurgt, da Aaste Olsd. forrige Gang ikke havde født det Barn, hvorfor Anklagede er udlagt, som Barnefader, om hun vilde have sin Mand afstraffet for denne Forseelse, hvortil hun erklærede, nu som før, at hun ikke nu for Tiden vilde have sin Mand afstraffet, for den begangne Hoersforbrydelse. Denne Erklæring afgav Dep. efter at 47de Vidne, Sigri Arnesdr. Dalens Forklaring for hende var oplæst.

Tiltalte blev derefter fremstillet for Retten fri for Baand og Fængsel, hvorefter blev oplæst den fremlagte Forret. af 24de October sidstl., samt foreholdt de i Dag afhørte Vidner, i hvilken Anledning han sagde: at han intet nu er eiende, da han har solgt Løst og Fast til sin Søn og hvad Vidnerne angaaer, da kunde han ikke erindre, at have anmodet Nogen om at tilbede sig.

Referentens Fuldmægtig troede at Sagen nu var moden for Paakjendelse, og hvorfor han fremleverede Deduction af Dags Dato; den han bad Tiltalte forelæst, og hvorefter han indlod Sagen til Doms. #

Deduction blev oplæst Tiltalte, hvortil han bemærkede: at han intet kunde svare herpaa, da han fik see hvorledes Udfald denne vilde faae og videre havde han ikke at tilføre.

Eragtet: Da ingen flere Vidner vare at afhøre og Ingen havde Sagen videre at tilføre, blev Sagen optagen til Doms og Tiltalte overleveret Stedets Lensmand til Bevogtning.

O. Klevenberg

Anders Andersen Roang Christopher M. Vold

Begge med f. Pen

Valdres sorenskriverembete, ekstraretsprotokoll nr. 7 (1838-1845), side 249^b – 253^a

Aar 1843 den 20de Decbr. blev Retten sat paa Walders Sorebskriveries Kontor til Doms Afsigelse i Sagen: Justitien mod Ole Olsen øvre Sørflaten. Retten administreredes af Stedets Sorenskriver i Overvær af Laugrettesmændene Erik Frydenlun og og Juel Sophienlund.

Hvorda! blev afsagt saadan

Dom:

Under 9de Mai d. A. blev et Undersøgelses-Forhør optaget i Andledning af en fra Søndre Ourdals Formandskab til Christians Amt indløben Anmeldelse om, at en Person Ole Olsen øvre Sørflaten af bemeldte Sogn, den gang for omtrent 2 Aar siden, har givet sig af med at reise Bygden rundt og undervise Folk i en Lære, der efter Formandskabets Formening er den sande Christendom aldeles modstridende. Under dette Forhør fremkom ogsaa saa tilstrækkelige Oplysninger om de af Angjeldende udbredte vrage Lærdome, at Amtet ved Ordre af 24de Mai sidstl. fandt tilstrækkelig Grund til at decretere ham sat under Justitiens Tiltale for Bespottelse mod Guds hellige Ordeller Sacramente og Statens offentlige Religion, samt den ved samme forbundne Sædelighed. Sagen indcamineredes derpaa den 1ste Juli d. A. og fortsattes Behandlingen i Sessionerne den 10de og 11te Juli. 15de August, 12te October, samt 7de December næstefter, ved hvilken sidste Session den blev optagen til Doms.

Førend der skives til at fremstille Sagens virkelige Sammenhæng, skal Domeren bemærke, at han ved nærværende Domsafsigelse ei har fundet det fornødent at tilkalde Meddomsmænd af den Grund, at Lovens 6 – 1 – 7, der er modificeret ved Frd. af 27de Septbr. 1799 § 5, ligesaa lidt som Loven af 20de August 1842 Kap. 8 § 1 giver en Sag som denne Egenskab af Live- eller Æressag.

Spørges der hernæst om Tiltalte (der er over den criminelle Lavalder) virkelig har begaaet de ham imputerede Forbrydelser, da vil der endog efter de flygtigste Blik i Sagens Acter indsees, at Beskyldningerne ere aldeles beføiede. At han har forhaanet Alterets Sacramente er paa det Tydeligste oplyst af 6te og 7de Vidne, der begge eenstemigen have prøvet, at han har erklæret det (Alterets Sacramente) for overflødig af den Grund, at det kun var gjeldende fra Skjertorsdag til Pintsedag det Aar, Christus blev korsfæstet. 6te Vide forklarede fremdeles, at det har hørt Tiltalte sige, at Daaben er en overflødig Handling. Confirmationen har han paastaaet i den Grad at være ørkesløs, at man med ligesaameget Nytte kunde lade for Konfirmanterne i Kirken spille op til Dands. Fremdeles er det under Sagen tilstrækkeligen beviist, at Tiltalte har søgt at demonstrere, at Bibelen eller den hellige Skrift ikke er den rette Ledetraad til Salighed – se 15de, 29de og 78de Vidne. Ved andre Leiligheder har han for sine Tilhørere forsøgt at vække og virkeligen vakt Ringeakt for Edens Hellighed, idet han har paastaaet, at den ikke er hjemlet i Bibelen – se 4de, 13de, 42de, 65de, 79de og 82de Vidnes Forklaring. Hvad der imidlertid, efter Rettens Formening, meest qualificerer Tiltalte til Strafs Lidelse er den af ham prædikede splinter nye Omvendelse. Denne lærer han, tager sin Begyndelse med legemlige Smerter og Rystelser. Har man nu fornummet disse glædelige Symptomer, skal man lægge sig paa Marken med Hænder og Fødder udstrakte, hvorefter der af Næse og Mund vil udgaae Røg og Damp. Formeentligen er det den i Mennesket hidindtil herskende gamle Adam, som paa denne Maade fordamper. For at blive Sandhed omvendt lærer Tiltalte rigtignok, at man skal bede til Gud, men i samme Øieblik gjør han det særegne Tillæg, at man under Bønnen, saafremt denne hos Gud vil have nogen Virkning, tillige skal tænke paa ham (Tiltalte). Han stiller

sig saaledes i Frelserens Sted; af hans Forbøn altsaa er det afhængigt, om den bedende af Gud vil forundes nogen Naade, se 20de, 48de, 67de, 68de, 84de, 85te og 97de Videns Forklaringer. Efter disse Forberedelser gaaer han videre og reent ud byder, at man skal tilbede ham, samt erklærer at de som ikke troe paa ham, ville blive fordømte. Nu er han altsaa en fuldstændig Gud – se 12te og 13de Vidne. Er det saaledes lykkes Tiltalte at overbevise sine Tilhørere om, at hans djævelske Lære er den rette, har han ingen Vanskelighed ved at indbilde dem (men kun de qvindelige), at de umuligt kunde have Kjærlighed til Gud, naar de ikke tillige nære Kjærlighed til ham (Tiltalte) – se 13de og 14de Vidne. Han erklærer derpaa med tydelige Ord, at legemlig Omgang med ham er den sidste og vigtigste Betingelse for den sande Omvendelse. Mandfolk kunde altsaa ikke opnaa en saadan – Se 47de, 79de og 89de Vidnes Forklaringer. At disse Delicta[?], efter vor Lovgivning, ere strafbare, kan ikke være tvivlsomt. Intet synes at have været Tiltalte helligt: ene for at tilfredsstille sine sandselige Drifter, har han ikke taget i Betænkning at vække Ringeagt for Religionens helligste Grundprinciper og dermed bragt næsten en heel Meninghed paa de skrækkeligste Afveie. Han har vakt Misnøie og Splid mellem Mand og Kone, Forældre og Børn, ja flere af hans Tilhængere have endog, formedelst hans Lære, i lengere Tid været forrykte. Overalt sporer man i høi Grad af List hos Tiltalte; det har stedse været mundtligt og i Hemelighed, han har foredraget sin Lære, og er der under Sagen fremkommet noget, han troede vilde skade ham, har han altid benægtet samme. Hans Breve staae ogsaa i den største Modsigelse til det mundtlige Foredrag – der spørges nu efter hvilken Criminallovgivning, den ældre eller den nye, Tiltaltes Forhold skal bedømmes. Hvad et enkelt, afsluttet Factum angaaer, er dette Spørgsmaal forlængst i Praxis afgjort derhen, at den ældre og nye Criminallovgivnings Virkende i Tiden ene bestemmes af det Moment, hvori Forbrydelsen er begaaet, uden at der bliver lagt Vægt paa, om den nye Lovgivning i sine Straffebestemelser er mildere end den ældre, ligesaa lidt som Tiden, naar Domen afsiges, kome i Betragtning. Med Hensyn til continuerlige Forbrydelser, der deels ligge paa denne deels paa hiin Side af 31te Decbr. 1842, vil man, med consequent at gennemføre den ovennævnte i Praxis anerkjendte Sætning, kome til det Resultat, at de bør bedømmes efter den Lovgivning, der er den strængeste; thi efter det nu Antagne er, hvad der er udført paa hver side af bemeldte Tidspunct nok til at qualificere Forbryderen til Straf, og han kan ikke ansees mildere, fordi han har fortsat sin strafbare Færd længere eller begyndt den tidligere, end nødvendigt er til at paaføre ham den strængeste Straf. Af en saadan continuerlig Beskaffenhed ere de Tiltalte under denne Sag overførte Forbrydelser. Der maa altsaa nu undersøges, efter hvilken Kriminallovgivning, den ældre eller den nye, man ved Bedømmelsen af Tiltaltes Forhold vil kome til det strængeste Resultat. Ledes an ved denne Undersøgelse af Kap. 8 i Loven af 20de Augl. 1842, vil snart indsees, at dets § 1 første Membrum (den eneste Bestemelse i bemeldte Lov, der i nærværende Tilfælde kunde kome til Anvendelse) i sine Dispositioner er saa bestemt og afgjørende, at den anvendt paa Tiltalte, i det høieste vilde bringe ham paa nogen Tid i Fængsel. Chr. 5tes Lov, 6te Bog, Kap. 1, Art. 7 fastsætter derimod for Bespottelse af Guds hellige Ord og Sacramenterne Tabet af Livet og Lemlæstelse. Denne Artikel er imidlertid formildet i Frd. af 27de Septbr. 1799, der i sine Præmisses endog erklærer at have dette til Hensigt. Til Følge heraf fastsættes i dens § 5, at Forhaanelse af den christelige Religion i trykt Skrift skal straffes med Landsforviisning for 3-10 Aar. At denne Forbrydelse, naar den er skeet mundtligt ogsaa gaaer under citerede §, er ikke tvivlsomt, skjønt den jo maa staffes forholdsmæssigt mildere, end naar den er gaaget gennem Pressen. Det er altsaa i Analogi af dette Lovsted, at Bespottelse mod Gud og Sacramenterne, naar det ikke er skeet i trykt Skrift, bliver at belægges med Straf, og da dennes Art eller Størrelse ikke udtrykkeligen er nævnt, maa den bestemmes arbitrairt. At ansee nærværende Tiltalte med nogle Dage paa Vand og Brød (hvortil man i Praxis for lignende Forbrydelser har været

tilbøielig) synes betænkeligt. Til en strængere Straf, hvortil der efter det Ovenanførte – haves Adgang, maa han vistnok qualificere sig, naar der lægges Mærke til, at Forhaanelsen mod Guds Ord og Sacramenterne hos mange af hans Tilhørere endog har fundet Indpas, hvoraf den høieste Grad af Usædelighed, forvirrede Religionsbegreber, samt Forstyrrelse i de nærmeste Familieforholde trint[?] om i Bygden har været Følgen. Retten formener derfor, at Straffen for de af Tiltalte begaaede Forbrydelser bør fastsættes til 1 Aar og 6 Maaneders Fæstningsarbeide. Tillige vil han blive tilpligtet at udrede alle af Forhøret, Sagen, samt Arreste lovlig flydende Omkostninger.

Med Hensyn til den ifølge høieste Resolution af 16de Augl. d. A. mod Ole Olsen Sørflaten decreterede Tiltale for første Gangs Hoer, er Retten af den Formening, at der ikke har været den fjerneste Anledning til for det Offentlige proprio motu at instituere en saadan Action aldenstund denne af den fornermede Ægtefælle, som under nærværende Sag er Tilfældet, ikke udtrykkeligen er forlangt. Til dette Resultat troer Retten at kome med den Betragtning, at Hoerforbrydelsen, der efter den ældre Lovgivning var publicæ personutionis nu, ifølge Loven af 20de Augl. 1842, Kap. 27, § 4, er gaaet over til at blive kun betinget offentlig Paatale undergIVEN. Af denne Forandring i Paatalen formenes nemlig at fremgaae; at det Offentlige ikke længer har Interesse i at see Forbryderen afstraffet, og da dette Udsagn refererer sig til selve Paatalen, bør det faae Virkning fra den Tid af, da det er udtalt. Denne Deel af Actionen vil saaledes blive afviist som Justitssag.

Det attesteres at Processen har været lovmedholdig.

Thi kjendes for Ret: Tiltalte Ole Olsen øvre Sørflaten bør for Forhaanelse og Bespottelse mod Guds hellige Ord eller Sacramenter, samt den ved same foreskrevne Sædelighed at arbeide i Jern i nærmeste Fæstning i 1 – Eet – Aar og 6 – Sex – Maaneder, hvorimod den mod ham instituerede Action for første Gangs Hoer, som Justitssag afvises. Tillige har han at betale alle af Forhøret og Sagen, samt den paa ham stedfundne Arrest lovlig flydende Omkostninger efter at Amtet approberede Regninger. At efterkomes efter Øvrighedens nærmere Foranstaltning. Retten hævet.

Juel O. Sophienlund Erik N. Frydenlund Søegaard

Løbe No: 20

Under hvilken Jurisdiction Sagene verserer: *Walders Sorensk.*

Tiltaltes Navne, Alder og i hvilket Fogderie eller Bye: *Ole Olsen Sørflaten af Walders Fogderie, Alder 33 Aar*

Om naar og hvor arresteret: *1843, Juli 10 i S. Aurdal Lensm.arrest*

Om og naar Forhører er optaget: *1843, Mai 9de og 10de*

Naar og for hvilken Forbrydelse Action er anordnet: *1843, Mai 24de for Forbrydelse med Hensyn til Religion eller Sedelighed. 1843, Septemb. 21de Extenderes for Hoer*

Referent, Actor og Defensors Navne: *Fogden i Walders*

Sagernes Stilling:

1843, Juli 1ste indkamineret, 10de og 11te igjen foretaget, udsat

1843, Octbr. 24de yderste Formueforretning

1843 indkom 9de, sendt Fogden den 11te Novbr. 1843

1843, Augl. 15de igjen foretaget

1843, Octbr. 12te ligesaa

1843, Decbr. 7de ligesaa

1843, Decbr. 20de Underrettens Dom: Sagen afviist forsaavidt den angaaer Hoer og Tiltalte forøvrigt tilfunden 1 ½ Aars Fæstningsarbeide samt at betale Sagens Omkostninger.

1843, Decbr. 23de forkyndt og vedtaget

1844, Januar 4de, indkom og expederet til Justits-Departementet

1844, Januar 22de Justitsdep. Skr.; «at det ikke er tilstrækkelig Anledning til Sagens Appel, saavidt Hovedforbrydelsen angaaer.

1844, Januar 25de indkom, 26de Exact.: Ordre til Fogden i Walders.

Naar den endelige Dom er exequeret: *1844 Febr. 15de modtaget i Straffeanstalten. Vidne fl. 1 060 pro 1844*

Anmærkninger: *Forhøret holder 7 Ark. Acten holder 21 Ark.*

Fylkesmannen i Oppland, justisprotokoll nr. 4, 1843-1847